

Matiyu Kam Boingua

Matiyu yaromi Yesu gama okonom koro koro muruwo kaunom surai yokamai moingi suna tei moimie. Yaromi kam ta i Liwai. Ena yaromi bei moiro Roma gaman kokonan bei tero kongo takis imie. Okome Yesu uro Matiyo yaromi gunom boi tongoro ena Yesu mouwomdi fumie.

Ena Yesu goiro kamundi iwa fungoro noniki 35 mora fungoro Matiyo bei moiro Yesu kam waiyom i boime. Yaromi bei moiro Yesu okome u mari nangua kam munom koma boinga epena u mari fungua kam i boime. Te yaromi ama bei moiro Yesu kam dungua te Yai Gumam mapunom boiro ari yokamai kiapanom bei erongua kam i boime. Te yaromi “Yura ari ‘Yesu i Yai Gumam awi dongua yai moime,’ diro fi ki suwaime,” diro ka i boime.

Yesu Mesia awama yokama kanom

Lk 3:23-38

¹ Ari yokamai Yesu Kirisito awama yokamai kanom i epe. Yesu yaromi Dawiri gauwom moingoro te Dawiri Aparam gauwom moime.* ² Aisaki nem Aparam te Yakopo nem Aisaki te Yura yaromi ama emerom nenom Yakopo ³ te Peresi te Sara nenom Yura te yai surai manom Tema te Esaron nem Peresi te Uram nem Esaron ⁴ te Aminara nem Uram te Nason nem Aminara te Saramon nem Nason ⁵ te Boasi nem Saramon te Boasi mam Reiapo te Opeti nem Boasi te Opeti mam Ruti te Yesi nem Ofeti * ⁶ te kiapanom bei erongua

* **1:1:** Gar 3:16 * **1:5:** Ip 11:31

yai ori Dawiri nem Yesi te Soromon nem Dawiri te Soromon mam koma Uraia efem biyai moinguai ⁷ te Riapoam nem Soromon te Afaisa nem Riapoam te Asa nem Afaisa ⁸ te Yosafa nem Asa te Yoram nem Yosafa te Usaia nem Yoram ⁹ te Yotam nem Usaia te Easi nem Yotam te Esekaiya nem Easi ¹⁰ te Manasa nem Esekaiya te Emon nem Manasa te Yosaiia nem Emon ¹¹ te Yekonaia yaromi ama emerom nenom Yosaiia. Yekonaia te emerom moinga kakom tei Bapiron ari fure Isirae ari kura boire Isirae ari endire fu Bapiron ari kei faingi tei fime. ¹² Isirae ari yokamai fu Bapiron fure kan iki moinga ena Siatie nem Yekonaia te Serapape nem Siatie ¹³ te Apiu nem Serapape te Eraiakim nem Apiu te Eso nem Eraiakim ¹⁴ te Satoki nem Eso te Eki nem Saroki te Eriyu nem Eki ¹⁵ te Eriesa nem Eriyu te Matan nem Eriesa te Yakopo nem Matan te Yosefe nem Yakopo. ¹⁶ Yosefe oparomi Maria wiom biyai moingoro Yesu kui nome. Koma ka mapunom “Mesia yai uname,” dungua ena yokamai “Gan i Mesia moime,” epe dime.* ¹⁷ Ena Aparam ariyoma moi winga ure Dawiri moingui tei fuka dinga ariyoma okonom koro koro muruwo te kaunom suwo suwo. Te Dawiri ariyoma muruwo moi winga ure kakom i yokamai kan iki Bapiron fainga fuka dinga ariyoma okonom koro koro muruwo te kaunom suwo suwo. Te kakom i Bapiron iki kan fainga moi winga ure Mesia kui nongua kakom i fuka dungua ariyoma okonom koro koro muruwo te kaunom suwo suwo.

Maria Yesu Mesia kui engua kam

* **1:16:** Lk 1:27

18 Yesu Kirisito kui engua kam i epe. Yokamai Yesu mam Maria Yosefe nou koi ei teingoro moime. Te surai kau eikeipikoro Maria oparomi kanongua Murom Sumuna miriyomdi si di tongoro gan moime. * 19 Maria nou koi teinga yai Yosefe yaromi yai nokapu wom moinguirai “Maria bei gai goi tekenaye,” di fire ena iran i “Ari kankenaingero Maria awi dowaye,” di fime. 20 Yosefe epe ka di fi moingoro kuwan kanongua Ari Wanopanom nuwi kokonan gan ta uro di tome, “Dawiri ariyom Yosefeyo gan i opai miriyomdi fuka dungua i Murom Sumuna bei moiro tongoro ena ‘Maria inaiye,’ epe duwangai kuri fikeyo! 21 Ena opai wam kui nowangore yaromi ariyoma bianom fanangua kore de erowangua iran ne gan i kam ‘Yesuye,’ diro,” nuwi kokonan gan di tome.* 22 Komari Ari Wanopanom di tongoro kam mapunom yai boime. Epenai tai ta muruwo epe beingoro kam mapunom mukom faimie. 23 Komari kam mapunom yai epe boime, “Yai kau eikengua oparom gan miriyomdi moiro wam kui nowangoro yaromi kam Emanue enaime,” boime. Gan kam mapunom i epe: Yai Gumam nonon ama moipunie.* 24 Ena Yosefe wi fairo ariro Ari Wanopanom nuwi kokonan gan di tonguamere epe beiro Maria iro moime. 25 Te Yosefe Maria yo morom kiapam bei moingoro wam kui nome. Kui nongoro “Gan i kam Yesuye,” diro kam eme.

* 1:18: Lk 1:35 * 1:21: Lk 1:31; 2:21 * 1:23: Ais 7:14

2

Ari kui mokome mapunom finga yokama ure Yesu kanime

¹ Eroti kiapanom bengua yai ori moingua kakom i Maria wam Yesu Beterem iki birom ori kei faingi tei kui nome. Te Beterem i Yura ari ikinom akainom suna tei dume. Maria wam kui nongoro ena okome kui mokome mapunom finga ari aro moko ungui koro ime moinga ma dere u Yerusarem ure ² “Gan i okome Yura ari kiapanom beiro yai ori morangua yaromi amai kui nome? No yokamai kei faipungi moiro yaromi kui nongua kuimokome koingua kanere ‘Furo kam akire di towapune’ diro upune,” ka epe dingoro ³ kiapanom bengua yai ori Eroti ka i firo niki de fire gam nouro dungoro te ari yai opai Yerusarem tei moinga muruwo ama ganom nouro dime. ⁴ Ena Eroti yaromi Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari u boire “Ure kuku boiyo” di erere winga “Mesia yaromi amai kui nowame?” dire mina wako erongoro ⁵ “Mesia yaromi Yuria ari ikinom akainom Beterem akai kui nowame. Ka mapunom yai ka epe boingua firo!”*

⁶ ‘Beterem ari yo, ne Yura akainom suna tei moin-gai te epena Yura ari suwo yai ori moin-goro okome ne Beterem ari yai ori wom moraima. Ne yokama moingi suna tei yai ori ta fuka diro ena na arinama Yura ari ki-apanom bei morame,’ epe boime,” di teime.
*

* 2:5: Yo 7:42 * 2:6: Mai 5:2

⁷ Ena iran Eroti ari kui mokome finga yokamai u boire “Nenen mora wiyo,” u boi erere winga “Tora kakom kui mokome i fuka dume,” diro mina wako erere yokamai kanom fire ⁸ ena yaromi ari yokamai ewi Beterem akai dero “Ne yokama fure nokapu kanere gan i imari deiyo! Imari dere ka di mari de naro. Na fika ama furo kam akire di towaiye,” di erongoro ⁹ kam firo fime. Te fure kui mokome tokoi kaningoro koma yokamai aro moko ungui koro ime moingi kaningairai kui mokome u koma koma fure gan ikai moingua ikom birom kopu tei de moingoro ¹⁰ ari yokamai kui mokome kanere denom minom mun ori wom fire ¹¹ ena iki ikai fure gan te mam Maria kanere kaunom gurom boire kam akire di tere ena gai iro finga di boire guwai gai nokapu epe teime: kongo gol te eri arom kipom sungua kuwanom te nuwi kipom sungua teime.* ¹² Ena kuwandi Yai Gumam ari yokamai ka di erere “Ne yokamai inako dere Eroti moingui tei kiyo,” di erongoro yokamai kon ta dungui tei fure ikinomdi fime.

Yosefe te efem biyai wam yokamai Isipi fime

¹³ Ari yokamai fu deingoro Yosefe kuwan kanonguai Ari Wanopanom nuwi kokonan gan ta uro “Epena arire gan te mam endire Isipi man tei tongi fo. Ena ne Isipi tei moingoro te okome na ‘Yura akai fo,’ di erowaye. Epena Eroti gan wandou uro ‘Si goraye,’ diro bemie,” di tongoro ¹⁴ ena Yosefe giruwangua kakom ariro gan te mam endiro ena Isipi fure tei moingoro okome Eroti mora goime. ¹⁵ Komari Ari Wanopanom di

* **2:11:** Sam 72:10-15

tongoro te ka mapunom yai boingua epena tai epe beingoro ka mapunom i mukom faimie. Ka mapunom yaromi epe boime, “Na wanam Isipi akai tei moingua u boikoro ume,” epe boime.*

Eroti yaromi gan gawo munmane ei goime

¹⁶Ena Yesu nem mam Isipi yo moingi ena ari kui mokome mapunom finga yokamai Eroti gumam bawingoro yaromi dem miriyom eriyom mokore ena ari suwo koropane ewi Beterem akai teina koro koro tei dere, “Ne yokamai fure gan gawo noniki suraiye i dekenainga muruwo ei goiyo,” di erome. Koma Eroti yaromi ari kui mokome mapunom finga yokamai “Tora kakom kui mokome fuka dume?” diro mina wako erere ka i fire iran epena epe beme. ¹⁷Ena epe bengoro komari ka mapunom yai Yeremaia boingua epena mukom faimie. Yaromi epe boime,

¹⁸“Oparomi Rama akai moingui tei kai ori au diro meingoro yokamai fime. Reisa oparomi gama muruwo goingoro oparomi kai mei erongua ari yokamai bei wira duwainga faikeme,” epe boime.*

Yosefe efem biyai wam endire inako dere wime

¹⁹Ena okome Eroti mora goingoro Yosefe Isipi akai moire kuwan kanongua Ari Wanopanom nuwi kokonan gan ta ure ²⁰“Yaromi koma ‘Ne yokamai fure gan si goiyo,’ dungua yaromi epena mora goime. Ena ne arire gan te mam endire Isirae man tei fo!” di tongoro ²¹iran Yosefe arire gan te mam endire Isirae man tei fume. ²²Yaromi

* **2:15:** Os 11:1 * **2:18:** Yen 35:19

Isirae mansinom ure “Eroti wam Akereya epena Yura ari kiapanom bengua yai ori moimia,” ka dinga fire kuri firo “Akai tei kei fanapunga kuri fiye,” diro moingua te kuwandi Yai Gumam ka di tongoro iran Yosefe Gariri akai suna tei furo ²³ iki birom ori ta kei faingi kam Nasareti dingi tei fure fai moime. Yaromi epe bengoro ka mapunom ari koma “Ari yokamai ‘Yaromi Nasarini yai moime,’ duwaimie” dinga epena ari “Ka i kawom,” dime. *

3

Yoane nuwi bui erongua yaromi ka mapunom di mari dome

Mk 1:2-8; Lk 3:1-18

¹ Okome Yoane yaromi nuwi bui erongua yai u Yuria ari moikeinga akaiyom uro moiro ka di mari dere ² “Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kakom i teina ungoro ena iran ne yokamai bianom ma dere nomane si awa teiyo,” epe dume.* ³ Komariki Yai Gumam di tongoro te kam mapunom yai Aisaiya di mari dongoro te epena Yoane yaromi ungua ka mapunom mukom faime. Ka mapunom yaromi epe dire, Ari moikeinga akaiyomdi tei yai ta moiro u boiro “Ari Wanopanom konom kenom beiyo. Te yaromi konom bei yo teiyo,” u boime, ka mapunom yaromi epe dume.* ⁴ Yoane yaromi non kame wiyom gai wareinga fire te non gam goyomdi dero te siname gai nere te ipa dum ekoi koi moinga nurom ire nome.* ⁵ Ena Yerusarem

* **2:23:** Lk 2:39; Yo 1:45-46

* **3:2:** Mt 4:17; Mk 1:15

* **3:3:**

Ais 40:3 * **3:4:** 2 Kin 1:8

ari te Yuria ari muruwo te ari Yoran nuwi teina moinga yokamai muruwo u Yoane moingui tei ure ⁶ ena bianom faingua di mari de teingoro Yoane yaromi Yoran nuwi tei bui erome. ⁷ Te ari Mose ka di guwo dungua kam i gore dinga yokamai munmane i kam Feresi te Sarusi u Yoane moingui tei ure “Yaromi nuwi bui norowame,” diro wingoro Yoane kanongua “Onopa yokamai moingamere epe ne yokamai moinga ena Yai Gumam kura kam di norowangua kakom i teina ungoro ena ne yokamai Yai Gumam kura kam duwangua tongi naimo? Nemane. Ne yokamai nomane si awa tekeime.* ⁸ Ena ne yokamai bianom ma dere nomanenom si awa towainga iran si awa teinga mapunom nokapu beiyo. Ne yokama epe benaingere ena Yai Gumam kura kam di erekename.* ⁹ Te ne yokamai ‘Aparam yaromi nonon awanom moingoro iran Yai Gumam kura kam di norekenamie,’ di fikeiyo. Tora bengoro epe di fikenaimie? ‘Yai Gumam kongo dunguirai ire Aparam gama bei enamie,’ di ereye. Te Yai Gumam nen towane ‘Nenen Aparam gama moime,’ duwame.* ¹⁰ Epena eri dunguamere epe ne yokamai moinga ena ari eri i di mapunomdi gerowaime. Eri muruwo mukom nokapu koikengua ari gere ire fiasi e dongua deime. ¹¹ Te ne yokamai bianom ma dere nomanenom si awa towaingoro ena na nuwi bui erowaiye. Te yai ta na mounamdi unangua yaromi kokonan ori benanguai epe: Yaromi Murom Sumuna yoporam boingua te e dongua si di erowamie. Te yaromi

* **3:7:** Mt 12:34; 23:33 * **3:8:** Ap 26:20 * **3:9:** Yo 8:33-40

yai ori moinguirai te na yai gawo moiye. Na yai gawo moiro yaromi kauwom tou okonamdi ire naika faikename.* ¹² Yaromi di kendi okomdi akoro ure ena kui morom muruwo bei dowangua te kui mukom iro furo kui iki ikai eire kui morom iro e dongua garangua goukenamie. Mora,” Yoane epe di erome.

Yoane i Yesu nuwi bui tome

Mk 1:9-11; Lk 3:21-22

¹³ Kakom i Yesu Gariri man tei ma dere Yoran nuwi uro Yoane moingui tei furo “Yoane nuwi bui narowame,” diro fungoro ¹⁴ te Yoane yaromi “Tora bengoro ne na moiki tei ungoro na nuwi bui erowaye! I faikeme. Ne nuwi bui narowanie. Ena ne nomane awa to,” di tongoro ¹⁵ “E e, epena na dikamere ne epe beyo. Nonon epe beire Yai Gumam yo tongua mapunom muruwo dourom borapune,” di tongoro iran Yoane Yesu kam gore di tome. ¹⁶ Ena Yoane nuwi mora bui tongoro Yesu yaromi nuwiri tei ma dero moko ungoro kamun giram koingoro ena Yai Gumam Murom Sumuna ako sunguamere kapu kunuma epe mere Yesu kanunguai te Murom Sumuna u Yesu moingui tei ungoro* ¹⁷ ena ka ta kamundi u boiro “Yaromi na wanam moingoro na mun fi tere te na denam minam ama mun fi teye,” u boime.*

4

Satan yaromi Yesu ka kea ei tome

Mt 1:12-13; Lk 4:1-13

* **3:11:** Yo 1:26-27, 33 * **3:16:** Yo 1:32 * **3:17:** Mt 12:18; 17:5; Lk 9:35

¹ Boromdi i Murom Sumuna Yesu akiro fu ari moikeinga akaiyom tei fungoro Satan yaromi u Yesu moingui tei uro ka kea ei tome.* ² Ena Yesu kua kopuna moi tongua aro kakom 40 te kama kakom 40 fungoro ena meran goingoro ³ ena ka kea ei tongua yaromi Yesu moingui tei ure “Ne Yai Gumam wam moranga ne kongo dunguai ire di erongore ena kua u mari name,” di tongoro ⁴ te “Ka mapunom epe dume, ‘Kua towane ari nowainga nokapu moikenaima. Te Yai Gumam ka muruwo giramdi ungua ari firo nowainga yokamai nokapu moraima,’ ka mapunom epe dume,” Yesu epe di tome.* ⁵ Di tongoro ena Satan yaromi Yesu akiro iki birom ori yo tongua Yerusarem tei furo te fi mun ei teinga ikiwori birom kopu iwa de tero ⁶ “Ne Yai Gumam wam moranga ne ure ako mangi suwo! Ka mapunom epe dume, ‘Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai di de erowangoro ena yokamai okonomdi ne ganum akonaingore iran kongo ne kaunumdi koi boikenanie,’ ka mapunom epe dume,” di tongoro* ⁷ “Ka mapunom ama dumia, ‘Ari Wanopanom i ne Yai Gumanum moimie. Ena iran ne “Yai Gumam yo, ne epe bei naro,” yo epe dikeyo,’ ama dumie,” Yesu di tome.* ⁸ Di tongoro ena Satan yaromi Yesu tokoi akire kopu mokongui iwa fure ena ari mansinomdi moinga muruwo te ari yoporanom boinga muruwo te ari yokamai taikan ako neinga tarom muruwo opom di tero ⁹ “Ne kaunum gurom

* **4:1:** Ip 2:18; 4:15 * **4:4:** Diu 8:3 * **4:6:** Sam 91:11-12

* **4:7:** Diu 6:16

boire te na kanam akire di towangere ena tai i muruwo erowaikoro ena ne tai i muruwo kiapam benane,” di tongoro ¹⁰ “Satanyo, ne fakai fo. Ka mapunom dumia, ‘Ne Yai Wanopanum kam akire do. Yaromi ne Yai Gumanum moingua ena ne yaromi kokonanom towane bei teyo!’ epe dume,” di tome.* ¹¹ Ena iran Satan yaromi Yesu moingui tei ma dongoro te Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai ure Yesu akire di teime.*

*Yesu i Gariri tei kokonan mapunom boiro ime
Mk 1:14-15; Lk 4:14-15*

¹² Okome ari yokamai bei moiro Yoane yaromi akiro furo kan si teingoro Yesu firo ma dere Gariri man tei furo * ¹³ ena Yesu furo “Nasareti kei faingi tei fairo moikenaiye,” diro ma dere furo iki birom Kapanem ori fai moime. Te Kapanem i nuwi dian tei dungui te nuwi dian i kam Gariri te Kapanem i suna Sepuran akai te Nafarai akai dume. ¹⁴ Yesu yaromi epe bengoro ka mapunom yai Aisaiya koma ka dungoro epena ka i mukom faimie. Yaromi epe dume,

¹⁵ “Sepuran akai moingi ne yokamai te Nafarai akai moingi ne yokamai te ari teina kon mori u nuwi dian fungua moingi ne yokamai te ari Yoran nuwi koro moingi ne yokamai te ari nen ta Gariri moingi ne yokamai * ¹⁶ ena ne yokamai muruwo si boingua ori akaiyom moiro ena okome kewa ori dongua kanaime. Te ne yokamai muruwo

* **4:10:** Diu 6:13 * **4:11:** Ip 1:14 * **4:12:** Mt 14:3; Mk 6:17;
Lk 3:19-20 * **4:15:** Ais 9:1-2

ari goinga mansinom tei moiro ena okome
kewa i dowame,”
ka mapunom yaromi ka epe dume. ¹⁷ Ena epena
kakom Yesu ka di mari dero, “Yai Gumam ari
kiapanom bei erowangua kakom i teina ungoro
iran ne yokamai nomanenom si awa teiyo!” epe
di erome.*

*Yesu i ari suwo ire suwo ire unom boingoro
mouwomdi fime*

Mt 1:16-20; Lk 5:1-11

¹⁸ Yesu nuwi dian i kam Gariri dingi bunamdi
yaromi wanero auwom emerom surai ekanu-
mie. Yai ta i kam Saimon te yaromi kam
ta Pita ama dinga, te yaromi emerom Enduru
ama moime. Yokamai surai nuwi kapu singa
gaiyom fiasi nuwiri dere te nuwi kapu wan doure
suware kokonan beipikoro ¹⁹ Yesu “Ne surai ure
na mounamdi wiro. Unapika ena nuwi kapu
ipikamere epe na kanam dikai fire di mari dere ari
yai opai endinapire,” di erongoro ena * ²⁰ yai surai
nuwi kapu singa gaiyom kene kene eire nuwi ko-
pare eire ma dere Yesu mouwomdi fipire.* ²¹ Yesu
yaromi nuwi dian koro wan furo auwom emerom
surai ama ekanume. Yai ta i kam Yemesi te
emerom Yoane ama moime. Surai nenom Sepeti.
Ena yai suraiye nuwi kopare moingi tei nuwi kapu
singa gaiyom bei kun dai moingoro te Yesu yai
surai “Wiro,” di erongoro ²² ena yai surai kene
kene eire nuwi kopare te nenom moingui tei ma
de tere fure Yesu mouwomdi fipire.

* **4:17:** Mt 3:2; Mk 1:15 * **4:19:** Mt 13:47 * **4:20:** Mt 19:27

Yesu ari yai opai munmane akire di erome

²³ Ena Yesu Gariri man man wan fure ka mapunom nuwi si ereinga ikom munmane ikai furo ari ka nuwi si erero te Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua gunom kam i ama di mari de erere te ari nupi fainga te ganomdi tai mapunom mapunom gainga bei nokapu de erome.* ²⁴ Yaromi kam wayom Siria mansinom koro koro fungoro ena iran ari yokamai nupi mapunom mapunom faingua te ganom kipi ori kaingua endiro wingoro te ari murom niki dongua te ari ako fairo founa founa finga te ari yoporanom goingua muruwo endiro wingoro Yesu bei nokapu de erome.*

²⁵ Ena ari munmane wom Gariri ari te Dekapori ari te Yerusarem ari te Yuria ari te ari Yoran nuwi koro fainga yokamai muruwo Yesu mouwomdi fime.

5

Yesu teme kopu tei fure ka mapunom di mari dome

Lk 6:20-23

¹ Ari munmane wom wingero Yesu ekanero ena kopu iwa furo ame dongoro yaromi mouwomdi finga ari wingoro ² ka nuwi si erome, ³ “Ne yokamai nomanenom inokore ei oropo deinga ne yokamai mun fiyo! Epe beingoro Yai Gumam kiapanom bei erowame. ⁴ Te ne yokamai kai ori au diro meinga ne yokamai mun fiyo! Okome Yai Gumam ne yokamai nomanenom bei nokapu de erowame.* ⁵ Ne yokamai kanom bire teinga ne

* **4:23:** Mk 1:39; Mt 9:35; Ap 10:38

* **4:24:** Mk 6:55

* **5:4:**

yokamai mun fiyo! Okome man man muruwo Yai Gumam erowame. ⁶ Ne yokamai ‘No kopuna meran goipungamere te nuwi goipungamere epe no yokamai Yai Gumam yo tongua mapunom meran gorapune,’ epe di finga ne yokamai mun fiyo. Okome Yai Gumam yo tongua mapunom erowangoro fai si duwame. ⁷ Ne yokamai furo ari kanom fi ereinga ne yokamai mun fiyo. Okome ena Yai Gumam ne yokamai kanom fi erowame.* ⁸ Ne yokamai denom minom feke dongua ne yokamai mun fiyo. Okome ne yokamai Yai Gumam kanaime.* ⁹ Ne yokamai ‘Denom minom towane eiro morapune,’ ari di ereinga ne yokamai mun fiyo! Okome Yai Gumam ‘Ne yokamai na ganama moime,’ di erowame. ¹⁰ Ne yokamai Yai Gumam yo tongua konom wan moire epe beinga ena ari kura boi ereinga ne yokama mun fiyo. Okome Yai Gumam kiapanom bei erowame.* ¹¹ Ena ne yokamai mounamdi unaingoro te ari kanere ena ure ka niki dongua di erere te bei niki de erere te ka kasu wom di erowainga kakom i ne yokamai mun fiyo! * ¹² Koma ka mapunom ari moinga te koma ari kupa eingamere epe ari nenen kupa eimie. Ena iran ne yokamai meinanom ori wom kamundi dunguai inainga ena mun ori wom fiyo,” Yesu epe di erome.*

*Ari fui te kewanom bau epemere moimie
Mk 9:50; Lk 14:34-35*

* **5:7:** Yem 2:12-13 * **5:8:** 1 Yo 3:2-3 * **5:10:** 1 Pi 3:14
* **5:11:** 1 Pi 4:14 * **5:12:** Ip 11:32-38; Yem 1:2

13 Ena Yesu ka ta di erome, “Te ne yokama Yai Gumam kam gore dingere ena Yai Gumam ne yokama endire ari muruwo mansinomdi moingi suna engamere epe ari fui iro kua kopuna beime. Ena fui dorimin tongua bi duwangua nonon nokapu tokoi beikenapune. Fui epe bengua i faikeme. Te ari yokamai ma dere fui boromdi wanime. 14 Kewa mansinom muruwo donguamere ne yokamai epe moimie. Iki birom ori ta kopu tei duwangore iki birom ori i eke dero dikenamie. * 15 Te ari yokamai kewa ta gaire kowi wakore eikeimie. Tamanume. Yokamai kewa gaire boiri kopu tei eingoro ena ari iki ikai moinga kewa dongua kanere moime. * 16 Epe wom ne yokamai mapunom epe kewa dongua ari gumanomdi tei dowaimie. Ena ne yokamai tai mapunom nokapu beinga ari kanere ena ne yokamai nenom kamundi moingua kam akire duwaimie,” epe di erome.*

Yai Gumam kam kon faingua i epe

17 Yesu tokoi dume: “Ne yokamai ‘Na ure Mose ka di guwo dungua boingua te ka mapunom ari ka boinga bei dowaro ume,’ di fikeiyo. Na bei dowaro kuiye. Na ‘Ari yokama ka di guwo dungua te ka mapunom ari ka boinga mapunom kawom firaimie,’ diro wiye.* 18 Ne yokamai fiyo. Man kamun yo dunguairai ka mapunom muruwo i goukenangoro te ka mapunom gawo gera i ama goukenamie. Ena okome man kamun tai ta ta

* 5:14: Yo 8:12; 9:5 * 5:15: Mk 4:21; Lk 8:16; 11:33 * 5:16: Ef 5:8-9; Yo 3:21; 1 Pi 2:12 * 5:17: Ro 3:31; 10:4

muruwo gounangua kakom tei ka mapunom i ama gouname. * ¹⁹ Iran i ne yokamai nenta ka mapunom gawo gera dungua ta gore dikere te ari suwo ‘Ama epe beiyo,’ diro opom di erowangua ena yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua yaromi suna tei moi erero yai gawo morame. Te ne yokamai nenta ka mapunom dungua gore dire te ari suwo ‘Ama epe beiyo!’ diro opom di erowangua ena yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua yaromi suna tei moi erero yai ori morame. * ²⁰ Ne yokamai bei moire Yai Gumam ka dungua gore dingai mapunom beiro ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai te Feresi yokamai Yai Gumam ka dungua gore dingai mapunom ime de tekenainga ena ne yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akaiyom suna tei moikenaimie,” Yesu ka epe di erome.

Denom minom api sungua mapunom i epe

Lk 12:57-59

²¹ Te Yesu ka ta duma, “Komari ari ka dingi ne mora fime. Ka i epe: ‘Ne yai ta si goikeyo. Nenta yai ta si gorangoro yokamai ka kori di towaime,’ ka i epe dime. * ²² Ena epena na ne yokamai di erowaiye, ‘Nenta ariyoma niki de fi towangua yaromi ka kori gawo toka boromdi di towaimie. Te nenta furo ariyom ka niki dawangua di towangua yaromi kaunsel ka kori ori di towaimie. Te nenta furo ariyom “Ne du dinga yai moinie,” di towangua yaromi e dongua akaiyom nangua teina moime,’ di ereye. * ²³ Ena ne mun

* **5:18:** Lk 16:17; 21:33 * **5:19:** Yem 2:10 * **5:21:** Eks 20:13;
Diu 5:17 * **5:22:** Yem 3:6; 1 Yo 3:15

fire Yai Gumam towanga tai ta ta ire fure fi mun ei teinga iki ori tei fure teinga akai fure moire ‘Na arinam bei niki de teye,’ inokore eire * 24 ena ne towanga tai ta ta ma dere fi mun ei teinga akaiyom ma dere fure arinum moingi tei koma fure ‘Nomanenom towane eiro morapune,’ diro ena inako dero ne towanga tai ta ta Yai Gumam to. 25 Ena yai ta ne ka kori di erowaro benangore koma ne surai nomanenom towane kene kene eire eiro! Ne epe beikenangere yaromi ne endiro furo ka kori finga yarom towangoro te yaromi ne endiro furo kiminem ari erowangoro te yokamai ne endiro fure kan iki de erowaimie.* 26 Ne kongo muruwo mokom baikenanga ena ne kan iki ma dekenanie. Na ne yokamai kawom di ereye,” Yesu epe dume.

Kau eire bei niki deinga mapunom i epe

27 Ena Yesu tokoi di erome, “Ne yokamai ka koma ari dinga fime. Yokamai epe dime: ‘Ne fure yai opai kau einga bei niki dekeyo!’ dime.* 28 Te epena na ne yokamai di ereye, ‘Yai ta opai kanero “Na kunei kaunaye,” duwangua iran yaromi nomane koi opai kaure ka mapunom ama bei niki dome,’ epe di ereye. 29 Iran ne okonum murom womdi bianom bei erowangua ne okonum murom i foire fiasi do. Ne ganum koro fiasi dowangua i nokapu wom dume. Te ne ganum muruwo e dongua akaiyom nanga i niki dongua dume.* 30 Te ne okonum womdi bianum

* 5:23: Mk 11:25 * 5:25: Mt 18:34-35 * 5:27: Eks 20:14;
Diu 5:18 * 5:29: Mt 18:8-9; Mk 9:43-47

bei erowangua ako fananga ena ne okonum i guwo dire fiasi do. Ne ganum koro fiasi dowanga i nokapu wom dume. Te ne ganum muruwo e dongua akaiyom nangua i niki dongua faime,” Yesu dumie.

Kau eire si guwo dinga mapunom i epe

Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lk 16:18

³¹ Te Yesu ka ta dume. “Koma ari ama epe dime, ‘Nenta efem biyai awi dowangua yaromi munom ganom boingua efem biyai towame,’ epe dime.* ³² Epe dimba epena na ne yokamai di ereiye. ‘Yai ta bei moiro efem biyai kau einga bei niki dekengua oparomi awi dowangua ena yaromi efem biyai akire di tongoro oparomi tokoi kau enangua koma kau einga bei niki dome. Te yai ta furo opai awi dowangua oparomi kau enangua yaromi ama yai opai kau einga bei niki dome,’ epe di ereiye,” Yesu epe dume.*

Okom koiro kawom dinga mapunom i epe

³³ Ena Yesu ka ta ari di erome. “Ne yokamai ka koma ari dinga mora fime. Yokamai epe dime, ‘Ne “Na epe benaiye” dire okom koiro te okome “Na epe beikenaiye” dingoro mapunom i beikeyo. Nemané. Ne “Na epe benaiye,” diro okom koiro duwanga epe beyo! Ari Wanopanom kanere mun firame,’ koma epe dime.* ³⁴ Ena epena na ne yokamai di ereiye, ‘Okonom koiro kawom duwaingá epe beikeyo. Kamun akai i Yai Gumam kiapam bei norongua akaiyom dungua ena okonom koi kamundi dere “Kawom duwaye,”

* 5:31: Diu 24:1

* 5:32: 1 Ko 7:10-11

* 5:33: Lew 19:12;

Nam 30:2

dinga epe beikeiyo.* ³⁵ Te mansinom akai i Yai Gumam kauwom ei boiri dero moingua boiyom dungua ena okonom koi mansinomdi dere “Kawom duwaye,” dinga epe ama beikeiyo. Te Yerusarem iki birom ori tei kiapam bengua yai ori moingua ena okonom koi Yerusaremdi dere “Kawom duwaye,” dinga epe ama beikeiyo. ³⁶ Te ne yokamai binom wiyom di tere feke darambo te kama suwambo beikenainga ena ne yokamai okonom koi mapunomdi dere “Kawom duwaye,” dinga epe beikeiyo. ³⁷ Ena ne yokamai “O” duwaimbo te “E e” duwaimbo epe diyo. Te ne yokamai ka ta ama duwainga ka i Satan niki dongua yaromi di erome, epe di ereiye,” Yesu dume.*

Gere tongua mokom bainga mapunom i epe

Lk 6:29-30

³⁸ Ena Yesu tokoi di erome, “Koma ka dingi ne yokamai fime. Ka i epe: ‘Yaromi ne okonum murom bei dowangore ena ne yaromi okom murom bei dowanie. Te yaromi ne kinum okore dowangua ena ne yaromi kiom okore dowanie,’ ka i epe dime.* ³⁹ Te epena na ne yokamai di ereye, ‘Yaromi ne yokamai tai ta niki dongua bei erowangua ne yokamai tai ta niki dongua mokom bai tekeiyo! Ena nenta ne fanandi einangore ena ne fanan koro awa teingoro eimbo.* ⁴⁰ Te nenta ne ka kori di erowaro te gainum suna gai inangore ena ne beranum gai ama to.* ⁴¹ Te gaman yai goi “Ure na guwai gai kineyo! Fure koro teina ama

* **5:34:** Yem 5:12; Mt 23:22 * **5:37:** Yem 5:12 * **5:38:** Eks 21:24; Diu 19:21 * **5:39:** Ro 12:17-19 * **5:40:** 1 Ko 6:7

napune,” di erowangoro ena ne yaromi guwai gai kinere koro fakai wom fo! ⁴² Te nenta “Te tainum ta i naro,” di erowangore ena ne yaromi tai ta kam dungua tarom i to. Te nenta “Na ne tainum suwom gera iro wanere erowaye,” duwangore ena ne yaromi mounom wako tekeyo! epe di ereye,” Yesu dumie.

Ari kianom yokama denom minom mun fi ereinga mapunom i epe

Lk 6:27-28, 32-36

⁴³ Yesu tokoi epe dumia, “Koma ka dingi ne yokamai fime. Ka i epe: ‘Ne yokoinum mun fi ero. Te ne kianum yaromi nomane niki de fi to,’ ka i koma epe dime.* ⁴⁴ Ena epena na ne yokamai ka ta di ereye, ‘Ne yokamai kianom morainga yokamai mun fi ereiyo. Te ari uro ne yokamai bei niki de erowaingai Yai Gumam ka make ei tere “Yai Gumam yo, yokamai akire di ero,” epe diro ka make ei teiyo! * ⁴⁵ Ne yokamai epe beire iran nenom kamundi moingua yaromi gama moraimie. Yaromi ariyom bei ei norongoro mangi ari niki deinga yokamai te nokapu moinga yokamai muruwo boromdi i dome. Te yaromi nimi ama bei ei norongoro ako yo teinga ari moinga moikeinga boromdi unanan sumie. ⁴⁶ Te ne yokamai ari ne yokamai mun fi erowainga yokamai towane mun fi erowainga Yai Gumam meina erekenamie. Ari muruwo epe beingoro te ari kasu kongo takis kunei neinga yokamai ama epe beimie. ⁴⁷ Te ne yokamai furo arinoma

* **5:43:** Lew 19:18 * **5:44:** Lk 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14, 20

yokamai towane ka di erowainga ne yokamai bei moiro ari mapunom beinga bire ime dekenaima. Tamanume. Ari Yai Gumam kiram suna tei moikeinga yokamai ama epe beimie,' epe di ereye. ⁴⁸Iran ne yokamai nokapu wom moiyo! Ne yokamai epe nenom kamundi moingua yaromi nokapu wom moinguamere ne yokamai ama epe moiyo!" Yesu epe di erome.*

6

Ari akire di ereinga mapunom i epe

¹ Ena Yesu tokoi ka dume. "Ari yokamai ne kainingai ena ari gumanomdi ne yokamatai nokapu mapunom mapunom i benaingere i faikeme. Te ne yokamai epe benaingere nenom kamundi moingua meina erekename.* ² Iran ne ari yokamai guwai gai dikengua moinga yokamai akire di erere tai erowanga kakom i u boingua yai ewi koma dekeyo. Kasu beinga ari epe beire u boingua yai ewi deingoro ka nuwi si ereinga iki fure bo kon mori fure u boime. Yokamai 'Ari na kanam akire duwaime,' di fire epe beime. Ena 'Yokamai meinanom mora imie,' na kawom di ereye. ³ Te ne ari yokamai guwai gai dikengua moinga akire di erere benangore ena ne arinuma yokoinum kankenaina i nokapu dume.* ⁴Iran ne tai nokapu i bengaeke dowamie. Ena ne nenum tai eke dero dungua kanongua i moire yaromi ne meinanum erowamie," Yesu dume.

* **5:48:** Lew 19:2; 1 Pi 1:16 * **6:1:** Mt 23:5 * **6:3:** Mt 25:37-40

*Ka make einga mapunom i epe**Lk 11:2-4*

⁵ Te Yesu yaromi ka ta di eromie. “Te ne yokamai ka make enaro benainga ne yokamai kasu beinga ari epe mere beikeiyo. Yokamai ‘Ari yokamai nokanaime,’ diro ka mapunom nuwi si ereinga ikom fure arire ka make enaro te konmori bunamdi moire ka make enaro mun fime. Ena yokamai meinanom mora imie. Na kawom di ereye. * ⁶ Iran ne ka make enaro benanga ne ikinum ikai fure kori gumam keire ena ka make ne nenum ei to! Yaromi akai eke dongui tei moire te ne tai eke dero dungua kanere meina erowamie. ⁷ Ena ne yokamai ka make enaro benainga ka mapunom ikai faikengua munmane unanan dikeiyo. Ari nenta moingua epe dunguamere ‘Na ka munmane duwaika Yai Gumam frame,’ epe di fime. ⁸ Ne yokamai ari beingamere epe beikeiyo. Ne yokamai tai ta fai erekenguai nenom mora kanomie. Ena ne yokama ka munmane dikeiyo.* ⁹ Ne yokama ka make epe eiyo: Nonon nenom yo, ne kamundi tei moinie. Ne kanum i yo tere dumie. ¹⁰ Ne no yokamai kiapanom bei norowanga kakom i unamie. Te ne kanum kamundi gore di fainguamere epe wom mangi tawa gore di fanamie. ¹¹ Nonon kopunanom nowapunga epena aro kakom i noro. ¹² Te no bei moiro ari bianom bei noreinga yokamai kore de eropungamere epe ne bei moiro no bianom bepunga kore de noro! Murom niki dongua

* **6:5:** Mt 23:5; Lk 18:10-14 * **6:8:** Mt 6:32

yaromi nonon kinanom suwangua kakom i unangoro ena ne nonon bianom beikena-punga konom opom di noro.* ¹³ Te tai niki dongua i mena de noro. Te kakom kakom ari kiapanom benga te yoporam boinga te keranom sungua i ne tainum dumie. Kawom.*

¹⁴ Iran ari ne yokama tai ta niki dongua bei ereinga tarom i kore de erowainga ena ne yokama nenom kamundi moingua yaromi ama ne yokama bianom beinga kore de erowame.*

¹⁵ Te ari ne yokama tai ta niki dongua bei ereinga tarom i kore de erekenainga ena ne yokamai tai ta niki dongua benainga ne yokama nenom bianom beinga kore de erekename,” Yesu di erome.

Kopuna moi teinga mapunom i epe

¹⁶ Ena Yesu tokoi dume. “Ne yokamai ‘Yai Gumam kam make ei towapunga iran kua kopuna moi towapune,’ duwainga ena kasu beinga ari giranom gumanom koingamere epe koikeiyo. Kasu beinga yokamai giranom gumanom eriyom mokore epe beingoro te ari kanere ‘Kopuna nekenaro bemie,’ dime. Ena yokamai meinanom mora imie. Na kawom di ereye.* ¹⁷ Te ne kua kopuna moi towanga ena binum wiyom kenom beire te gumanum bi suwo! ¹⁸ Epe bengoro ari kanere ‘Kua kopuna moi tomie,’ dikenaingore te ne nenum ari ikankeinga yaromi furo ne eke dero

* **6:12:** Mt 18:21-22 * **6:13:** Mt 26:41; Lk 22:40; Yem 1:13; Yo 17:15 * **6:14:** Mk 11:25-26 * **6:16:** Ais 58:5-9

benga tarom kanere meinanum erowamie,” Yesu dumie.

Tai nokapu kuku boi einga mapunom i epe

Lk 12:33-34

¹⁹ Yesu tokoi dumia, “Ne yokamai tainom nokapu mangi tawa kuku boikeiyo. Mangi tawa i kitai nere te kiren siro ta bei niki deingoro te ari tai ta ta ama kunei neime.* ²⁰ Ena ne yokamai tainom nokapu kamundi kuku boiyo. Kamundi tei kitai nekeingoro te kiren sikengoro tai ta ta bei niki deingoro te ari tai ta ta kunei nekeime.* ²¹ Ne tainum nokapu dungua akai tei ne nomanenum ama morame. Ena ne yokamai tainom nokapu kamundi kuku boi eiyo,” Yesu mouwomdi finga ari epe di erome.

Ganom dinom kewam i epe

Lk 11:34-36

²² Te Yesu ka ta dumie. “Ne nomanenum i epe kewa denum minum ikai dome. Ena ne nomanenum i akai nokapu bei moranguai ena ne denum minum muruwo kewa dowame. ²³ Te ne nomanenum i niki duwangua ena ne denum minum i muruwo si boramie. Ena iran kewa ne denum minum ikai koi dowanguairai si borangoro ne denum minum i ori wom si borame,” epe dumie.

Ari i kiapam surai beikenaimie

Lk 16:13

²⁴ Te Yesu tokoi dume, “Nenta kiapam yai ori surai kokonan bei erekenamie. Yaromi epe benangua yai ori ta mun fi tero te yai ori ta i niki de fi

* **6:19:** Yem 5:1-6; 1 Ti 6:9-10

* **6:20:** Mt 19:21; Lk 18:22; Kor

3:1-2

towame. Te yai ori ta gore di tero te yai ori ta gore di tekename. Ena yai ta ‘Na Yai Gumam kokonan towane benaye,’ diro te ‘Na kongo ori towane ako nowaye,’ ama epe duwangua i faikeme,” dume.

Denom minom niki de fire inokore munmane einga mapunom i epe

Lk 12:22-31

²⁵ Ena Yesu tokoi dume. “Iran na ne yokama ka ta di erowaiye. Ne yokamai kopuna te nuwi gai finga i ‘Ne goikenaro beiye,’ di fire inokore munmane eikeiyo. Ne yokamai kawom morainga i kopuna towane neimo? Ma deiyo! Yai Gumam kam ama neime. Te ne yokamai kawom morainga i ganom gai towane fimo? Ma deiyo! Ne ganom dinom i fire te Yai Gumam kam ama gore dume.*

²⁶ Ena ne yokama kapuka kaniyo. Yokamai kui mukom woikere te kopuna kuku boire ikinom ikai eikeimie. Epe beikeingoro ena ne yokamai nenom kamundi moingua yaromi kapuka kopuna eromie. Ne yokamai kapuka yokamai bire ereime.* ²⁷ Ne yokama moingi nenta eramom inokore eire fire beire noniki suwo tokoi morame?

Yai epe beikename. ²⁸ Te ne yokamai gai fire inokore munmane eikeiyo. Ne yokama faruwa mena mokongua i kaniyo. Faruwa yokamai kokonan ikere te gai warekeime. ²⁹ Ena ne yokama ‘Koma Soromon yaromi gaiyom te guwai gai munmane nokapu ako nome,’ epe dime. Te na ne yokama di ereiye, ‘Faruwa nokapu wom dumba Soromon yaromi gaiyom nokapu wom dikemie,’

* **6:25:** Fir 4:6; 1 Ti 6:6-8; Ip 13:5; 1 Pi 5:7 * **6:26:** Mt 10:29-31; Lk 12:6-7

di ereiye.* ³⁰ Te epena kui tai moro mokongua ena ongo kui waure fiasi e donguari dowaimie. Kui dinguamere epe moinga Yai Gumam eken bei eromie. Ena Yai Gumam ne yokamai ama kenom bei erowamie. Ne yokamai nomanenom gawo gera fi kun daire moime. ³¹ Iran ne yokamai 'Nonon tora tai nowapune? Te nonon tora nuwi nowapune? Nonon tora gai firapune?' epe inokore munmane eikeiyo. ³² Tai i muruwo ari Yura ari moikeinga yokamai epe inokore eime. Te ne yokama tai epe muruwo inainga nenom kamundi moingua mora fime. ³³ Ena ne yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akaiyom koma inokore eire te Yai Gumam yo tongua mapunom dourom boiyo! Ena ne yokamai epe benaingoro Yai Gumam tai ta muruwo ama erowamie.* ³⁴ Iran ne yokama tai ongo fuka duwangua inokore ei tekeiyo! Ongo kakom i towane tai ta ta inokore enamie. Aro kakom kakom ipun dongua tarom i ungua ena epena aro kakom tai ta ipun dowangua unangua inokore eikeiyo," Yesu di erome.

7

Ari kura kam di erekenainga mapunom i epe Lk 6:37-38, 41-42

¹ Ena Yesu mouwomdi finga ari tokoi di eromie. "Ne yokamai ari mapunom niki dongua beinga yoporam boiro ipu si erowainga ena Yai Gumam

* **6:29:** 1 Kin 10:4-7 * **6:33:** Sam 37:4, 25; Ro 14:17

ne yokamai mapunom niki dongua beinga yoporam boiro ipu si erowame.* ² Te ne yokama ari ipu si erowaingamere ena epe Yai Gumam ne yokamai ipu si erowame. Ne yokamai ari bei erowaingamere epe wom Yai Gumam ne yokamai ama epewo bei erowame.* ³ Tora bengoro ne emenum okom muromdi tai moro gawo ta dungua tarom kanere te ne eri duwarom ori ta okonum muromdi dunguai kankenie? I faikeme. ⁴ Ne okonum muromdi ipo eri duwarom ori dungua te tora bengoro ne emenum ‘Emenamyo, ne okonum muromdi ipo tai moro gawo ta dungua na bei dowaro beiye,’ di tenie? ⁵ Ne kasu benga yaromi moinie. Koma nenen okonum muromdi eri duwarom ori ta dungua i bei dere ena okome ne okonum murom toren tokoi nokapu kanere ena emenum okom muromdi tai moro gawo ta dunguai bei de towanie. ⁶ Te ne yokamai Yai Gumam tai yo tongua tarom i kapu kei erekeiyo. Ne yokama epe benaingoro kei yokamai inako dero ne yokama ganom karaime. Te ne yokama guwai gai nokapu kapu non gumamdi erekeiyo. Ne yokamai epe benaingoro non guwai gai boromdi wanaimie,” Yesu epe di erome.

Ari ka make epe yoporam boiro ei moraimie

Lk 11:9-13

⁷ Te Yesu ka ta dume. “Ne yokamai ka make ei teinga mina wako teiyo! Ena yaromi erowamie. Te ne yokamai wan fure kan goi iyo! Ena ne yokama kanaimie. Te ne yokamai kori gumam

* **7:1:** Ro 2:1; Yem 4:11-12 * **7:2:** Mk 4:24

gure diyo! Ena Yai Gumam kori yauname.* ⁸ Ena nenta mina wakonangua yaromi tarom inamie. Te nenta tai wan fure kan goi inangua yaromi kanamie. Te nenta kori gumam gure duwangua Yai Gumam kori yau towame.* ⁹ Ena nenta wam ‘Auwo, kaime dori i naro,’ duwangoro ena yaromi kongo wom iro wam towamo? Ma deiyo! ¹⁰ Bo yaromi wam ‘Auwo, nuwi kapu i si naro,’ duwangore onopa niki dongua iro towamo? Ma deiyo! ¹¹ Ne yokamai ari niki deinga moire ena ganoma tai nokapu ereingere ena ne yokamai nenom kamundi moingui mina wako towainga yaromi tai ta ta nokapu erowamie. Yaromi nokapu wom bei erowamie.* ¹² Te ne yokama bei moiro ‘Ari suwo koropane tai mapunom epe bei norowaime,’ di firainga ena koma ne yokamai furo mapunom epe bei ereiyo! Ne yokamai tai epe benainga i Mose kam mapunom di guwo dungua te ka mapunom ari ori di ereinga i mapunom dume,” Yesu dume.*

Kamun kori gumam i gawo dungua

Lk 13:24

¹³ Ena ka ta dume. “Konmori e dongua guwom akai funguai kon kori gumam i ori wom dungoro te konmori i wara gai ori wom fungoro ena ari munmane konmori i fime.* ¹⁴ Te konmori ari moi kuwom singa akaiyom funguai kon kori gumam i gawo gera dungoro te konmori i gawo daingoro ena ari suwo koropane konmori tei imari dero

* **7:7:** Mk 11:24; Yo 14:13-14; 15:7; 16:23-24 * **7:8:** Yem 1:5;

1 Yo 5:14-15 * **7:11:** Yem 1:17 * **7:12:** Lk 6:31; Ro 13:8-10

* **7:13:** Yo 10:7, 9

fimie. Iran ne yokamai kon kori gumam gawo gera i ikai fiyo!” Yesu yaromi epe dumie.*

Ka mapunom kasu dinga yokamai kenom be-nainga kam

Lk 6:43-44; 13:25-27

¹⁵ Te Yesu tokoi dume. “Ne yokamai ka mapunom ari kasu unainga kan kenom beiyo! Yokamai ganom mena i nokapu wom dungoro mun kanime. Te ganom ikai koi niki ori wom dongua te kei biyom non sipsip ei nowaro wingamere epe yokamai ure ne yokamai bei niki de erowaimie.*

¹⁶ Yokamai mapunom tora beime? Ne yokamai ari mapunom i kanere firaingere yokama ne yokama gumanom bawi erekenaimie. Kawom, ari furo eri kemeikeiwan dungui tei kaime woikeimie. Te ari fu kan kiraikoma dungui tei furo kopa ikeimie.*

¹⁷ Te eri nokapu dunguai mukom nokapu koime. Te eri niki dongua dungua i mukom niki dongua koimie. ¹⁸ Te eri nokapu dungua i mukom niki dongua korangua faikeme. Te eri niki dongua dungua i mukom nokapu korangua ama faikeme.

¹⁹ Eri muruwo mukom nokapu koikengua ari eri i weire fiasi e donguari deimie.* ²⁰ Iran i ne yokamai ka mapunom ari kasu mapunom epe beinga kanero firaime.

²¹ Ne yokamai ‘Ari muruwo “Yai Oriyo, Yai Oriyo,” di nareinga yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akai ikai naime,’ epe di fikeiyo. Nemané. Ari na nenam kamundi moingua yaromi kam gore duwainga

* **7:14:** Ap 14:22
5:19-22; Yem 3:12

* **7:15:** Ap 20:29; 2 Pi 2:1
* **7:19:** Mt 3:10; Yo 15:6

* **7:16:** Gar

yokamai towane Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akai ikai naime.* ²² Kakom i unangua ari munmane ‘Yai Oriyo, Yai Oriyo, nonon “Ne arinuma moipune,” di fire ena Yai Gumam kam ari di erere te “Ne arinuma moipune,” di fire ena murom niki deinga yokamai ewi mena dere te kokonan ori ama bepune,’ di narowaimie. ²³ Ena kakom i na yokamai ‘Na ne yokamai gumanom ekankeye. Ne yokamai bianom bei moinga iran na moiki tei moikere fakai fiyo,’ di erowaye,” Yesu dume.*

Iki keinga i mapunom surai dume

Lk 6:47-49

²⁴ Ena Yesu tokoi dume. “Iran nenta na kanam i fire gore duwangua yaromi moranguamere epe yai tai nokapu fingu yai moime. Yaromi bei moiro ikom kongo nokapu boromdi keme.*

²⁵ Kengoro ena nimi ori sungoro te nuwi ori ungoro te kamun kai ori wom sungoro iki i koka tomba ikom kongo nokapu boromdi kengua iki gui dikemie. ²⁶ Iran nenta na kanam i fire gore dikenangua yaromi moranguamere epe yai du dungua yai ikom makarawa boromdi kopu tei kemie. ²⁷ Kengoro ena nimi ori sungoro te nuwi ori ungoro te kamun kai ori wom sungoro iki i koka tere ako sumie. Gui dire ako sire niki ori wom domie. Ena na kanam mora goume,” Yesu di eromie. ²⁸ Yesu ka i mora dungoro ari munmane Yesu ka di erongua i firo ganom nouro dime. ²⁹ Ari di guwo dungua ka nuwi si ereinga

* **7:21:** Lk 6:46; Yem 1:22, 25

* **7:23:** Sam 6:8; Mt 25:41; 2 Ti

2:19 * **7:24:** Yem 1:22-25

yokamai bei moiro ka nuwi si ereingamere epe yaromi ka nuwi si erekeme. Tamanume. Yaromi ka yoporam boingua ka nuwi si erome.*

8

*Yesu iyai ta mantai gaingua bei nokapu de tome
Mk 1:40-44; Lk 5:12-14*

¹ Yesu ka mora di erere kopu tei ma dero ako mangi fungoro ari munmane yaromi mouwomdi fime. ² Yesu ako mangi ungoro yai ta mantai gaingua yaromi Yesu moingui tei uro gumamdi tei kauwom gurom boire “Yai Oriyo, ne nomane na mun fi narowanga ne na bei nokapu de narowanie,” di tongoro ³ Yesu okom sino tere yaromi gamdi akoro “Na epe di fiye. Ne nokapu nanie,” di tongoro ena epena wom yai mantai gaingua mora goungoro yai nokapu moimie. ⁴ Yaromi nokapu moingoro Yesu “Firo! Yai ta di tekeyo! Ne fure fi mun ei teinga yai moingui tei fure ne ganum opom di tere te koma Mose ‘Ne mantai gainga mora gounangoro kapu miyom Yai Gumam to,’ dunguamere ne epe beyo. Ne kapu miyom Yai Gumam towangere ena ari yokamai kanere ‘Epena yaromi nokapu moime,’ duwaimie,” Yesu di tome.*

Yesu i kiminem yai ori kokonan gan i bei nokapu de tome

Lk 7:1-10

⁵ Yesu dire tokoi fure iki birom ori Kapanem tei fungoro kiminem kiapanom bengua yai ta u

* **7:29:** Mk 1:22; Lk 4:32; Yo 7:46 * **8:4:** Lew 14:1-32; Mt 9:30; Mk 7:36

Yesu moingui tei ure ka yoporam boire dire *⁶ “Yai Oriyo, na nuwi kokonan gan ta okom kauwom goire a ki si tongoro te gam kipi ori kaingoro yaromi ikomdi tei fairo moime,” di tongoro ⁷ Yesu “Na furo yaromi bei nokapu de towaye,” di tongoro ⁸ “Yai Oriyo, na yai nokapu moikeikero iran ne na ikinam ikai unanga i faikeme. Ena ne ka towane duwangere na nuwi kokonan gan moi frame. ⁹ Te kiminem yai ta na ama kiapanam bei narongoro te na kiminem ari suwo kiapanom bei ereye. Iran yai ta ‘Ne fo,’ di teikero ena yaromi fume. Te na yai ta ‘Ne uwo!’ di teikoro ena yaromi umie. Te na nuwi kokonan gan ‘Ne kokonan epe beyo,’ di teikero ena yaromi kokonan i bemie. Ena na ka epe di moika mora fikai ne ka towane duwanga na nuwi kokonan ganam bei nokapu de towanie,” di tongoro ¹⁰ te Yesu ka firo “Aiya,” dire ari mouwomdi winga yokamai “Na kawom di ereye. Na akai koro koro wan uka yaromi fi ki sunguamere epe yai ta fi ki sungua i mari dekeiye. Te na Yura ari ikinom akainom ama wan uro yaromi fi ki sunguamere epe yai ta fi ki sungua i mari dekeiye.* ¹¹ Na ne yokamai ama di ereye. Ari munmane koro koro ma dere ure Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akai ikai ure te Aparam te Aisaki te Yakopo ama moire kua kopuna nowaimie.* ¹² Te ari muruwo Yai Gumam kiapanom bei erowangua akai ikai naro benainga yokamai Yai Gumam ewi mena si boingui tei de erowangore ena akai ta tei moire kai ori wom

* **8:5:** Yo 4:46-47 * **8:10:** Mt 15:28 * **8:11:** Sam 107:3; Lk 13:28-29

meire kinom buno duwaime,” Yesu di erome.*
¹³ Di erere kiminem di tere “Epena ne ikinum inako dere fo! Ne fi ki singere ena epe wom tai ne inanga fuka duwamie,” di tongoro ena kakom boromdi yaromi nuwi kokonan gan moi fime.

Yesu i Pita imam biyai i bei nokapu de tome
Mk 1:29-31; Lk 4:38-39

¹⁴ Gan moi fingoro Yesu fu Pita ikom ikai furo Pita imam biyai nupi faingua fairo gam murom sungoro moingua kanere ¹⁵ ena yaromi opai okom akore nupi faingua bei de tongoro oparomi arero kopuna si gairo tome.

Yesu yaromi ari yai opai munmane bei nokapu de erome
Mk 1:32-34; Lk 4:40-41

¹⁶ Okome taroma engoro ari yokamai bei moiro ari murom niki deinga yokamai minomdi moinga yokamai munmane endire Yesu moingui tei wingoro ena Yesu yaromi ka diro ena murom niki deinga yokamai muruwo ewi mena dero te ari nupi fainga yokamai muruwo bei nokapu de erome. ¹⁷ Iran yaromi epe bengoro ena ka ta ka mapunom yai Aisaiya yaromi dungua ka i mukom faimie. Yaromi ka epe dume, “Yaromi nonon nupi faipunga muruwo bei domie. Nonon nupi mapunom mapunom faipunga yaromi iro fumie,” epe dume.*

Yai ta “Yesu mouwomdi furo wanaiye,” di fime
Lk 9:57-60

* **8:12:** Mt 22:13; 25:30; Lk 13:28 * **8:17:** Ais 53:4

¹⁸ Ari munmane Yesu kuku boi i suna de teingoro Yesu kanere gama yokamai “Nonon nuwi dian bunam koro napune,” di erongoro ¹⁹ ena ka di guwo dungua nuwi si erongua yai ta u Yesu moingui tei ure “Ka nuwi si norenga yai yo, ne akai koro koro nanga nanan mounumdi unaikere ama wanapunie,” di tongoro ²⁰ “Kei biyom man minomdi faingoro te kapuka iki kei faingoro ena na ari gaunom wam i binam eiro wi fanaika akaiyom dikemie,” Yesu di tome.* ²¹ Di tongoro yaromi mouwomdi finga yai ta uro “Yai Oriyo, koma na fure aunam goingua man si tero okome mounumdi unaye,” di tongoro ²² te Yesu “Ma do. Ari nomanenom goinga yokamai nenen bei moiro goingua man si towaima. Ne na mounamdi uwo,” di tome.

*Yesu i “Kamun kai ori i gorame,” dume
Mk 4:36-41; Lk 8:22-25*

²³ Di tere Yesu yaromi nuwi kopare ikai fungoro te yaromi mouwomdi finga ari nuwi kopare ikai ama fime. ²⁴ Fingoro nuwi kopare nuwi boromdi fungoro kakom boromdi kamun kai ori sungoro te nuwi ori wom sungoro ena nuwi kopare bire ikai dowaro bengoro te Yesu wi fairo moingoro ²⁵ yaromi mouwomdi finga ari yokamai fu Yesu moingui tei fure wiyom yaure “Ari Wanopanomyo, nonon epena gorapune. Ena ne arere akire di noro,” di teingoro ²⁶ “Tora bengoro ne yokamai kuri fime? Ne yokamai fi kun gawo gera daimie,” Yesu di erere arere kamun kai te nuwi ori sungua kam di erongoro

* **8:20:** 2 Ko 8:9

ena kamun kai sikengoro te nuwi tokoi koka tekeme.* ²⁷ Tekengoro ari yokamai muruwo au dire “Yaromi tora mapunom yai moime? Aiya, kamun kai te nuwi yaromi ka gore di teime,” dime.

Yesu yaromi murom niki deinga yokamai bei de erome

Mk 5:1-17; Lk 8:26-37

²⁸ Nuwi kopare nuwi dian bunam koro fingoro Yesu yaromi u Gatara ari manom sinomdi tei ume. Ena yai surai murom niki deinga yokamai denom minomdi moingoro u Yesu moingui tei wipire. Yai surai yoporam boire moipikoro ena iran ari konmori tei wankeime. Surai yono einga manomdi moire ma dere Yesu gumanom boire ²⁹ u ori boire “Yai Gumam wamyo, ne no yokamai tora bei norowaro bene? Epena ipu si erere kupa noingua kakom i kungoro ne tawa ure no yokama ganom kipi kokonan norowaro benbere?” di tome.*

³⁰ Ena non yokamai munmane teina koro moire imin neingoro ³¹ iran murom niki deinga yokamai bei moiro “Ne no yokamai nowi dowanga ena nowi non yokamai moingi ikai tei de noro!” diro yana di teingoro ³² “Ena fiyo,” Yesu di erongoro ena yokamai yai surai ma dere non yokamai denom minom ikai fingoro ena non yokamai muruwo ma dere furo guwom baire ako nuwi diandi singoro nuwi giranom wako murongoro goime.

³³ Goingoro ena non kiapanom ari tongi fure iki birom ori ta tei fure non kam mapunom diro te yai surai murom niki dongua yokamai ikai moingi

* **8:26:** Mt 14:31; Sam 89:9
2:15

* **8:29:** Mk 1:24; Lk 4:34, 41; Kor

bei de erongua i kam mapunom ama di ereingoro³⁴ iran ari iki birom ori moingi muruwo ma dere u Yesu moingui tei ure Yesu gumam kanere yana di tere “ ‘Ne man tawa moikenanie,’ di fipune. Ena ne ma dere fu man bakom ta fo!” epe di teime.

9

Yesu i yai ta okom kauwom niki dongua bei nokapu de tome

Mk 2:1-12; Lk 5:17-26

¹ Di teingoro ena Yesu nuwi kopare ikai fure nuwi dian bunam koro tei inako dero nenen ikom akaiyom birom ori tei fungoro * ² yai ta okom kauwom yoporam muruwo goingoro yaromi kuki boromdi tei fairo moingoro te ari yokamai yaromi akire Yesu moingui tei wingoro te ari yokama yaromi fi kun dai teinga mapunom Yesu kanunguai “Na wanamyo, ne nomanenum wira duwamie. Na ne bianum faingua mora kore deiye,” di tongoro * ³ ena ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari moire nenen nomanenomdi koi “Yaromi Yai Gumam kam ka sumie,” di fingoro ⁴ Yesu yokamai di finga kanere “Tora bengoro ne yokamai nomanenomdi niki epe de fime? ⁵ Na okom kauwom yoporam goingua yai ‘Ne bianum kore deiye,’ epe di towaika te ne yokamai kanainga ka i bei gai goi narowambo bei gai goi narekename? Bore na yaromi ‘Ariyo! Ne kuki ire mangi fo!’ epe di towaika te yarom arekenangua ne yokamai kanaingai ka i bei gai goi narowambo bei gai goi narekename? Tora ka bei gai goi

* **9:1:** Mt 4:13 * **9:2:** Lk 7:48-49

narowame? ⁶ Ena epena na yaromi bei nokapu de teikoro iran okome ne yokamai fire di firaimie, ‘Na ari gaunom wam mangi tawa yoporam fai tomie. Na bianom kore dowamie,’ epe di firaimie,” Yesu di erere ena “Ne arere kuki ire ne ikinumdi fo,” yaromi di tome.* ⁷ Ena yaromi arere ikomdi fume. ⁸ Fungoro ari kanere kuri fire Yai Gumam yoporam ori epemere ari eronguai iran yokamai Yai Gumam kam akire dimie.

Yesu i Matiyo uwom boime

Mk 2:13-17; Lk 5:27-32

⁹ Ena Yesu ma dere wan furo yai ta kongo takis ikomdi tei moingua kanume. Yaromi kam i Matiyo. Ena Yesu “Ne na mounamdi uwo,” di tongoro yaromi arero Yesu mouwomdi fume. ¹⁰ Te Yesu Matiyo ikom fure ame dere kua kopuna nongoro te ari kasu kongo takis kunei i neinga ari munmane winga te bianom faingua ari munmane ama winga te Yesu te yaromi mouwomdi finga ari kua kopuna neingi ama neime. ¹¹ Neingoro Feresi ari kanere yaromi mouwomdi finga ari “Tora bengoro ne yokamai ka nuwi si erongua yai te kongo takis ire kasu beinga ari te bianom faingua ari kua kopuna ama neime?” di erongoro * ¹² Yesu yaromi fire “Giai bengua yai fu ari nupi faikeinga moingi tei fumo? Ma do. Giai bengua yai fu ari nupi fainga yokamai moingi tei fume. ¹³ Ne yokamai fure Yai Gumam kam mapunom fiyo. Kam mapunom i epe: ‘Ne yokamai fure ari tai ipun donguai fuka di erongua yokamai akire di erowaingere mun fi ereiye. Te ne yokamai

* **9:6:** Yo 17:2 * **9:11:** Lk 15:2; 19:7

fi mun einga tarom towane narowainga na mun fi erekeiye,' Yai Gumam dume. Iran na ure ari nokapu morainga di gure erowaro kuiye. Ma do. Na ukai ari bianom faingua yokamai di gure erowaro wiye," Yesu Feresi ari di erome.*

Kopuna "Nekenapune," dire di guwo dinga mapunom i epe

Mk 2:18-22; Lk 5:33-39

¹⁴ Ena boromdi Yoane mouwomdi finga ari u Yesu moingui tei ure "Nonon mapunom i epe: Kakom kakom nonon te Feresi ari yokama kopuna 'Nekenapune,' dire moi topungoro ena tora bengoro ne mounumdi finga ari epe beikeime?" di teingoro * ¹⁵ ena Yesu epe di erome, "Na moikamere epemere nenta 'Opai inaye,' di firangua yaromi moime. Ena opai ingua yaromi yokori morangua ariyoma yokamai nomanenom ipun dowambore? Ma deiyo! Yokamai mun fire kopuna munmane nowaime. Te okome ari ta yokamai ure yaromi a ki sire naingoro ena kakom i yaromi ariyoma niki de fire kopuna 'Nekenapune,' dire moi towaime," Yesu dire te ka ta tokoi epe dume.* ¹⁶ "Nenta gai koi wom iro boi diro gai gorom boi dungua dinomo towangua faikeme. Yaromi epe benangua gai si biruwangua i tokoi boi duwamie. Tokoi boi diro kun ori wom enamie. ¹⁷ Te nenta non meme gam gorom iro nuwi wain koi koikemie. Yaromi epe benangoro non meme gam i guwo duwangoro nuwi wain i fera diro ako mangi suwamie. Te non meme

* **9:13:** Mt 12:7; 1 Ti 1:15 * **9:14:** Lk 18:12 * **9:15:** Yo 3:29

gam i ama niki dowame. Te nenta non meme gam koi nokapu iro nuwi wain koranguai ena kakom kakom surai nokapu ama duwamie. Te ne yokamai mapunonom i ari di erongua yokama konom koi i bei niki deime. Ena iran ne yokamai epe di erekeiyo,” Yesu ama di erome.*

Yesu yai ori ta apom goingua tokoi bei arere tome. Te opai ta gaiyom suna akongua bei nokapu de tome.

Mk 5:22-43; Lk 8:41-56

¹⁸ Yesu ka i ari yokamai di ere moingoro Yura ka nuwi si ereinga ikom kiapam yai ta u Yesu moin-gui tei uro kauwom gurom boiro “Na aponam epena toka mora goimie. Ena ne ure ne okonum ama i gam akongoro tokoi yokori moramie,” di tongoro ¹⁹ ena Yesu arero yaromi mouwomdi fungoro te Yesu mouwomdi finga ari ama fime. ²⁰⁻²¹ Yokamai fingoro ena opai ta Yesu mouwomdi ama ume. Oparomi kakom kakom akiyom suwo gera u dere moingoro oparomi moire te non iki okonom koro koro muruwo te kaunom surai epe moime. Oparomi “Na okonam towane yaromi gaiyom bunamdi tei si baunaika ena na moi firaye,” nenen nomanenomdi epe di fire ena Yesu mouwomdi teina tei uro okomdi yaromi gaiyom bunamdi tei si baungoro* ²² Yesu awa tero oparomi kanero “Aponamyo, ne nomanenum erowai towame. Ne na fi kun dai narenga iran ne moi firanie,” di tongoro ena kakom boromdi opai moi fime.* ²³ Moi fingoro Yesu fure kiapam

* **9:17:** 1 Ko 10:21; 2 Ko 6:16
Mk 10:52; Lk 17:19

* **9:20-21:** Mt 14:36

* **9:22:**

yai ikom ure ikai furo ari yokamai muku bakom fu dinga te ari muruwo gure gewo ori wom dinga kanere ²⁴ “Ne yokamai muruwo mena fiyo. Ama gawo goikemie. Ama i yo wi faimie,” di erongoro ari yokamai yaromi wia goi teingoro * ²⁵ ena Yesu ari yokamai ewi mena dere fu ama gawo akaiyom fure ama okom akongoro arome. ²⁶ Ena ka wayom ire man man fime.

Yesu i okonom murom gi dungua yai surai bei nokapu de erome

²⁷ Yesu akai tei ma dere wan fungoro yai surai okonom murom gi dungua Yesu mouwomdi fure u boire “Dawiri wamyo, ne no surai kanom fi noro,” di teipikoro * ²⁸ Yesu iki ikai fungoro yai surai Yesu moingui tei upikoro “Na tai i epe be-naika ne surai fi ki si nareipiro?” di erongoro “Ari Wanopanomyo, no surai fi ki si erepuiye,” di teipikoro ²⁹ ena Yesu okom yai surai okonom muromdi akoro “Ne surai fi kun daipikamere epe wom ne surai tai fuka di erowamie,” di erongoro * ³⁰ ena surai okonom murom fura dome. Fura dongoro Yesu ka yoporam boiro diro “Ne surai ka wayom i yai ta di tekeiro,” di erongoro ³¹ ena surai mena fure Yesu kam wayom ari munmane koro koro moingi di ereipire.

Yesu tai ta giram si ingua bei tome

³² Yai surai u mena naro bei moipikoro ena ari suwo koropane yai ta murom niki dongua ikai moingua ena ka dikengua akiro Yesu moingui tei wingoro ³³ Yesu murom niki dongua awi mena

* **9:24:** Yo 11:11 * **9:27:** Mt 1:1; 20:29-34 * **9:29:** Mt 8:13; 15:28

dongoro ena ka dikengua yai tokoi ka dungoro te ari muruwo au diro “Koma nonon tai epe Isirae akai tawa kankepune,” dingoro *³⁴ te Feresi ari ama moire “Murom niki deinga yokamai kiapanom yai yoporam boingua yaromi tongua ena yaromi murom niki deinga yokamai ewi mena domie,” yokamai epe dime.*

Yesu yaromi ari yai opai kanom fime

³⁵ Ena okome Yesu iki birom ori te akai gawo muruwo wan furom ka nuwi si ereinga ikom ikai furo gunom kam nuwi si erere te Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kam di mari de erere te ari nupi mapunom mapunom fainga yokamai bei nokapu de erome.*³⁶ Yesu ari munmane ekanungoro epe non sipsip kiapam yai moikengamere ari epe moire te yokamai nomanenom unanan fungoro te yokamai niki ori wom dero moingoro ena Yesu miriyom kipi ori wom kai erome.*³⁷ Iran Yesu mouwomdi finga ari “Kopuna munmane nokapu kira suna tei mokongoro te kokonan ari munmane kopuna si gai nowainga yokamai moikeime.*³⁸ Iran ne yokamai tai woi nongua si gai nowainga kapakom yai ka make ei teiyo. Ena yaromi kokonan ari ewi dongoro fure kopuna kuku boi towaimie,” Yesu epe di erome.

10

Okonom koro koro muruwo kaunom surai

* **9:33:** Mt 12:22 * **9:34:** Mt 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **9:35:**
Mt 4:23; Mk 1:39 * **9:36:** Mt 14:14; Mk 6:34 * **9:37:** Lk 10:2;
Yo 4:35

*yokamai kanom**Mk 3:13-19; Lk 6:12-16*

¹ Ena Yesu mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai “Wiyo,” di erongoro wingoro ena Yesu ari yokamai yoporam boingua erero “Nenta murom niki deinga yokamai ikai morainga ewi mena dowaime,” diro erere te “Ari nupi mapunom mapunom fanainga te kipi mapunom mapunom karangua ne yokama ama bei dowaime,” diro yoporam boi erome.*

² Yesu ewi dongua finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai kanom i epe: Koma wom Saimon yaromi kam ta Pita te yaromi emerom Enduru te Sepeti wam Yemesi te yaromi emerom Yoane ³ te Firipi te Bataromu te Tomasi te yaromi kongo takis inga yaromi kam Matiyo te Afia wam Yemesi te yai ta Tatia ⁴ te Saimon yaromi akaiyomdi ari nenta wingoro kura boi erome. Te Yurasi Isakarioti. Yaromi bei moiro Yesu kiana yokamai imari de erome. Yokamai kanom i mora.

Yesu i mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo kaunom surai yokama kokonan erome

Mk 6:7-13; Lk 9:1-5

⁵ Ena koma Yesu mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai ka di erere te okome ewi dome. Koma yaromi epe di erome, “Ne yokamai ari Yura ari moikeinga yokamai akainom kiyo. Te ne yokamai Samaria ari iki birom ori ama kiyo.* ⁶ Ne yokamai Isirae

* **10:1:** Mk 6:7; Lk 9:1 * **10:5:** Ap 13:46

ari moingi tei fiyo. Isirae ari yokamai mu-
ruwo moingamere epe non sip sip bare ako sun-
guamere epe moime.* ⁷ Ena ne yokamai fure
'Yai Gumam kiapanom bei norowangua kakom i
teina umie,' di mari deiyo.* ⁸ Ne yokamai ari nupi
fanainga bei nokapu de ereiyo. Te ari gorainga
tokoi winom iraure i koi de ereiyo. Te ari man-
tai gai inainga tokoi bei nokapu de ereiyo. Te
murom niki deinga yokamai ari ikai moingai ewi
mena deiyo. Ne yokama tai epe benaingai ne
yokamai yo morom inga ena iran ne yokamai
tai i benaingai tarom i meinam ikeiyo. ⁹ Te ne
yokamai kongo mukom gainomdi koi gire ire kiyo.
Te ne yokama 'Ari tai norowaingoro tarom i gai
girapune,' dire gai ire kiyo. ¹⁰ Te gai suna surai
iro kiyo. Te kaunom tou ire kiyo. Te goropo
ama ire kiyo. Nenta bei moiro kokonan yai ta
bei towangoro ena yaromi tai ta ako nekengua
towamie. Ena iran ne yokamai inokore munmane
eikeiyo.* ¹¹ Ne yokamai iki birom ori bo gawo ta
nainga iki kapam ari kan kenom beire 'Eramom
Yai Gumam kam fire mun firame?' di fiyo. Ne
yokama yaromi kaningai ena yaromi ikom moi
fure te akai tei ma dowainga kakom i yaromi
ikom ma deiyo. ¹² Ena ne yokama iki ta ikai fure
iki kapam ari 'Yai Gumam nokapu bei erowame,'
di ereiyo. ¹³ Te iki kapam ari Yai Gumam kam
fire mun firaingoro ena ne yokamai kanom koma
epe 'Yai Gumam beiwira di erowame,' dinga i yo
duwame. Te iki kapam ari Yai Gumam kam fire

* **10:6:** Yer 50:6; Mt 15:24 * **10:7:** Mt 3:2; 4:17; Lk 10:9, 11

* **10:10:** 1 Ko 9:14; 1 Ti 5:18

mun fikenaingoro ena ne yokamai kanom koma dinga ire fiyo. ¹⁴ Te nenta ne yokamai endiro yaromi ikom kinangua te ne yokamai kanom fikenanguai ena ne yokamai akai tei ma dere mena fure te kuwan ne yokamai kaunomdi koi dungua towa towa kei deiyo! Ne yokamai epe benainga ena Yai Gumam kanere akai kapam ari kura kam di erowame.* ¹⁵ Ari yokamai ‘Sorom ari te Gomora ari yokamai bianom ori faimie,’ dingoro te epena na ne yokama kawom epe di erowaiye: ‘Yai Gumam ari ipu si erowangua kakom tei Yai Gumam kura kam ori wom Sorom ari te Gomora ari di erekenanguamere epe yaromi kura kam ori wom iki birom ori ari ne yokamai ka dinga fikenainga yokamai di erowamie,’ na di ereiye,” Yesu epe di erome.*

Ipun dongua mapunom mapunom i fuka duwame

Mk 13:9-13; Lk 21:12-17

¹⁶ Ena Yesu ka tokoi di erome, “Fiyo! Na ne yokama ewi dekamere epe yai ta non sip sip ewi kei biyom yokamai moingi tei dome. Iran ne yokamai kam fingamere epe kapu mine goruwa ka fime. Te ne yokamai ama wira dire moingamere epe kapu moi wira dire moime.* ¹⁷ Ne yokamai ari bei niki de erowainga yokamai kan kenom bei ereiyo. Ari suwo koropane ne yokamai endire fure ka kori di erowaima. Te ari yokamai endire ka nuwi si ereinga ikom ikai fure

* **10:14:** Ap 13:51; 18:6 * **10:15:** Yen 19:24-28; Mt 11:24; Yut 1:7
 * **10:16:** Lk 10:3; Yo 10:12; Ap 20:29

einaime.* ¹⁸ Ne yokamai na fi kun dai nareinga ena ari ne yokamai endire fure gaman ari te kiapam beinga ari ori moingi tei fure ka kori di erowaimie. Iran ne yokamai Yai Gumam kam yokamai te ari Yura ari moikeinga yokamai di mari de erowaimie.* ¹⁹ Boromdi ari ne yokamai endire ‘Ka kori di erowapune,’ duwaingoro ena ne yokamai nomanenom unanan fure epe ‘Nonon ka torae duwapune? Te ka toramere beire duwapune?’ di fikeiyo. Ma deiyo! Okome ne yokamai ka duwainga ena Yai Gumam ne yokamai ka duwainga erowame. ²⁰ Ne yokamai nenom Murom Sumuna ka di erowangoro ena ne yokamai ka di mari dowaimie. Iran ne yokama nenen ka dikenaimie.* ²¹ Ari nenen emenom akiro furo ari nenta erowaingoro ei goraimie. Te nenom ama epe wom ganom bei erowangore te ganoma nenom manom akiro furo ari nenta erowaingoro ei goraimie.* ²² Ne yokama na fi kun dai narowainga ena ari muruwo niki ori wom de fi erowaimie. Te nenta yoporam boiro morangua kakom i gounangore ena Yai Gumam akire di towame.* ²³ Ena iki birom ori ta ari ne yokama bei niki de erowaingoro ne yokama tongi fure iki birom ori ta fiyo. Na kawom di erowaiye: ‘Ne yokamai Isirae akai iki birom ori wanere kokonanom muruwo goukenangoro ena na ari gaunom wam mangi unaiye,’ di ereiye. ²⁴ Ena ka nuwi si erongua yai i yai ori moimba te gan ta yaromi ka nuwi si tongoro ka fingua gan i

* **10:17:** Mt 24:9; Lk 12:11-12 * **10:18:** Ap 25:23 * **10:20:**

Yo 14:26; 1 Ko 2:4 * **10:21:** Mt 10:35 * **10:22:** Mt 24:9, 13; Yo 15:18-21

yai ori moikeme. Te kiapam yai i yai ori moimba te nuwi kokonan gan i yai ori wom moikeme.*
²⁵ Ena gandai yaromi ka nuwi si tongoro ka fingua gan i moinguamere epe ka nuwi si tongua yaromi moingua i faname. Te nuwi kokonan gan moinguamere epe kiapam yai moingua i fanamie. Te ari yokamai yai ta iki kapakom yaromi Bisepu kam dai towainga ena kapakom gama kanom niki ori wom dai erowaimie,” Yesu di erome.*

Ari Yai Gumam towane kuriyom firaimie

Lk 12:2-7

²⁶ Ena Yesu ka ta duma, “Ena iran ne yokamai ari ta fikeiyo. Tai ta ta muruwo eke dero diro okome u mari boraimie. Te tai ta ta muruwo tou koiro diro okome ari yokamai tarom i kanaimie.
 * ²⁷ Na kama sunguiri tei moiro ne yokamai ka di ereikai ne yokamai fure aro dowangui tei di mari deiyo. Te na iki ikai tei moiro ne yokamai di ereikai ne yokamai fu mena fure di mari deiyo. ²⁸ Ari ne yokamai ei goinga yokamai kuri fi erekeiyo. Ari i ne yokama kuianom si goikenaimie. Ma deiyo! Ne yokamai Yai Gumam kuri fiyo. Yaromi ne yokamai e dongua akaiyomdi tei awi de erere ne yokamai ganom te kuianom ei gorame. * ²⁹ Ari yokamai kapuka gawo gere surai kongo mukom kou ire meina baimie. Te ne yokamai nenom ‘O’ dikenangua kapuka gawo gera towane goikename. ³⁰ Te Yai Gumam ne yokamai binom wiyom muruwo kere dome. ³¹ Iran ne

* **10:24:** Lk 6:40; Yo 13:16; 15:20 * **10:25:** Mt 9:34; 12:24; Mk 3:22; Lk 11:15 * **10:26:** Mk 4:22; Lk 8:17 * **10:28:** Yem 4:12

yokamai kuri fikeiyo. Ne yokama kapuka gawo gera munmane meinam ime de teimie,” Yesu di erome.*

Yesu kam di mari deinga mapunom i epe

Lk 12:8-9

³² Te Yesu tokoi di eromia, “Nenta ‘Na Yesu ariyoma moiye,’ dire ari gumanomdi di mari de erowangoro ena na ‘Yaromi na arinama moime,’ dire na nenam kamundi moingui ama di mari de towaiye. ³³ Te nenta ‘Na Yesu ariyoma moikeiye,’ diro ari gumanomdi di mari de erowangoro ena na nenam kamundi moingua ‘Yaromi na arinama moikeme,’ di mari de towaiye,” Yesu dumie.*

Yesu ako mangi ungua kakom ena kura kamui fuka dume.

Lk 12:51-53; 14:26-27

³⁴ Yesu tokoi duma, “Ne yokamai ‘Na mangi tawa unaikoro nomane towane eiro morapune,’ epe di fikeiyo. Na kura kamui boinga tai ta ta bei gounaro kuiye. Tamanume. Na uka ena ari sanupui ori iro kura kamui boraimie. ³⁵ Na uka ena yaromi auwom kura boi towangoro te apom mam kura boi towangoro te oparomi wiyom biyai mam kura boi towame. ³⁶ Ari iki towane kei fanainga kianom wom moraimie. ³⁷ Nenta nem mam mun ori wom fi erero te nanan mun gawo gera fi narowangua yaromi na arinama moikename. Te nenta wam te apom mun fi erero te nanan mun fi narekenangua ena yaromi na

* **10:31:** Mt 6:26; 12:12 * **10:33:** Mk 8:38; Lk 9:26; 2 Ti 2:12

arinama moikenamie. ³⁸ Nenta ‘Na Yesu ariy-oma moire beipa na kuwanom yai moinguamere epe Yesu eri yoro bakomdi bei moinguamere epe na beikenaye,’ duwangua yaromi na arinama moikenamie. ³⁹ Nenta ‘Na mangi yokori moraiye. Na kuwanom yai moikenaiye,’ duwangua ena yaromi epena yokori moi dere morainga i kanke-namie. Te nenta ‘Na mangi yokori moikenaiye. Na kuwanom yai moraiye,’ duwangua yaromi epena yokori moi dere morainga i kanamie,” Yesu epe dume.*

Yai meina nokapu inangua

⁴⁰ Ena Yesu tokoi dumia, “Nenta ne yokama bei nokapu de erowangua yaromi epemere na bei nokapu de naromie. Te nenta na bei nokapu de narowangua yaromi epemere na nawi de narongua yai bei nokapu de tomie.* ⁴¹ Nenta ka mapunom yai unangua kanere ‘Na ka mapunom yai akire di towaiye,’ di fire ena akire ikomdi ure bei nokapu de towangua yaromi ka mapunom yai meina inguamere epe inamie. Te nenta yai yo tere moingua yaromi unangua kanere ‘Na yo tere moingua yaromi akire di towaiye,’ di fire ena akire ikomdi ure bei nokapu de towangua yaromi yo tere moingua yai meina inguamere epe inamie. ⁴² Nenta yai opai gawo moingi yai ta na arinama moingua kanere ‘Na Yesu ariyom akire di towaiye,’ di fire ena nuwi goi koiro towangua yaromi meinam kawom inamie. Na ne yokamai

* **10:39:** Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lk 9:23-24; 17:33; Yo 12:25

* **10:40:** Mk 9:37; Lk 10:16; Yo 13:20; Gar 4:14

kawom di ereiye. Mora,” Yesu mouwomdi finga ari di erome.*

11

Yoane yaromi gama suwo koropane ewi Yesu moingui tei dome.

Lk 7:18-35

¹ Ena Yesu mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom suwo ka i di ere gouro akai tei ma dero Garari man tei furo iki birom ori suwo koropane fure ari ka mapunom nuwi si erere di mari de erome. ² Di mari de erongoro Yoane nuwi bui erongua yaromi kan fairo Mesia kokonan bengua muruwo firo ena Yoane mouwomdi finga ari suwo koropane ewi dongoro yokamai Yesu moingui tei furo * ³ “Koma ka mapunom i ‘Okome yai ori uname,’ di erongoro ena nenen epemere uro moimbore nonon nenta kiapam morapune?” diro mina wako teingoro * ⁴ Yesu yaromi “Ne yokama inako dero fu Yoane moingui tei furo te tai ta ta beikai muruwo ne yokamai finga kaninga i di teiyo. ⁵ Ne yokamai kaniyo! Ari okonom murom gi dungua kon tokoi kanime. Te ari kaunom yoporam goingua tokoi kon wanimie. Te ganom mantai gainga tokoi moi fimie. Te ari kinanom gi dungua tokoi ka fimie. Te ari goinga tokoi arire yokori moimie. Te ari kuwanom moinga yokamai gunom kam fimie. Tai ta i muruwo Yoane di teiyo.* ⁶ Nenta epe ‘Yesu yaromi kokonanom i kokonan kawom

* **10:42:** Mt 25:40; Mk 9:41 * **11:2:** Mt 14:3 * **11:3:** Mar 3:1
 * **11:5:** Ais 35:5-6; 61:1; Mt 8:2-4; 9:1-8, 23-30, 32-33

dumbore?’ epe di fikere ena yaromi mun ori wom firamie,” Yesu Yoane mouwomdi finga ari di erome. ⁷ Di erongoro yokamai inako dero fingoro Yesu ari munmane moingi Yoane kam wayom di erere “Koma ne yokama fu ari moikeinga akaiyomdi tei finga ne yokamai tora tai kanaro fime? Ne yokama furo kamun kai sungua kewa koka tongua kanaro fimo? Ma deiyo! Ne yokamai ‘Tai ta kanapune,’ diro fime.* ⁸ Ena ne yokama tora tai kanaro fime? Ne yokamai furo yai ta gai kuki nokapu firo moingua kanaro fimo? Ma deiyo! Ari gai kuki nokapu finga yokamai kiapam beinga ari ori ikinomdi moime. ⁹ Ena tora bengoro ne yokama fime? Ne yokamai furo ka mapunom yai moingui tei kanaro fimo? Kawom, ne yokamai epe fimie. Te Yoane yaromi ka mapunom yai moire te ka mapunom ari ta ime de erome.* ¹⁰ Koma Yai Gumam di tongoro te ka mapunom yai ta bei moiro Yoane kam wayom epe dume, ‘Fiyo. Na yai ta na kanam wayom benangua yaromi awi dowaro beikoro yaromi u koma ure ne konum kenom benamie,’ epe dume.* ¹¹ Na ne yokama kawom di ereiye. Yoane nuwi bui erongua yaromi komariki ari muruwo mangi moinga te epena ari muruwo mangi moingi ime de eromba te nenta Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akaiyom moire te yaromi yai ori bo yai gawo moingua yaromi Yoane bire ime de tome. ¹² Koma Yoane nuwi bui erongua yaromi ka di mari dongua kakom i te moi ungua epena kakom ungoro ena ari yokama

* **11:7:** Mt 3:5 * **11:9:** Lk 1:76 * **11:10:** Mar 3:1; Mk 1:2

Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akaiyom i kura boraro beimie. Te ari niki dere yoporam boinga yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua akai akonaro beimie. ¹³ Ka mapunom ari muruwo te Mose ka di guwo dungua kam muruwo Yai Gumam ari kiapanom bei erowangua kam towane di mari deime. Epena Yoane yaromi kui nongua kakom kam i mukom faimie.* ¹⁴ Koma ka mapunom ari 'Iraiya yaromi okome tokoi uname,' diro di mari deingoro te ka i ne yokama fi kun darainga ena Yoane yaromi epemere Iraiya moime. * ¹⁵ Nenta kinan koranga yaromi ka i firo. ¹⁶ Ari muruwo epena mangi moire tora tai epemere moime? Ari muruwo epena moingamere epe gan gawo maket akai suna tei kika te moire gan suwo koropane unom boire ¹⁷ 'No yokama mukare bakom ne yokama kapu kau eropungoro te ne yokama nowi ikeime. Te no yokama yai goinga wi di eropungoro te ne yokamai kai meikeimie,' epe diro u boime. ¹⁸ Ena Yoane yaromi uro kua kopuna nekere te nuwi wain nekengoro ena ari muruwo 'Murom niki dongua yaromi ikai moi tome,' dime.* ¹⁹ Te na ari gaunom wam uro kua kopuna nere te nuwi wain neikoro ena ari muruwo 'Ekanero! Na kua kopuna munmane nere te nuwi gikengua nere moingoro te ari niki dongua kongo takis inga yokamai te ari bianom faingua yokamai u na moiki tei ure fana gai nare moimie,' dime. Na epe beika ena ari yokama inokore ta eimba yokamai Yai Gumam

* **11:13:** Lk 16:16 * **11:14:** Mar 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13

* **11:18:** Mt 3:4

tai bengua kanaingai ‘Yai Gumam inokore engua i kawom dume,’ duwaime,” Yesu di erome.*

Yesu bei moiro ari akai suwo koropane moinga kura kam di erome.

Lk 10:13-15

²⁰ Ena koma Yesu fu iki birom ori suwo koropane tei fure kokonan ori munmane bei eromba yokamai bianom ma dere nomanenom si awa tekeinga ena iran i kura kam epe di erome: ²¹ “Korasin ari yokamao, na kura kam di erowaiye, Besaira ari yokamao, na kura kam di erowaiye. Te na kokonan ori ne yokamai gumanomdi beikamere epe iki birom ori Taiya te Sairon tei benaika ena komari Taiya ari te Sairon ari gai miki go di fire te eri muku ganom buime. Epe beingoro ari ta kanere ‘Ari yokamai bianom ma dere nomanenom si awa teime,’ duwaime. Te ne yokamai bianom ma dere nomanenom si awa tekeimie.* ²² Iran na ne yokama di ereye. Yai Gumam ari ipu si erowangua kakom Yai Gumam Taiya ari te Sairon ari kura kam ori wom di erekenanguamere epe ne yokamai kura kam ori wom di erowamie.* ²³ Kapanem ari yokamao, ne yokama nenen akire dire kamundi naimo? Ma deiyo. Yai Gumam ne yokamai ewi guwom akai dowame. Te na kokonan ori ne yokama gumanomdi beikamere epe Sorom iki birom ori tei benaika ena epena Sorom i yo duwamie. Te ne yokamai bianom ma dere nomanenom si awa tekeimie.* ²⁴ Iran na ne yokama di ereiye. Yai

* **11:19:** Lk 15:1-2 * **11:21:** Yona 3:6 * **11:22:** Ais 23; Yoe 3:4-8; Eim 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23:** Yen 19:24-28; Yut 1:7

Gumam ari ipu si erowangua kakom Yai Gumam Sorom ari kura kam ori wom di erekenangumere epe ne yokama kura kam ori wom di erowamie,” Yesu kura kam epe di erome.*

*“Ne yokama u na moiki tei wiyo!” Yesu dume.
Lk 10:21-22*

²⁵ Kakom tei Yesu tokoi dire, “Auwo, ne kamundi te mansinomdi Ari Wanopanom moinie. Ne ari finga yokamai ne tainum kou si erere te ne tainum gan gawo epemere moinga imari de erene. Ne epe benga iran na mun fiye.* ²⁶ Auwo, ne kawom bene. Ne inokore ei finghamere epe fuka dume,” epe di tome. ²⁷ Dire ena ka ta epe dume: “Na aunam tai ta ta muruwo naromie. Te nenta na Yai Gumam wam gumanamdi kankemie. Na nenam towane na gumanam kanomie. Te nenta na nenam gumamdi ama kankemie. Na Yai Gumam wam towane yaromi gumamdi kaniye. Te na ari yokamai ‘Na nenam opom di erowaiye,’ duwaika yokamai towane na nenam ama kanimie.* ²⁸ Ena ne yokamai ‘Yai Gumam firame,’ dire te kokonan yoporam boire ipun ori dungua inga ne yokamai muruwo na moiki tei wiyo. Ne yokamai wingoro na ewi dekeikoro furo ganom ei firo moraimie.* ²⁹⁻³⁰ Na ari tai wira dungua bei erere te nanan kanam bire deiye. Na kanam wira dungua faime. Te na tainam i ipun dekeme. Iran na tainam ne yokama ire na kanam i si erowaika fiyo! Ena ne

* **11:24:** Mt 10:15 * **11:25:** 1 Ko 1:26-29 * **11:27:** Mt 28:18;
Yo 3:35; 17:2; Fir 2:9; Yo 10:15 * **11:28:** Yo 7:37

yokama kuianom wira dire moraimé,” Yesu epe dume.*

12

Iron kakom kokonan di guwo dungua kam i epe

Mk 2:23-28; Lk 6:1-5

¹ Okome Yura ari iron kakom i Yesu yaromi te gama yokamai gere tai woi neingi suna tei wan moingoro ena gama yokamai meran goire kui mukom feire neingoro * ² ena Feresi ari kaningai yokamai Yesu “Kano. Ne mounumdi finga ari epe beinga nonon konom faingua dire ‘Tai i iron kakom benanga i faikeme,’ dume,” di teingoro * ³ ena Yesu bei moiro “Komari yai ori Dawiri te gama yokamai meran goingua tai beinga ne yokamai kerere mapunom fikeimie.* ⁴ Dawiri yaromi Yai Gumam ikom ikai fure kaime dori Yai Gumam teingai nengoro te gama yokamai ama neime. Te ka di guwo dungua i ‘Fi mun ei teinga ari yokamai towane kaime dori i nowaime. Yai ta nowangua faikeme,’ epe dume. ⁵ Te Mose ka di guwo dungua dire ‘Yura ari iron kakom kakom fi mun ei teinga ari fu fi mun ei teinga ikom ikai fure kokonan beinga Mose ka di guwo dungua bei deimba Yai Gumam yokamai kupa eikename,’ epe ama dume. Te ka i ne yokama kerere mapunom fikeimie.* ⁶ Ena na ne yokama di ereye. Tai epe tawa dunguai fi mun ei teinga iki ime de tome.* ⁷ Ne yokamai ka mapunom i ‘Ne yokamai ari

* **11:29-30:** 1 Yo 5:3 * **12:1:** Diu 23:25 * **12:2:** Eks 20:10

* **12:3:** 1 Sam 21:1-6 * **12:5:** Nam 28:9-10 * **12:6:** Mt 12:41-42

kanom fi erowainga na mun fiye. Te ne yokamai kapu muruwo i towane fi mun ei narowainga na mun fikeiye,' epe dungua mapunom firainga ne yokamai ari bianom faikenainga yokamai kura kam di erekenaimie.* ⁸ Na ari gaunom wam moiro Yura ari iron kakom kiapam yai moiye. Ena iran Yura ari iron kakom i na ganama kui mukom feire neingoro na 'Epe beikeyiyo,' di erekenaiye," Yesu di erome.

Iron kakom Yesu yai ta okom niki dongua bei kun dai tome

Mk 3:1-6; Lk 6:6-11

⁹ Ena Yesu akai tei ma dero Yura ari ka nuwi si ereinga iki ikai tei fungoro ¹⁰ yai ta moingoro yaromi okom koro gerai dongua ena ari suwo moire Yesu ka kori di towaro beire iran Yesu mina wako tero "Nonon yai nupi faingua i iron kakom bei nokapu de towapungoro i fanambore faikename?" di teingoro * ¹¹ Yesu ari yokamai "Ne yokamai moingi nenta non sipsip kui nongua ena iron kakom non i fure mansinom kun ori engui ako ikai suwangoro ena yaromi fure non gure kopu dowambo dekenambo? Yaromi gure kopu dowamie.* ¹² Ena ne yokamai non akire di teingoro te ari ama akire di erekenaimo? Tamanume. Ari non sipsip bire teinga iran akire di erowaimie. Ena iran nonon iron kakom yai ta bei nokapu de towapunie," Yesu epe di erere ¹³ awa tere yaromi okom koro gerai dongua "Ne okonum sino to," di tongoro ena yaromi okom sino tongoro okom tokoi nokapu fungua epe okom koro dunguamere

* **12:7:** Os 6:6; Mt 9:13 * **12:10:** Lk 14:3 * **12:11:** Lk 14:5

dumie. ¹⁴Ena Feresi ari niki de fire dere fure kuku boire “Yesu nonon iron kakom kokonan bengoro ena si gorapune,” diro ka di koiro wanime. *

Yesu yaromi Yai Gumam kokonan gan kawom moime

¹⁵Ena Yesu si gorainga kam i firo iran akai ma dero fungoro ari munmane Yesu mouwomdi fingoro ena ari muruwo nupi mapunom mapunom fainga yokamai bei nokapu de erere * ¹⁶te ka yoporam boiro “Ari suwo koropane na tai beikai di mari de erekeiyo,” di erome. ¹⁷Yesu epe di erongoro ena Yai Gumam ka ta ka mapunom yai Aisaiya di tongoro yaromi di mari de erongua ka i mukom faime. Yaromi epe dume,

¹⁸“Yaromi na kokonan yai moingua na gunam boi teiye. Na yaromi mun fi tere te na denam minam mun fi teiye. Nanan Murenam yaromi towaikere ena yaromi fure ari koro koro moinga yokamai na kawom beika te kiapanom nokapu bei ereika i mari de erowamie.* ¹⁹Te yaromi kura kam diro ka ori dikenamie. Te yaromi konmori bunamdi arire ka ori ama dikenamie.* ²⁰Yaromi ari kiapanom bengumere epe kea ta maka duwangua fau dikenamie. Te kewa gawo gera dongua si goukenamie. Yaromi kokonan bei moiro bei moiro ena yaromi ari kiapanom nokapu bengua bire towamie. ²¹Ena ari muruwo yaromi inokore ei towaimie,” *

* **12:14:** Yo 5:16-18 * **12:15:** Mk 3:7-10 * **12:18:** Mt 3:17

* **12:19:** 2 Ti 2:24 * **12:21:** Ais 42:1-4

Aisaiya yaromi epe dume.

Yokamai “Yesu te Bisepu surai kokonan ama beipire,” dime.

Mk 3:20-30; Lk 11:14-23

²² Kakom boromdi yai ta moire Satan ariyom yaromi nomaneyomdi koi moingua okom murom te giram ama fere de tongoro ka dikemie. Ena ari yokamai yaromi akiro Yesu moingui tei wingoro ena Yesu tokoi yaromi bei nokapu de tongoro ena ka diro te kon kanome. * ²³ Yesu epe bengoro ari muruwo kuku boinga yokamai ganom nouro diro “Yaromi yai ori Dawiri wam i kiapanom bei norowangua yaromi moimbo?” di fime. ²⁴ Te Feresi ari ka i fire dire “Bisepu yaromi murom niki deinga yokamai yai orinom moingua yoporakom boi tongoro ena yaromi Satan ariyoma niki deinga yokamai ewi mena dome. I mapunom towane yaromi Satan ariyoma bei dome,” ari Feresi epe di ereingoro * ²⁵ Yesu ari yokamai inokore einga kanere “Arinoma suna bon te suwo dere kura borainga ena kakom suwo tei moire arinoma akainom niki dowamie. Te ari iki birom ori towane morainga bo ari iki towane kapakom morainga suna bon te suwo dere kura borainga ena iki birom ori bo ari iki towane kapakom gounaime. ²⁶ Ena Satan yaromi ariyoma kura borainga boromdi Satan ariyoma suna bon te suwo deimie. Ena iran Satan kiapam bengua akaiyom kakom suwo tei moire gouname. ²⁷ Te Bisepu yaromi yoporam boingua narongoro na yaromi ariyoma yokamai ewi mena dowaikoro

* **12:22:** Mt 9:32-33 * **12:24:** Mt 9:34; 10:25

ena yaromi ne yokamai ganoma ama akire di erongoro yaromi ariyoma yokamai ewi mena de ereime. Ne yokama ganoma epe beinga ena no yokamai mora fipunga ne yokamai kasu dinga ari moimie. ²⁸ Ena ne yokamai ‘Bisepu yaromi yoporam boingua naromie,’ di fimba te Yai Gumam Murom Sumuna yoporam narongoro na Satan ariyoma yokamai ewi mena deiye. Na epe ewi mena deikai i Yai Gumam ari kiapanom bei erongua kakom ne yokamai moingi suna tei ume.* ²⁹ Ena ka ta duwaiya fiyo! Nenta yaromi ‘Yai yoporam boingua yaromi ikom fure guwai gaiyom ako nongua kunei nowaiye,’ diro nanguai ena yaromi toramere beire kunei nowame? Koma yaromi yai yoporam boinguai okom kauwom kan siro epe beiro yaromi tarom iki ikai koi dunguai kunei nowame. ³⁰ Ena nenta na ari yokoinam moikenangua ena yaromi na kianam moramie. Nenta furo non sipsip kuku boi narekenangua ena yaromi non sipsip ei downom boi mena dowamie.* ³¹ Ena iran na ne yokama di ereiye, ‘Ari bianom faingua te kanom ka singa muruwo Yai Gumam kore dowamba te ari Yai Gumam Murom kam ka suwaingai Yai Gumam kore dekenamie.* ³² Te nenta na ari gaunom wam kanam ka suwangai Yai Gumam kore de towamba te nenta Yai Gumam Murom kam ka suwangai Yai Gumam kore de tekenamie. Epena kakom kore de tekenangua irai te okome kakom ama kore de tekenamie,’ na epe di ereiye,” Yesu epe di erome.

* **12:28:** Ap 10:38; 1 Yo 3:8

* **12:30:** Mk 9:40; Lk 11:23

* **12:31:** 1 Ti 1:13; Ip 6:4-6

*Yai Gumam kura kam di erowangua kakom i epe
Lk 6:43-45*

³³ Te Yesu ka ta epe di erere “Eri nokapu duwangui ena mukom nokapu koramie. Te eri niki dowanguai ena mukom ama niki dongua koramie. Ari yokamai eri mukom koma kaningai ena fimia: Eri i nokapu dumbu niki dumbu fimie. ³⁴ Ena ne yokamai moingamere epe onopa moimie. Ne yokama ari niki deinga moinga ena tamere ka nokapu duwaimie? Ari muruwo ka dingamere epe tai ta nomanenomdi koi dumie.*

³⁵ Yai nokapu moingua yaromi tai ta nokapu nomanemdi koi fai si di tongoro ena yaromi kakom kakom mapunom nokapu bei moimie. Te yai niki dongua yaromi tai ta niki dongua nomanemdi koi fai si di tongoro ena yaromi mapunom niki dongua kakom kakom bei moimie. ³⁶ Na ne yokamai di ereiye, ‘Okome Yai Gumam ari ipu si erowangua kakom ari muruwo ka unanan dingai Yai Gumam mina wako erero di firamie. ³⁷ Nenen ka wayom nokapu benanga iran Yai Gumam ne kanum nokapu daramie. Te nenen ka wayom niki dongua duwanga iran Yai Gumam ne kanum niki dowangua daramie,’ na epe di ereiye,” Yesu epe di erome.

*Ari suwo koropane yokama “Tai ta ori beyo,”
diro Yesu mina wako teime
Mk 8:11-12; Lk 11:29-32*

³⁸ Boromdi ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai te Feresi ari koropane “Ka di

* **12:34:** Mt 3:7; 15:18; 23:33

norenga yai, ne tai ta ori beyo,” epe Yesu di teingoro * 39 te Yesu ari yokamai “Ari epena mansinomdi moingi yokamai niki deinga moire te Yai Gumam fi kun dai tekeimie. Ne yokamai tai ta ori beika kanaimo? Ma deiyo! Beikenaiye. Ka mapunom yai Yona tai fuka di tongua towane na ne yokamai opom di erowaiye.* 40 Komariki Yona nuwi kapu ori dem miriyom ikai koi moire aro kakom suraiye te kama kakom suraiye moingumere epe wom na ari gaunom wam aro kakom suraiye te kama kakom suraiye mansinomdi ikai koi moraiye.* 41 Koma Ninowa ari yokamai Yona ka di mari dongua firo ena bianom ma dere nomanenom si awa teime. Epena kaniyo! Na tawa moika Yona yaromi ime de tere moikoro te ne yokamai bianom ma dere nomanenom si awa tekeime. Iran okome Yai Gumam ari ipu si erowangua kakom tei Ninowa ari yokamai ure ka kori di erowaimie.* 42 Te koma opai ori kiapam bengua oparomi oropo moingua man bunamdi wom moire tei uro Soromon ka nokapu dungua fimie. Epena kaniyo! Na tawa moika Soromon ime de tere moikoro te ne yokamai bianom ma dere nomanenom si awa tekeime. Iran okome Yai Gumam ari ipu si erowangua kakom tei opai ori ure ka kori di erowamie,” Yesu di eromie.*

Murom niki dongua inako dero ume
Lk 11:24-26

* **12:38:** Mt 16:1; Yo 6:30; 1 Ko 1:22 * **12:39:** Mt 16:4 * **12:40:**
 Yona 1:17 * **12:41:** Yona 3:5 * **12:42:** 1 Kin 10:1-10; Mt 12:6

⁴³ Ena Yesu ka ta di erere “Murom niki dongua yaromi ma de tere nanguai ena akai gire goin-gui tei furo ‘Akai ta tei kei fanaiye,’ diro furo akai ta imari dekeme. ⁴⁴ Iran ‘Na inako dero na koma moika ikom tei naiye,’ di fire ena inako dero furo iki koma kei faingua kanongua ari ikai moikeingoro yai ta tokoi bi siro eken bei tomie. ⁴⁵ Ena murom niki dongua yaromi inako dero furo murom tai niki ori wom bengua yokamai okonom koro muruwo te koro surai endiro ungoro ena yokamai ama ure ikai fure tei moimie. Iran yai koma murom niki dongua towane moingoro epena murom niki deinga yokamai okonom koro muruwo koro suraiye moingoro ena yaromi epena niki ori wom dero moimie. Ena epe wom ari epena mansinomdi koi moingi niki dowainga epe wom moraimie,” Yesu epe di erome.*

*Yesu mam te emeroma yokama mapunom i epe
Mk 3:31-35; Lk 8:19-21*

⁴⁶ Yesu ari ka yo di ere moingoro ena Yesu mam te emeroma yokamai ure mena ariro moiro “Yesu ka di towapune,” diro moingoro * ⁴⁷ ena yai ta Yesu “Firo! Ne manum te emenuma yokamai ure mena moire ‘Ne ka di erowapune,’ dire moimie,” di tongoro ⁴⁸ ena “Ne na manam kam di nareno? Te ne na emenama kam di nareno? Ena yokamai na manam te emenama towane moikeme,” di tere ⁴⁹ ena yaromi mouwomdi finga ari okom din boi erere “Kano. Yokamai tei moingi na manam te emenama moimie. ⁵⁰ Ari yokamai na aunam kamundi moingua yaromi kam gore duwainga

* **12:45:** 2 Pi 2:20 * **12:46:** Mt 13:55

yokamai na emenama te kepenama te manama moraimie,” Yesu epe dume.*

13

Yai i kopuna mukom i fiasi kira suna dome

Mk 4:1-9; Lk 8:4-8

¹ Boromdi Yesu iki ikai tei moingua ma dero u mena furo “Ari ka di mari de erowaiye,” dire fure nuwi dian bunamdi tei ame dero moingoro ² te ari munmane u yaromi moingui tei ure kuku ori wom boingoro iran yaromi nuwi kopare gawo nuwi dian boromdi dungua mokoro ame dongoro te ari muruwo nuwi bunamdi tei arire moimie.* ³ Ena yaromi ari muruwo ka eke dungua munmane di erere epe dume: “Fiyo. Yai ta fure ‘Kopuna ipom sikire kira suna dowaiye,’ dire suna fure ⁴ kopuna ipom sikire dongoro ena ipom suwo ako kon bam tei sungoro ena kapuka ure kanere i neimie. ⁵ Te kopuna ipom suwo ako kongo boromdi sungoro mansinom suwom gera dumie. Ena mansinom ori dikengua iran kopuna i kene kene eire mokome. ⁶ Mokongoro te aro kurako sungoro te douranom mangi kingua ena muruwo girom goiro goime. ⁷ Te kopuna ipom suwo ako kui garom boingua mapunomdi tei sungoro te kui garom boinguai mokoro kopuna i si goimie. ⁸ Te kopuna ipom suwo ako mansinom nokapu dungui tei sunguai ena mukom koime. Te kopuna koma mukom ori wom koingoro te teiri mukom gawomere koingoro te okome mukom gawo gera

* **12:50:** Yo 15:14 * **13:2:** Lk 5:1-3

koimie. ⁹ Ena nenta kinan koranga yarom ka i firo,” Yesu epe di eromie.

*Yesu ka eke dongua dungua mapunom i epe
Mk 4:10-12; Lk 8:9-10*

¹⁰ Ena Yesu mouwomdi finga ari Yesu moingui tei ure “Tora bengoro ne ari yokamai ka eke dongua di erene?” di teingoro ¹¹ “Yai Gumam kiapanom bei erongua kam eke dero dungua ne yokama mora opom di eromie. Te kam i ari yokamai opom di erekemie.* ¹² Nenta tai i ako nongua yaromi Yai Gumam tai tokoi towangoro ena yaromi tai munmane ako nowamie. Te nenta tai i ako nekengua yaromi tai ako nongua tarom i Yai Gumam ire fiasi dowamie.* ¹³ Na ari yokamai ka eke dero dungua di ereika mapunom i epe: yokamai okonom murom toren kaningai te tai ta kankeimie. Te yokamai kinanom ka fingingai te ka fikere mapunom kankeimie. ¹⁴⁻¹⁵ Ari yokamai epe moingui iran komariki Yai Gumam ka mapunom yai Aisaiya ka di tongoro yaromi di mari dongua i mukom faimie. Yaromi epe dumia,

Ari yokamai nomanenom du dinga fai si di erome.

Te yokamai ‘Ka fikenapune,’ diro kinanom a girere te ‘Kon kankenapune,’ diro okonom murom mora ako tou koimie. Ari epe beikenainga ena okonom murom kon kanere te kinanom ka fire te nomanenom ka mapunom firaimie. Epe kan fire yokamai nomanenom si awa tere na moiki tei unangoro na yokamai tokoi bei nokapu de erowaiye. Ena iran na ari di ereiye, ‘Ne

* **13:11:** 1 Ko 2:10 * **13:12:** Mt 25:29; Mk 4:25; Lk 8:18; 19:26

yokamai kinanom ka fire fire mapunom fikenaimie. Te ne yokamai toren kanere kanere tai ta kankenaimie,' di ereye.

Aisaiya epe dume.* ¹⁶ Te ne yokamai okonom murom kon kanningai te ne yokamai kinanom ka fimie. Ena ne yokamai mun fiyo.* ¹⁷ Na kawom di ereiye: 'Komari ka mapunom ari munmane te yo teinga yokamai tai ta ne yokamai epena kanninga tarom i kanaro mun finga i kankeimie. Te yokama ama ka ta ne yokamai epena firaro mun finga i fikeimie,' di ereiye," Yesu epe mouwomdi finga ari di erome.*

Yesu kopuna ipom fiasi kira suna dongua kam mapunom di erome

Mk 4:13-20; Lk 8:11-15

¹⁸ Ena Yesu ka ta mouwomdi finga ari di erome, "Ne yokamai kopuna ipom sikire kira suna dongua kam eke dere dikai mapunom fiyo. ¹⁹ Ari yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erongua kam kinanom fire te mapunom fikeingoro ena murom niki dongua yaromi ure kam nokapu nomanenomdi dungui tei bei de erome. Ena yokamai moingumamere epe kopuna ipom ako kon bam tei sumie. ²⁰ Te kopuna ipom suwo i ako kongo boromdi sungumamere epe ari yokamai kam fire boromdi ire mun fimie. ²¹ Ena yokamai nomanenom i douranom boikengua iran yokamai kakom gurom towane kon nokapu wanime. Kakom ta yokamai gunom kam fi ki singa iran tai

* **13:14-15:** Ais 6:9-12; Yo 12:40

* **13:16:** Lk 10:23-24

* **13:17:** 1 Pi 1:10-12

ta ipun dongua bo te ganom kipi kaingua kokonan u mari u erongua ena yokamai kon nokapu ma dowaimie.* ²² Te kopuna ipom suwo ako kui garom boingua mapunomdi sunguai epemere ari ka fimba mangi ari mapunonom beinga mun firo te mangi guwai gai ama mun finga ena Yai Gumam kon ma dero Yai Gumam kam yo fingoro ena yokamai moingui tei mukom koikemie.* ²³ Te kopuna ipom suwo ako mansinom nokapu dungui tei sunguai epemere ari ka fire mapunom ama fire fi kun dairo moimie. Ena suwo koropane koma mukom ori wom koingoro te teiri mukom gawomere koingoro te okome mukom gawo gera koimie,” Yesu epe di erome.

Towi niki dongua suna mokongua ka eke dere dume

²⁴ Ena Yesu ka eke dero tokoi di eromie. “Yai Gumam kiapanom bei erongua i epe yai ta i kopuna ipom nokapu ire fure kira suna woin-guamere ²⁵ woingoro ena ari muruwo wi fainga ena kianom yaromi tai woi nongua tei uro towi ipom woi suna koi dero fume. ²⁶ Ena okome kopuna nokapu mokoro mukom koraro bengoro ena towi i ama mokongoro ²⁷ ena nuwi kokonan ari tai woi nongua yaromi moingui tei fure ‘Kiapanom yaiyo, ne kopuna ipom nokapu woine. Ena tora bengoro towi i ama mokome?’ di teingoro ²⁸ ‘Kianom yai ta ure tai i bemie,’ di erongoro ena nuwi kokonan ari ‘“Nonon yokamai fure towi gire dowapune” di fino?’ di teingoro ²⁹ ‘Ma deiyo! Ne

* **13:21:** Kor 2:7 * **13:22:** Mt 6:19-34; Lk 12:16-21; 1 Ti 6:9-10,

yokamai towi gire dowainga ne yokamai kopuna nokapu ama gire dowaimie. I faikemie. ³⁰ Ena ne yokamai kan deingoro kopuna nokapu te towi surai ama mokonaimie. Okome kopuna suwainga kakom na suwainga ari di erowaiye, “Ne yokamai koma towi tai moro waure kuku boire koro sire gaiyo. Te okome kopuna ipom nokapu ire iki ikai tei kupi si eiyo,” di erowaiye, kiapanom yai epe dume,” Yesu ka epe di erome.*

Eri mastari eke dongua kam dume

Mk 4:30-32; Lk 13:18-19

³¹ Ena Yesu ka eke dero tokoi di erome. “Yai Gumam ari kiapanom bei erongua kakom i epe: Eri i kam mastari dunguamere te eri mukom ta muruwo yokamai ori dungoro te eri mastari mukom towane i gawo gera dumie. Ena yai ta eri mastari mukom ire tai woi nongui tei woimie. ³² Woingoro ena okome eri mokoro eri ta muruwo bire eromie. Eri mastari eri ori wom mokongoro ena kapuka yokama ure eri yokamdi ikinom i keime,” Yesu epe dumie.

Yesu kaime dori bum boingua tai ta eke dongua kam dume

Lk 13:20-21

³³ Ena Yesu ka eke dero tokoi di erome. “Yai Gumam kiapanom bei erongua akaiyom i dunguamere epe bum boingua tarom dume. Ena opai ta furo bum boingua tarom iro ei kaime dori munmane ikai tei dere nokongoro tarom i u koro koro furo bum boimie,” Yesu epe di erome.

* **13:30:** Mt 3:12

Yesu ka eke dero towane di eromie
Mk 4:33-34

³⁴ Yesu ari yai opai muruwo tai ta muruwo ka eke dero di eromie. Yaromi ka ta di mari dere di erekeme. Ma do. Yaromi ka eke dero towane di eromie. ³⁵ Yesu epe bengoro ena ka mapunom yai ta ka komariki dunguai epena mukom faimie. Ka mapunom yai epe dumie,

Kakom kakom ari yokamai di erowaikai ena ka eke dero di erowaiye.

Komariki Yai Gumam man kamun bei engua kakom tei yaromi tai ta ta ama eke dongua iran na bei moiro tarom i di mari dowaiye, ka mapunom yaromi epe dumie.*

Towi niki dongua suna mokongua kam mapunom di erome

³⁶ Ena Yesu ari ema dero iki ikai fungoro yaromi mowuomdi finga ari uro “Towi tai moro suna woingua kam eke dere dinga ne ka i mapunom di noro,” di teingoro ³⁷ ena Yesu dire “Yai ta kopuna ipom nokapu woingua yaromi ari gaunom wam moimie. ³⁸ Te kira suna akai man man i muruwo dumie. Te kopuna nokapu ipom i epe ari yai opai Yai Gumam kiapanom bei erongua akai ikai moingamere te towi tai moro i epe ari yai opai Satan yaromi niki dongua ariyoma moingamere * ³⁹ te kianom towi tai moro woingua yaromi Satan yaromi nenen moimie. Te kopuna wau deinga kakom i epemere okome man gounangua kakom

* 13:35: Sam 78:2 * 13:38: 1 Ko 3:9

dumie. Te ari kopuna wau deinga yokamai Yai Gumam nuwi kokonan gan moimie. ⁴⁰ Ena ari yokamai towi tai moro kuku boiro gaingua i epemere man gounangua kakom benaimie.* ⁴¹ Boromdi na ari gaunom wam bei moiro nuwi kokonan gan yokamai ewi dowaikoro ure ari fi kun dainga bei niki de erongua yokamai muruwo iro te ari tai mapunom niki dongua beinga yokamai muruwo iro Yai Gumam kiapanom bei erongua akai kore de erero * ⁴² iro fiasi e dongua giraiyom ori boromdi dowaingoro ena e dongua boromdi tei yokamai kai ori wom meire te kinom ki iki siro moraimie.* ⁴³ Boromdi ari yo teinga yokamai yaromi kiapanom bei erongua akai moire keranom sungua imari wom epe aro keranom sumie. Ne yokamai nenta kinanom korainga yarom ka i firo,” Yesu epe dume.*

Yaromi kongo mukom eke dome

⁴⁴ Ena Yesu ka tokoi dumie. “Yai Gumam kiapanom bei erongua kakom i epe yaromi kongo mukom gai gire iro furo tai woi neingi suna man wauro eke dere eme. Te yai ta furo gai i imari dere ena tokoi kou si eme. Yaromi mun ori wom fire ena yaromi fure guwaiyom gaiyom ari ta moingi tei furo meina beiro ena kongo i iro tai woi neingai meina baime,” Yesu epe di erome.*

Yaromi okan nokapu kanere mun fime

⁴⁵ Te Yesu ka tokoi dumie. “Yai Gumam kiapanom bei erongua kakom i epe yaromi ‘Okan

* **13:40:** Mt 7:19; Yo 15:6 * **13:41:** Mt 24:31; 25:31-46; Mk 13:27

* **13:42:** Mt 8:12 * **13:43:** Dan 12:3 * **13:44:** Mt 19:29;
Lk 14:33; Fir 3:7

nokapu akonaiye, dire wandoume. ⁴⁶ Ena yaromi kanungua okan ta nokapu wom dunguai ena yaromi guwaiyom gaiyom muruwo iro furo ari ta moingi tei furo meina beire ena kongo mukom i ire furo okan nokapu meina baime,” Yesu epe dumie.

Nuwi kapu gaiyom kam mapunom dume

⁴⁷ Ena Yesu ka ta di eromie. “Yai Gumam kiapanom bei erongua kakom i epe nuwi kapu singa gaiyom fiasi nuwi diandi deingamere ena nuwi kapu mapunom mapunom u gairi koi fungua ⁴⁸ te nuwi kapu gaiyom murongoro ena ari yokamai gurere ire u bunamdi ure ame dere nuwi kapu nokapu nokapu dunguarai kopare wakore te nuwi kapu niki donguai ma deime. ⁴⁹ I epe-mere okome mangi tawa gounangua kakom fuka duwamie. Ena Yai Gumam nuwi kokonan gan yokamai mangi ure ari nokapu moinga yokama kuku boi koro de erere te ari niki deinga yokamai kuku boi koro tei de erere endire fure ⁵⁰ ena fiasi e dongua ori boromdi dowaingere yokamai e dongua boromdi moraingi kai ori wom meire kinom ki ki siro moraimie,” Yesu epe dumie.*

Iki kapam yaromi taiyom koi ge goromge akome

⁵¹ Ena Yesu “Ne yokamai na kanam mapunom fimo?” diro mina wako erongoro ena ari yokamai “O,” di teingoro ⁵² Yesu “Ena iran ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai nenta Yai Gumam kiapanom bei erongua akai unangua yaromi epe iki kapam yai ta moingua ena iki kapam yaromi guwai gai akai ikai furo tai koi

* **13:50:** Mt 13:42; Lk 13:28

nokapu te tai gorom nokapu iro mena umie,” Yesu epe di erome.

Nasareti yokama Yesu fi kun dai tekeimie

Mk 6:1-6

⁵³ Yesu ka eke dero di eronguai mora goungoro ena akai tei ma dere ⁵⁴ nenen ikom akaiyomdi furo te ka nuwi si ereinga iki ikai furo Yai Gumam kam nuwi si erongoro ena yokamai inokore munmane eire “Yaromi ka fingua te tai ta ari mapunom mapunom benguai amaiwo tei iro beme? * ⁵⁵ Yaromi iki kengua yarom wam moimie. Te Maria oparomi yaromi mam moimia te Yemesi te Yosisi te Saimon te Yurasi yokamai yaromi emeroma moimie. * ⁵⁶ Te yarom kepoma muruwo akai tei ama moimie. Ena yaromi tai mapunom nokapu benguai yoporam boingua amairi ime?” ari yokamai epe dire ⁵⁷ ena denom minom niki de fi teimie. Ena Yesu di eromie. “Ari koro koro moinga yokamai Yai Gumam ka mapunom yaromi kam akire di iwa de teimba te yaromi ariyoma yokamai kam akire di iwa de tekeime,” di eromie. * ⁵⁸ Ari yokamai fi kun daikeinga ena Yesu yaromi tai ori munmane akai tei beikeme.

14

Yoane nuwi bui erongua yaromi mora goime

Mk 6:14-29; Lk 3:19-20; 9:7-9

¹ Boromdi Gariri akai kiapam bengua yai ori yaromi kam Eroti Yesu kam wayom firo ² ena yarom kokonan ari “Yaromi Yoane ari nuwi bui

* **13:54:** Yo 7:15 * **13:55:** Yo 6:42 * **13:57:** Yo 4:44

erongua yaromi kawom moimie. Yaromi yono manomdi tokoi ariro moingua ena iran yaromi tai ta ta ori bemie,” Eroti di eromie. ³⁻⁵ Koma Eroti yaromi opai ta i kam Erotiasi kau eme. Te Erotiasi oparomi Eroti emerom Firipi efem biyai moimba Eroti bei moiro oparomi kau eme. Ena Yoane kakom kakom Eroti “Ne opai kau enga i faikemie,” di tomie. Ena Erotiasi oparomi Eroti “Yoane si goro,” di tongoro te Eroti furo Yoane si gorangua kakom tei “Yura ari muruwo ‘Yoane i ka mapunom yaromi moimie,’ epe di fingoro ena na kuriyom fiye. Ena Yoane si goikenaiye,” yaromi epe di fire ena kiminem yokamai di eromie, “Yoane yaromi akore okom kan sire te kan iki tei eiyo,” di eromie.* * * ⁶ Ena okome ari kopane “Eroti mam kui nongua kakom firapune,” dire fure Eroti moingui tei fure kuku boire kua kopuna kei nere moingoro ena Erotiasi apom ari moingi suna tei nowi i moingoro Eroti ama i mun fi tere ⁷ ena yaromi ama okom koi dere ka kawom dire “Ne ‘Na tai ta i naro,’ di narowanga tarom i na erowaiye,” epe di tongoro ⁸ ena oparomi mam inokore ei tongoro ena ama “Ne Yoane ari nuwi bui erongua yaromi birom sire kopare ta tei eire tawa naro,” di tongoro ⁹ kiapam yai ori ka i fingoro nomaneyom ipun de tongoro te yaromi epe “Koma ari munmane moingi na gumanomdi ama kawom di teiye,” di fire ena yaromi kiminem “Tai ta opai kam dunguai to,” di erome. ¹⁰ Ena kiapam yai ori kiminem ewi dongoro kan iki tei

* **14:3-5:** Mt 11:2 * **14:3-5:** Lew 18:16; 20:21 * **14:3-5:** Mt 21:26

fure Yoane nokom guwo dire * ¹¹ Yoane birom iro kopare ta eiro iro uro ama i teingoro ena ama i iro mam moingui tei furo tome. ¹² Ena Yoane mouwomdi finga ari ure yono iro furo man sime. Mora man siro ena fu Yesu moingui tei furo “Yoane epe goime,” di teime.

Yesu ari 5,000 kua kopuna erome

Mk 6:31-44; Lk 9:10-17; Yo 6:1-13

¹³ Yesu ka i firo ena akai tei ma dero te nuwi kopare iro furo akai ta koro ari moikeyingi tei fume. Te ari yai opai fire iki birom ori tei ma dere mangi fure Yesu mouwomdi fure koma akai tei fingoro ¹⁴ ena okome Yesu nuwi bunamdi furo nuwi kopare u mena uro ari munmane ekanero yokamai kanom fi erero ena ari nupi fainga muruwo bei nokapu de erome.* ¹⁵ Ena taroma kakom ungoro Yesu mouwomdi finga ari Yesu moingui tei ure “Epena aro kakom i mora goungoro te akai koro tei ari kei faingi tei moikeyimie. Ena iran ne ari yokamai ewi dengoro fure akai ta dungui tei fure kopuna meina bei nero fanaimie,” di teingoro ¹⁶ ena Yesu “Tora bengoro yokamai naime? Ne yokamai nenen kopuna ari yokamai ereiyo,” di erongoro ¹⁷ “Nonon kopuna munmane tawa dikeme. Te kaime dori okonom koro muruwo dunguai te nuwi kapu surai mora dumie,” di teingoro ¹⁸ ena Yesu “Tarom i iro na moiki tawa wiyo,” di erere ¹⁹ ena ari muruwo “Kuiiri tei ame deiyo,” di erome. Te yaromi kaime dori okonom koro muruwo ire te nuwi kapu surai iro kan kamundi tei dero Yai Gumam “Mun fiye,” di tere ena kaime

* **14:10:** Mt 17:12 * **14:14:** Mt 9:36

dori dou dire mouwomdi finga ari erongoro te yokamai ire fure ari yai opai ereime. ²⁰ Ena ari muruwo kopuna i nere maranom mokongoro te mouwomdi finga ari kopuna koro yo dungua ire gai kouma gai ginga okonom koro koro muruwo te kaunom suwo gime.* ²¹ Te yai gan kopuna neinga yokamai 5,000 moimie. Te yokamai gan gawo te opai gan kerekeime.

Yesu yaromi nuwi dian moingui boromdi wanume

Mk 6:45-52; Yo 6:15-21

²² Ari mora neingoro ena Yesu mouwomdi finga ari “Ne yokamai nuwi kopare mokore koma nuwi bunamdi koro fiyo! Nanan tei moire ari yokamai ewi dowaiye,” di erero ²³ ena yaromi ari yai opai mora ewi dero “Ka make enaiye,” diro kopu ta mokome. Ena kama sungoro yaromi nenen towane kopu tei moime.* ²⁴ Ena nuwi kopare i nuwiri suna wom fu dongoro te kamun kai nuwi kopare gumamdi sungoro ena nuwi kopare si awa mawa tongoro ²⁵ kakom i koroware koma go goro dungoro te aro fuka duwaro bengua kakom suna Yesu yaromi nuwi boromdi mangi wan uro mouwomdi finga ari moingi tei fuka dungoro ²⁶ yokamai kaningai Yesu nuwi boromdi ungua yokamai kuri ori wom fire “Yaromi giri ta umie,” dire kuri ori wom fire ena au ori wom dime.* ²⁷ Ena kakom tei Yesu “Ne yokamai nomanenom erowai towamie. Na nanan uka ena kuri fikeiyo,” di erongoro ²⁸ ena Pita yaromi “Ari Wanopanomyo, ne towane unanga ena ne ka di

* **14:20:** 2 Kin 4:44

* **14:23:** Lk 6:12; 9:28

* **14:26:** Lk

24:37

narengoro na nuwi boromdi tei ure ne moingi tei unaiye,” di tongoro ²⁹ Yesu “Uwo,” di tongoro ena Pita nuwi kopare ma dero nuwi boromdi mangi furo “Na Yesu moingui tei naiye,” diro fume. ³⁰ Te yaromi furo kamun kai kanero kuri fire te ako nuwi ikai suwaro beiro iran u boiro “Ari Wanopanomyo, ne akire di naro,” di tongoro ³¹ ena boromdi Yesu okom sino tere Pita okom akoro “Ne fi kun gawo gera daimie. Tora bengoro ne fi kun daikene?” di tomie. ³² Ena surai nuwi kopare ikai mokopikoro kamun kai tokoi sikeme. ³³ Te ari nuwi kopare boromdi kopu tei moinga yokamai Yesu kam akire di tere “Kawom, ne Yai Gumam wam moinie,” di teimie.*

Yesu Genesareti ari munmane nupi fainga bei kun dai erome

Mk 6:53-56

³⁴ Ena yokamai nuwi dian suna fure u koro Genesareti akai tei fingoro ³⁵ ari akai koro tei “Yaromi i Yesu,” mora fire ena yokamai ka di man man muruwo deingoro ena ari yokamai bei moiro ari nupi fainga yokamai endiro Yesu moingui tei uro ³⁶ yokamai Yesu “ ‘Nupi fainga ari ure ne gainum bunamdi towane akonaimie,’ di fino?” diro mina ori wom wako teingoro ena Yesu “O,” di erongoro ena nupi fainga yokamai nenta furo Yesu gaiyom akongua yaromi nokapu moi fimie.*

15

Yai Gumam konom faingua i awanoma yokama

* **14:33:** Mt 27:54; Yo 1:49
8:44

* **14:36:** Mt 9:20-21; Mk 5:27-28; Lk

*konom ime de tome**Mk 7:1-13*

1 Boromdi Feresi ari koropane te ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai suwo koropane Yerusarem ma dere u Yesu moingui tei ure 2 “Tora bengoro ne mounomdi finga ari no yokamai awanoma tai mapunom noreinga si bireime? Nonon awanoma ‘Kakom kakom ne yokamai kua nowaro benainga ena okonom epe-mere bi siyo,’ di noreime. Ena ne mounumdi finga ari kopuna nowaro benainga okonom epe bi sikeime,” diro yokamai mina wako teingoro * 3 Yesu epe di erome, “Tora bengoro ne yokama Yai Gumam ka di guwo dungua gore dikero te nenen mapunonom dourom boime? 4 Te Yai Gumam epe dume, ‘Ne nenum manum bei kenom bei ero,’ diro te ‘Nenta nenom manom kanom di ime de erowangua yaromi si goro,’ ama dume.* 5 Te ne yokamai epe dime. ‘Nenta nem mam meran goingoro ena yaromi kua akongua ire ena yaromi “Kua i Yai Gumam towaiye. 6 Te nenam manam bei kenom bei erekenaiye,” dungoro ena ne yokamai “Mapunom i faimie,” ’ epe dime. Te ne yokamai epe beinga ena iran ne yokamai Yai Gumam ka di guwo dungua gore dikere nenen konom mapunonom dourom boire fime. 7 Ena ne yokamai ka kasu dinga ari moimie. Te ka mapunom yai Aisaiya yaromi ne yokamai epe kawom morainga bun ka dungua di mari dome. Yai Gumam di tongoro ena yaromi epe di mari dome, * 8 Ari yokamai giranomdi na kanam bawom di

* 15:2: Lk 11:38 * 15:4: Eks 20:12 * 15:7: Ais 29:13

iwa deimba yokamai denom minom bei niki de nareimie. ⁹Yokamai 'Nonon kanom i Yai Gumam kam dumie,' dire nenen kanom di mari dero ena iran yokamai furo na kanam bawom di nareinga faikeme.

Aisaiya epe dume,” Yesu epe di eromie.

Tai i ari bei niki de erome

Mk 7:14-23

¹⁰Ena Yesu ari yai opai munmane “Ne yokamai na moiki tei ure kua neinga kam di erowaiye,” diro u boi erongoro ena yokamai kuku boingoro Yesu ka di erome. “Ne yokamai ka fire mapunom fiyo! ¹¹Kua i ari giranom ikai fungua i ari nomanenom bei dinepe dekengoro ena yokamai Yai Gumam kam akire dimie. Tai ta ari ikai koi diro u giranomdi mena ungua i towane ari nomanenom bei niki de erongoro ena yokamai Yai Gumam kam akire dikenaimie,” Yesu epe di erome.* ¹²Di erongoro ena Yesu mouwomdi finga ari u Yesu moingui tei ure “Feresi ari yokamai ne kanum i fire nomane niki de fimia fino?” di teingoro ¹³ena Yesu “Tai ta ta muruwo na aunam ikamundi moingua tai woi nongui woikengua yaromi furo bei dowamie. ¹⁴Iran ne yokamai ari yokamai inokore eikeiyo! Yokamai epemere yai okom murom gi dungua yaromi moime. Ena yaromi fure yai ta i okom murom ama gi dungua kon mori opom di towaro bengoro ena surai ako man minomdi tei faipire,” Yesu di erongoro* ¹⁵te Pita “Ne ka eke dere dinga mapunom di mari do! Ena nonon firapune,” di tongoro ¹⁶“Ne yokamai ka

* **15:11:** Mt 12:34 * **15:14:** Mt 23:16, 24; Lk 6:39; Ro 2:19

fikeinga epemere ari munmane ama fikeimo? I faikeme. ¹⁷ Ne yokamai fikeimo? Tai ta ta giranomdi fungua tarom i denom bomdi i fumie. Te okome i tai ta ta u mena unangua depei towaimie. ¹⁸ Te tai ta ta giranomdi koi u mena unguai tarom i denom minomdi dungua u mena umie. Tarom i nomanenom bei dinepe dongua ena yaromi Yai Gumam kam akire dikename. ¹⁹ Tai i denom minomdi ungua i epe: Niki de fire ari ei goime. Te yai opai kau einga bei niki dongua mapunom umie. Te mapunom tai ta niki dongua i ama unguai epe: Kunei neimie. Ka kasu dimie. Ari kanom ka simie.* ²⁰ Tai i epe sumuna ari nomanenom koi bei dinepe domie. Te nenta kopuna nowangua koma okom bi sikenangua i nomaneyom bei dinepe dekenamie,” Yesu epe di erome.

Keinan opai Yesu fi kun dai tome

Mk 7:24-30

²¹ Ena Yesu akai tei ma dero u koro iki birom ori surai Taiya te Sairon tei fume. ²² Ena Keinan opai ta akai tei moime. Te Yura ari “Keinan ari kapu kei epemere moime,” epe dime. Ena oparomi u Yesu moingui tei uro “Ari Wanopanom, ne Dawiri wam, ne na kanam fi naro. Murom niki dongua yaromi towane u na apunam okom akore bei niki ori wom de tomie,” diro u boi tongoro ²³ te Yesu ka ta mokom bairo di tekengoro ena mouwomdi finga ari yokamai u Yesu moingui tei ure “Oparomi u boiro boiro nonon mounomdi umie. Ena ne awi dowangere namie,” diro mina ori wom wako teingoro ²⁴ ena Yesu “Yai Gumam

* **15:19:** Mt 12:34; Gar 5:19-21

na nawi dongoro ena na Isirae ari Yai Gumam konom kinga yokamai moingi tei towane wiye,” di erongoro * 25 ena oparomi ka fire ure Yesu moingui tei ure Yesu kauwomdi mangi fairo kam akire diro “Ari Wanopanom, ne akire di naro,” di tongoro 26 ena Yesu “Nonon gan gawo kopunanom iro kapu kei giramdi dowapunga i faikenamie,” di tongoro 27 oparomi “Ari Wanopanomyo, ne kawom dinie. Te kei yokamai kapakom boinomdi areme moire te kopuna neinga ako sungua i iro neimie,” di tongoro 28 ena Yesu “Opaiyo, ne fi kun ori wom dainie. Iran ne ‘Tai ta inaye,’ di firanga ena Yai Gumam tarom i bei erowame,” di tongoro ena boromdi oparomi apom nupi fainguai mora are fumie. *

Ari munmane nupi fainga Yesu bei nokapu de erome

29 Ena Yesu akai tei ma dero nuwi dian i kam Gariri bunamdi teina tei furo ena kopu gawo mokoro ame dongoro 30 ena ari munmane bei moiro ari kaunom niki dongua te ari okonom murom gi dungua te ari yoporanom gerai dongua te ari ka dikeinga te ari suwo koropane i nupi fainga yokamai akiro u Yesu moingui tei kuku boire ena ari muruwo nupi fainga Yesu kauwomdi tei de teingoro ena Yesu bei nokapu de erome. 31 Bei nokapu de erongoro ena ari yokama kaningai ari ka dikeinga yokamai tokoi ka dingoro te ari yoporanom gerai dongua yokamai tokoi nokapu fingo te ari kaunom niki dongua yokamai tokoi kon waningoro te ari okonom murom gi

* 15:24: Mt 10:6 * 15:28: Mt 8:10, 13

dungua yokamai kon tokoi kaningoro ena iran ari yokamai ganom nouro dire te Isirae ari yokamai Yai Gumanom kam akire dime.*

Yesu ari 4,000 kua kopuna erome

Mk 8:1-10

³²Ena Yesu mouwomdi finga ari unom boingoro yokamai wingoro Yesu epe di erome, “Na ari yai opai yokamai kanom fiye. Aro kakom suraiye yokamai na gere moipunga te yokamai kua kopuna nowainga goungua ena na ari yokamai ewi dowaikoro naingoro yokamai okonom murom makinangore kon bam tei ako fanainga i faikename. Ena koma na ari yokamai kua kopuna erowaikoro yokamai nowaingoro ewi dowaiye,” di erongoro * ³³ ena mouwomdi finga ari “Akai koro tei i kuwan akai dunguairai ena nonon kopuna amai iro uro ari munmane erowapune?” di teingoro ³⁴ “Ne yokamai kaime dori tora mina dume?” di erongoro “Nonon kaime dori okonom koro muruwo te koro surai dire te nuwi kapu gawo suwom gera dumie,” di teingoro ³⁵ iran Yesu ari munmane “Ne yokamai mangi tei ame deiyo,” di erere ³⁶ te kaime dori okonom koro muruwo te koro surai ire te nuwi kapu ama ire Yai Gumam “Mun fi ereiye,” di tere kaime dori te nuwi kapu dou dire mouwomdi finga ari erongoro yokamai ire ari muruwo ereingoro ³⁷ ena ari yokamai nere maranom mokome. Ena mouwomdi finga ari kopuna koro yo dunguai ire gai ginga okonom koro muruwo te koro surai murome. ³⁸ Te yai gan kopuna neinga yokamai 4,000 moimie. Te

* 15:31: Mk 7:37 * 15:32: Mt 14:14

yokamai gan gawo te opai kerekeime. ³⁹ Ena Yesu ari yai opai muruwo awi dero nuwi kopare ikai furo Marara akai koro fume.

16

*Ari yokama “Tai ta ori beyo,” diro u boi teime
Mk 8:11-13; Lk 12:54-56*

¹ Ena ari fi kun dainga yokamai kanom Feresi te ari ta fi kun dainga yokamai kanom Sarusi yokamai u Yesu moingui tei ure Yesu kinam epe sire, “Ne tai ta ori wom benanga ena nonon kanapune. Kanapunga ena Yai Gumam ne mun fi erongua firapune,” dire mina wako teingoro * ² te Yesu “Taroma kakom ne yokamai epe dime. ‘Epena kamun kou daimie. Ena ongo kamun mun takoname,’ epe dimie. ³ Te koimoiri ne yokamai dime. ‘Epena kuwokawo kengoro te kama sungoro te kamun kou daimie. Ena epena nimi suwamie,’ ne yokamai epe dime. Ne yokamai kamun kanere ena kamun takongua tarom i mora fimie. Te ne yokamai epena kakom i tai mapunom mapunom kanere ena epena kakom ka mapunom mapunom fikeimie. ⁴ Ne yokamai epena mansinomdi moingi niki deinga moime. Te ne yokamai Yai Gumam ama fi kun dai tekeimie. Ne yokamai tai ta ori kanare mina wako nareimo? Ma deiyo! Komari yai Yona tai ta ori fuka di tongua tarom i towane ne yokama kanaimie,” Yesu di erere ari yokamai ema dero fume.*

* **16:1:** Mt 12:38; Lk 11:16; Yo 6:30 * **16:4:** Yona 1:17; Mt 12:39; Lk 11:29

Feresi te Sarusi ari ka di mari de ereinga kanom kenom benaime

Mk 8:14-21

⁵ Ena Yesu mouwomdi finga ari nuwi dian koro naro beinga yokamai inokore ei fikere kaime dori iro kuime. ⁶ Ena Yesu yaromi mouwomdi finga ari epe di erome, “Ne yokamai kan kenom beiyo. Ne yokamai Feresi te Sarusi ari kaime dori si bum boingua tarom i kan kenom beyo!” di erongoro * ⁷ ena yokamai ka di ipo ka dere “Nonon kaime dori i ire kupunga ena iran yaromi ka epe dume,” epe dime. ⁸ Yesu yokamai kanom fire “Tora bengoro ne yokamai ka di ipo ka epe dero ‘Nonon kaime dori dikeme?’ epe dime? Ne yokama fi kun gawo gera daimie. ⁹ Epena ne yokamai fikeimo? Koma na kaime dori okonom koro muruwo ire dou dire ena ari 5,000 moinga ereika i fikeimo? Ne yokamai tai ta ta yo dungua gai tora mina gime? * ¹⁰ Te kaime dori okonom koro muruwo te koro suwo na ire dou dire ena ari 4,000 yokamai ereika i fikeimo? Ne yokamai tai ta ta yo dungua gai tora mina gime? * ¹¹ Tora bengoro ne yokama na kaime dori kam di ereika i fikeime? Te ne yokama Feresi te Sarusi ari yokamai tainom bum boingua tarom i kan kenom beiyo!” Yesu epe di erome. ¹² Di erongoro ena iran yokamai mora fimie. Yaromi kaime dori si bum boingua tarom kam di erekeme. Ma deiyo! Yaromi Feresi te Sarusi ari ka nuwi si ereinga kanom kan kenom beinga kam di erome.

* **16:6:** Lk 12:1 * **16:9:** Mt 14:17-21 * **16:10:** Mt 15:34-38

*Pita i “Yesu yaromi Mesia moimie,” di mari dome
Mk 8:27-30; Lk 9:18-21*

¹³ Yesu akai koro Sesaria Firipai furo tei moiro ena mouwomdi finga ari “Ari yai opai na ari gaunom wam torae diro kanam eime,” di erongoro ¹⁴ yokamai “Ari suwo ‘Ne Yoane yokamai nuwi bui erongua yaromi moime,’ dime. Te ari suwo ‘Ne Iraiya yaromi moime,’ dime. Te ari suwo ‘Ne Yeremaia bo ka mapunom yai ta moime,’ epe dime,” di teingoro * ¹⁵ ena Yesu “Ne yokamai na torae mapunom moiki dime,” di erongoro ¹⁶ ena Saimon Pita yaromi “Ne Mesia yaromi Yai Gumam i yokori moingua wam moinie,” di tongoro * ¹⁷ ena Yesu Saimon di tome. “Saimon yo, ne Yona wam moire mun firo. Yai ta mangi moingua ne kanum epena dingai opom di erekeme. Ma do. Na aunam kamundi moingua yaromi ka i opom di eromie.*

¹⁸ Ena na ka ta ne di erowaiye, ‘Ne Pita moiro kongo epemere moine. Ena na bei moiro ari fi ki si nareinga yokamai kongo boromdi kopu tei kenaiye. Te Satan yaromi yoporam sumuna i bire erekename. * ¹⁹ Te Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai kori gumam ki na erowaiye. Ena tai ta ne mangi tawa “Ma do,” duwanga tarom i Yai Gumam kamundi ama “Ma do,” duwame. Te tai ta ne mangi tawa “Epe beiyo,” duwanga tarom i Yai Gumam kamundi ama “Epe beiyo,” duwame,’ na di ereiye,” Yesu Pita epe di tome.* ²⁰ Ena epenai Yesu bei moiro mouwomdi finga ari yokamai

* **16:14:** Mk 6:14-15; Lk 9:7-8 * **16:16:** Yo 6:69 * **16:17:** Mt 17:5
* **16:18:** Yo 1:42; Ef 2:20 * **16:19:** Mt 18:18; Yo 20:23

yoporam boiro di erome, “ ‘Na Mesia moime,’ diro ari muruwo di erekeiyo,” epe di erome.*

*Yesuyaromi “Na goiro tokoi arowaiye,” di erome
Mk 8:31-9:1; Lk 9:22-27*

²¹ Boromdi te okome ama Yesu mouwomdi finga ari epe opom di ere moime: “Na Yerusarem akai naiye. Te na naika ena ari mokoinga te Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai na ganam kipi kokonan ori narowaimie. Ena yokamai na nai goraingoro te aro kakom suraiye moiro na tokoi arowaiye,” Yesu di erongoro ²² ena Pita Yesu akiro koro tei furo “Ne yai ori moinie. Ena ka epe dikeyo. Tarom i ne morangi tei fuka di erekenamie,” Pita kura kam di tongoro ²³ ena Yesu awa tero Pita di tome. “Satanyo, ne na moiki tei fakai fo! Ne Yai Gumam inokore ei fingamere epe dourom boikenie. Ma do. Ne ari inokore ei fingamere epe towane dourom boinie. Ena na nainainga konom ne si fera de narenie.” Yesu epe di tome. ²⁴ Boromdi Yesu “Nenta yaromi na douwinam boi narowangua yaromi nenen kam di ime dere te na eri yoro ika kipi kokonan ikamere epe yaromi ama eri yoro ire kipi kokonan ire na douinam boiro uname.* ²⁵ Te nenta yaromi epe ‘Na yokori moraiye,’ di firangua yaromi yokori moikere gorame. Te nenta yaromi ‘Na Yesu fi kun dai teika ena na goraiye,’ di firangua yaromi yokori moramie.* ²⁶ Te nenta mangi tai muruwo ako nowangua te yaromi yokori moikenangua

* **16:20:** Mt 17:9; Mk 9:9
10:39; Lk 17:33; Yo 12:25

* **16:24:** Lk 14:27

* **16:25:** Mt

tora tai ta yaromi ire name? Yaromi tai ta yo ire name. Yaromi tora tai ta ta tere kuiam meina barama? Tarom i dikeme. ²⁷ Kakom suwo na aunam keranom sungua narongoro ena na ari gaunom wam unaikoro ena yokamai na kanam akire duwaimie. Te na nuwi kokonan gan yokamai ama unaimie. Kakom tei na unaika ari yai opai kou kou einga na mokom bai erowaiye. Te ari yai opai nokapu beinga na ama mokom bai erowaiye. * ²⁸ Ena na ne yokamai kawom di ereiye. ‘Ari suwo koropane epena tawa moinga goikenainga ena kanainga na ari gaunom wam uro ari kipanom bei erere yai ori moraika kanaimie,’ na epe di ereiye,” Yesu epe di erome.

17

Yesu gam dinom i mapunom ta fuka dume

Mk 9:2-13; Lk 9:28-36

¹ Di erongoro ena aro kakom okonom koro muruwo te koro towane fungoro Yesu bei moiro Pita te Yemesi te emerom Yoane endiro nenen kopu ori tei mokoime. ² Te ari yokamai suraiye kaningai ena Yesu gam kinanom kuire kamun gam koingoro ena yaromi gumamdi tei aro keranom sunguamere epe keranom sungoro te gai finguai kewa tokomere epe keranom sungoro * ³ te Yesu mouwomdi finga ari suraiye kaningai ena Mose yaromi te Iraiya yarom kamundi moingua ma dere u Yesu moingui tei ure ka di ipo ka de moingoro ⁴ iran Pita Yesu ka i epe di tome. “Ari Wanopanomyo, nonon tawa moipunga i mun

* **16:27:** Mt 25:31; Ro 2:6; Rew 22:12 * **17:2:** 2 Pi 1:16-18

fipune. Ena ne mun firangere ena na iki suraiye tawa kenaiye. Ta ne ikinum te ta Mose ikom, te ta Iraiya ikom kei erowaiye,” dire⁵ yaromi ka yo epe di moingoro kuwokawo keranom sungua yokamai yo bui ikai de erongoro ena ka ta kuwokawo ikai tei unguai epe: “Yaromi na wanam moingoro na mun fi teiye. Te na denam minam yaromi mun fi teiye. Ena ne yokamai yaromi kam gore di teiyo,” di erongoro^{* 6} ena mouwomdi finga ari yokamai ka i fire kuri ori wom fire ena yokamai ako fairo te gumanom gome dere faingoro⁷ ena Yesu u yokamai moingi tei ure ganom akoro “Ne yokamai areiyo. Kuri fikeiyo,” di erongoro⁸ ena iran ari yokamai toren kaninga yokamai nenta kankeime. Yesu towane kanime.⁹ Ena ari yokamai kopu tei ma dere ako mangi fu moingoro Yesu ari yokamai ka yoporam boiro “Tai ne yokama kaningai ari nenta di erekeiyo. Ne yokamai moi fingoro ena okome na ari gaunom wam goire tokoi arowaikere tai ne yokama epena kaningai di mari de ereiyo,” Yesu yokamai epe di erome.*¹⁰ Ena mouwomdi finga ari “Tora bengoro ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai epe dime: ‘Koma Iraiya unangoro te okome Mesia kipanom bei norowangua yaromi uname,’ dime?” di teingoro^{* 11} Yesu “Ka nuwi si ereinga ari yokamai kawom dimie. Iraiya yaromi koma uro tai ta ta muruwo a kenom benamie.¹² Te na ne yokama di ereiye, ‘Iraiya yaromi mora umie. Yaromi unguai ari yokamai yaromi kankeimie. Ari yokamai

* 17:5: Mt 3:17 * 17:9: Mt 16:20 * 17:10: Mar 4:5

nenen nomanenom fingamere epe dourom boire tai mapunom mapunom bei teimie. Epe wom ari yokamai na ari gaunom wam ganom kipi kokonan narowaimie,' na di ereiye," Yesu epe di erongoro *
¹³ mouwomdi finga ari ka i fimie. Yaromi Yoane nuwi bui erongua kam di erongoro fimie.*

Yesu i gaima ta bei nokapu de tome

Mk 9:14-29; Lk 9:37-42

¹⁴ Ena yokamai ari yai opai munmane moingi tei fingoro yai ta Yesu moingui tei uro kauwom gurom boiro ¹⁵ "Ari Wanopanomyo, ne na wanam kam fi to! Yaromi du diro moime. Kakom munmane ako eri donguari fairo te kakom munmane yaromi ako nuwiri fairo ena kipi ori fimie. ¹⁶ Te na yaromi akiro ne mounumdi finga ari moingi tei fuikoro te yokamai bei nokapu dowainga faikemie," yaromi Yesu di tongoro ¹⁷ ena Yesu "Ne yokama na kanam fire fi kun daikeimie. Te ne yokamai mapunonom gerai dongua ari moimie. Na bei moiro ne yokamai mapunonom niki dongua beinga kakom arari kan dekenaiye. Gan i akiro na moiki tawa wiyo!" dume. ¹⁸ Ena gan ungoro Yesu murom niki dongua yaromi ka yoporam boiro di tongoro ena murom niki dongua gan ma de tero fungoro boromdi gan i moi fime. ¹⁹ Ena iran Yesu mouwomdi finga ari nenen u Yesu moingui tei ure "Tora bengoro no yokamai murom niki dongua yaromi awi mena dekepune," di teingoro * ²⁰ Yesu epe di erome. "Ne yokamai fi kun gawo gera dainga iran murom niki dongua yaromi awi

* **17:12:** Mt 11:14; 14:10 * **17:13:** Lk 1:17 * **17:19:** Mt 10:1

mena dekeimie. Na kawom di ereiye, ‘Ne yokamai fi kun daraingamere epe eri mukom i kam mastari i gawo gera faingua ne yokamai epe fanaingore ena ne yokama kopu mokonguai “Ne arire u koro ipo fo!” di towaingoro ena kopu i namie. Ena ne yokamai kokonan muruwo benaimie,’ na di ereiye.* ²¹ Te ne yokamai murom niki dongua yaromi bei dowaingere ena ne yokamai kua kopuna di guwo dire ena iran ka make eiyo! Tai towane murom niki dongua yaromi bei dowame. Tai ta bei dekename,” Yesu epe dume.

Yesu “Na goiro arowaiye,” tokoi dume
Mk 9:30-32; Lk 9:43-45

²² Ena mouwomdi finga ari Gariri furo kuku boingoro ena Yesu “Ari yokamai na ari gaunom wam akiro furo ari okonomdi erowaimie.* ²³ Te ari yokamai nai goraingore ena aro kakom suraiye moiro tokoi arowaiye,” di erongoro ena mouwomdi finga ari bowi buime.

Yesu fi mun ei teinga iki meina tome

²⁴ Okome Yesu te yaromi mouwomdi finga ari Kapanem fingoro fi mun ei teinga iki kongo takis inga yokamai ure Pita “Ne yokamai ka di erongua yaromi fi mun ei teinga iki kongo takis fiasi dombo dekeme?” di teingoro * ²⁵ Pita “O” di erere fure iki ikai fungoro Yesu koma Pita di tome. “Saimonyo, ne torae di fine? Kiapam bengua yai ori gaunom kongo takis teimbo ari iki ta moingi kongo takis

* **17:20:** Mt 21:21; Mk 11:23; Lk 17:6; 1 Ko 13:2
 16:21 * **17:24:** Eks 30:13

* **17:22:** Mt

teime? Eramom kiapam bengua yai ori mansinomdi moinga kongo takis teime?” diro mina wako tongoro²⁶ “Ari iki ta yai moingui kongo takis teime,” Pita di tongoro ena Yesu “Iran kiapam bengua yai ori gaunom kongo takis towainga i faikemie. ²⁷ Ena nonon takis erekenapungoro ari yokama niki de firaimie. Ena iran ne epe beyo! Ne nuwi diandi fure kan fiasi nuwiri dere nuwi kapu ta koma tei unanguai ne ire giramdi koi kanere kongo mukom ta imari dere kongo ire ure ari yokamai ero! Kongo i nonon surai kongo takis dowapungamere duwame,” Yesu epe di tome.

18

Yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai yai ori morangua kam

Mk 9:33-37; Lk 9:46-48

¹ Yesu yaromi ka i yo di moingoro ena mouwomdi finga ari yokamai Yesu moingui tei ure “Eramom Yai Gumam kiapanom bei norongua akai tei moingui ari muruwo bire erome?” diro mina wako teingoro * ² ena Yesu gan gawo uwom boiro akiro uro gama yokamai gumanomdi tei dongoro ariro moingoro ³ ena Yesu epe dume. “Na ne yokamai kawom di ereiye, ‘Ne yokamai nomanenom si awa tere gan gawo moinguamere epe moikenainga ena iran ne yokamai Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai tei ikai kinaimie. Te kakom kakom ne yokamai kinaimie.* ⁴ Nenta kam bire dero te gan gawo tokamere epe morangua yaromi ari

* **18:1:** Lk 22:24 * **18:3:** Mt 19:14; Mk 10:15

muruwu Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai tei moingui bire erowamie.* ⁵ Te nenta “Na kokonan benaiye,” di fire ena gan ta epe akire di towangua yaromi epemere na akire di narowamie,’ na epe di ereiye,” Yesu di erome.*

Ari yokamai mapunom niki dongua fi kun dainga ari bei de ereinga i epe

Mk 9:42-48; Lk 17:1-2

⁶ Ena Yesu tokoi di erome. “Yai ta furo gan ta epena fi ki si narongua nomanem bei niki de towangoro ena gan furo biam benangua iran Yai Gumam bei moiro yaromi meinam niki ori wom dowangua towame. Towamba koma ari yokamai kongo ori wom iro yaromi nokomdi kan koiro fiasi nuwi diandi suna ime de towaingoro yaromi nuwi giram wako murongoro gorangua Yai Gumam yaromi meinam gawo toka towame. ⁷ Ena ari munmane mangi moinga iran gan gawo bianom boromdi fainga Yai Gumam i niki de fime. Te kakom kakom tai mapunom mapunom fuka dumie. Te ari yokamai tai mapunom mapunom beingoro ena ari munmane bianomdi fainga ena Yai Gumam i niki de fi erome. ⁸ Te ne okonum bo kaunum bo bei erowanguai ne bianum benanga ena ne okonum bo kaunum gou dire fiasi ma do. Te ne okonum towane bo kaunum towane duwanguai te ne yokori moranga i nokapu dume. Te ne okonum surai bo kaunum surai korangere te yokamai fiasi e dongua dongua goukengua boromdi de erowainga i nokapu dikeme.* ⁹ Te

* **18:4:** Mk 10:43-44 * **18:5:** Mt 10:40; Lk 10:16; Yo 13:20

* **18:8:** Mt 5:29-30

ne okonum murom ta bei erowanguai ena ne bianum benanga ena ne okonum murom i foire fiasi ma do. Te ne okon murom towane wom duwangore te ne yokori moranga i nokapu dumie. Te ne okon murom surai duwangore yokamai fiasi e dongua boromdi de erowainga i nokapu dikeme,” Yesu epe di erome.

Non sipsip ako sungua kam eke dere dumie

Lk 15:3-7

¹⁰⁻¹¹ Ena Yesu ka ta dumia, “Na ari gaunom wam ure ari guwom akai naro benainga yokamai akire di erowaiye. Ena ne yokamai gan gawo i ma-punom bei niki de erekeiyo. Na di ereiye, ‘Yokamai nuwi kokonan gan kamundi moinga yokamai kenom bei ereimie. Kakom kakom nuwi kokonan gan i kamundi moire na aunam gumam kanere moime,’ na epe di ereiye.* ¹² Ena ne yokamai torae di fime? Yai ta non sip sip 100 kui nongua ena non towane ta moikenangoro yaromi tora bename? Yaromi epe bename. Yaromi non sip sip 99 kopu moingui tei ma dere fure non ta wandou kanamie. ¹³ Na ne yokamai kawom di ereiye, ‘Yaromi non wandouro imari dere mun ori wom firamie. Te non 99 yo moingua mun gawo gera fi erowamie,’ na kawom di ereiye. ¹⁴ Te gan gawo i epe wom non sipsip ta i ako faingua ena ne yokamai nenom kamundi moingui gan gawo muruwo ‘Yokama bei niki de erowaime,’ di fikemie,” Yesu epe di erome.

Yai ta ariyom ta bianom bei towangua ma-punom i epe

* **18:10-11:** Lk 19:10

15 Ena Yesu tokoi dumia, “Ne arinum ta bianom bei erowangore ena ne fure ne surai ama moire yaromi biam di mari de towangoro te yaromi ne kanum firangore ena ne arinum i nenen akire di towanie.* 16 Te ne arinum i ne kanum fikenangoro ena ne yai towane bo yai surai bo ama akire ne arinum moingui tei tokoi fo! Ne epe benangore ena ne surai bo ne suraiye ‘Nonon kawom di eropune,’ ne arinum i di towaimie. * 17 Te yaromi ne yokamai kanom fikenangere ena ne fure ari na fi ki si nareinga yokamai moingi tei fure tai ta muruwo di ero! Te yaromi yokamai kanom ama fikenangore ena ne ‘Yaromi iki ta yai moime. Te yaromi epemere yai niki dongua kongo takis ingua yaromi moime,’ epe di firo! * 18 Ena iran na ne yokamai kawom di ereiye, ‘Tai ta ta ne yokamai mangi tawa “Ma deiyo!” duwainga ena tarom i Yai Gumam kamundi ama “Ma deiyo!” duwame. Te tai ta ta ne yokamai mangi tawa “Epe beiyo!” duwainga tarom i Yai Gumam kamundi ama “Epe beiyo!” duwame,’ na di ereiye.* 19-20 Te na tokoi di ereiye, ‘Ari yokamai surai bo suraiye na kanam firo akai koro tei kuku boiro morangere ena akaiyom tei na ari yokamai gere morapunie. Ena nenta surai mangi moinga nomanenom towane eiro “Tai ta inabuiye,” diro te ka make ei moraingere ena na aunam kamundi moingua yaromi surai erowamie,’ na epe di ereiye,” Yesu di erome.* *

* **18:15:** Lk 17:3; Gar 6:1 * **18:16:** Diu 19:15; Yo 8:17 * **18:17:** 1 Ko 5:13 * **18:18:** Mt 16:19; Yo 20:23 * **18:19-20:** Mk 11:24; Yo 15:7 * **18:19-20:** Mt 28:20; Yo 14:23

Kokonan gan meina mokom baikenangua kam dunguarai

²¹ Di erongoro ena Pita yaromi Yesu moingui tei uro “Ari Wanopanomyo, tora mina kakom na emenam biam bei narongua te na yaromi kam fiya ena biam kore de towaiye? Kakom okonom koro muruwo te koro suwo yaromi kam firo biam kore towaika i faimo?” diro mina wako tongoro ²² “Na ‘Kakom okonom koro muruwo te koro suwo yaromi kam firo te biam kore de to,’ epe di erekeiye. Ma do. Na ‘Ne yaromi biam 490 kakom bengua kore de to!,’ epe di ereiye. * ²³ Te Yai Gumam no yokamai kiapanom bei erongua akai i epemere kiapam bengua yai ori yaromi ‘Na kokonan ari meina mokom bai narowaro beime,’ dire ²⁴ te yaromi mokom bai tongua kokonan bei moingoro ena ari yokamai yai ta akiro yaromi moingui tei wingoro yaromi kongo munmane wom yai ori mokom bai towame. ²⁵ Te yaromi kongo epe mokom barangua fai tongoro ena kiapam bengua yai ori epe dume, ‘Ne yokamai yaromi ire te yaromi efem biyai iro te gan kuingua muruwo iro te guwai gaiyom muruwo iro furo meina beiyo! Yokamai nuwi kokonan ari moraimie. Ena kongo muruwo ire ure i naro! Yaromi mokom bai narongua tai ta mora gouname,’ di erongoro ²⁶ ena kokonan yaromi kiapam bengua yai ori gumamdi kauwom gurom boire ‘Ne na kanam fi narowangere ena okome meina mokom muruwo bai erowaiye,’ diro mina ori wom wako tongoro ²⁷ ena kiapam bengua yai ori nuwi kokonan yai kam firo iran mokom baingua meina kore de

* **18:22:** Lk 17:4

tere yaromi kan de tome. ²⁸ Te kokonan yai mena furo ariyom ta gumanom boipire. Yaromi ariyom meina gawo gere mokom bai towame. Ena kokonan yai furo yai ta nokomdi ako ki si moiro ‘Epena na meinanam mokom bai naro,’ di tongoro ²⁹ te yaromi ariyom kauwom gurom boire ‘Ne na kanam fi narowangere ena okome meina mokom bai erowaiye,’ diro mina ori wom wako tongoro ³⁰ te yaromi kam fi tekeme. Ma do. Yaromi akiro furo kan si tero bengoro moi furo meina mokom towangua kakom u mena uname dume. ³¹ Te yaromi ariyoma suwo koropane yokamai tai epe benguai kanere niki ori wom de fire ena fure kiapam bengua yai ori tai ta ta bengua di teime. ³² Ena iran yai ori kokonan gan uwom boiro ‘Ne kokonan yai niki denga koma kakom ne mina wako narengoro ena ne mokom bai narenga meina muruwo kore de teiye. ³³ Ena na ne kanum fiye. Te tora bengoro ne arinum kam epemere fikene?’ di tere ³⁴ ena yai ori yaromi nomane niki de firo ena kokonan yai kan iki awi dengoro ena ari yokamai tei moingui yaromi gam bei niki deime. Ena yaromi moi furo meina mokom towangua kakom u mena uname dume.* ³⁵ Ena iran ne yokamai towane towane ne yokamai ari-noma bianom bei erowainga ena yokamai kanom kawom fikere te bianom kore de tekenaingoro ena na aunam kamundi moingua yaromi ama epe wom ne yokamai bei erowamie,” Yesu Pita epe di tomie.*

* **18:34:** Mt 5:25-26

* **18:35:** Mt 6:15; Mk 11:25; Ef 4:32; Kor 3:13

19

*Yesu i yai efem biyai awi dowangua kam dume
Mk 10:1-12; Lk 16:18*

¹ Yesu ka i muruwo di gouro ena Gariri akai ma dero furo Yoran nuwi bunamdi koro furo Yuria akai tei fungoro ² te ari yai opai munmane mouwomdi fingoro ena yaromi akai koro tei ari nupi fainga bei nokapu de erome. ³ Te Feresi ari yokamai ure “Yesu yaromi ka niki dongua dungua fire kanapune,” dire u Yesu moingui tei ure “Nonon kanom mapunom ‘Ne yokamai mapunom mapunom efenom biyai awi dowanga i fanamie,’ epe dungua ne ama dino?” diro epe mina wako teingoro ⁴ “Ne yokamai ka i kerere mapunom fikeimo? Ka i epe ‘Man kamun bei engua kakom tei tai ta ta muruwo bei engua yaromi yai te opai bei eme.* ⁵ Te yaromi epe dume, “Na yai te opai beika ena iran yai ta nem mam ma dero nenen efem biyai si dauro wanamie. Ena surai ganom towane koiro moraipire,” yaromi epe dume,’ ka mapunom i epe dume.* ⁶ Te surai towane towane tokoi moikenaimie. Tamanume. Surai ganom towane koiro moraipire. Ena iran Yai Gumam surai si dau eronguai ari tokoi si guwo dikeiyo,” Yesu epe di erongoro ⁷ “Ena tora bengoro Mose ka mapunom di guwo di norero epe ‘Nenta “Efenam biyai ma dowaiye,” di firanga koma ka munom boire efem biyai tere ena awi do!’ epe boi narome?” diro mina wako teingoro * ⁸ “Ne yokamai denom minom si fere de ki singere

* **19:4:** Yen 1:27
24:1-4; Mt 5:31

* **19:5:** Yen 2:24; Ef 5:31

* **19:7:** Diu

ena Mose ‘Ne yokamai efenom biyai epemere ewi do!’ diro boi erome. Te koma tai ta muruwo bei engua kakom mapunom i epe dikemie. ⁹ Te na ne yokama epe di ereiye, ‘Nenta efem biyai yai kunei unanan sikenangore te wiyom biyai oparomi awi dowangua te opai ta tokoi inangua yaromi yai opai kau einga bei niki dongua mapunom epemere imie,’ na di ereiye,” Yesu epe di erome.* ¹⁰ Ena Yesu mouwomdi finga ari Yesu di teime. “Yai opai kau einga mapunom i epe duwangua ena yaromi opai ikenangua i nokapu dume,” di teingoro * ¹¹ “Ari muruwo ka i fikenaimie. Tamanume. Yai Gumam ari yokamai suwo yoporam boingua erongua yokamai towane towane ka i firaimie. ¹² Iran mapunom mapunom dunguai ena ari opai ikenaimie. Mapunom i epe: Ari suwo yokamai manom epemere kui neimie. Te mapunom ta i epe: Ari yokamai “Opai ikenaimie,” dire ari suwo ganom guwo dinga opai ikenaimie. Te mapunom ta i epe: Ari suwo yokamai Yai Gumam kiapanom bei erongua akai mun fire ena opai ikenaimie. Ne yokamai muruwo ka i frainga ena suwo ka i gore duwaime,” Yesu epe di erome.

Yesu gan gawo gawo yokama “Yai Gumam mun fi erowame,” di erome

Mk 10:13-16; Lk 18:15-17

¹³ Boromdi ari yokamai gan gawo endiro “Yesu okom gan yokamai binomdi akoro te ka make ename,” diro u Yesu moingui tei wingoro te yaromi mouwomdi finga ari yokamai kura kam

* **19:9:** Mt 5:32; 1 Ko 7:10-11 * **19:10:** 1 Ko 7:1-2, 7-9

di ereingoro ¹⁴ ena Yesu “Gan gawo ‘Na moiki tei napune,’ duwainga ena ne yokamai ekan de erekeiyo! Te Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai i ari gan gawo epemere moinga akainom dume. Ena gan gawo na moiki tawa unainga i fanamie,” Yesu epe di erere * ¹⁵ ena yaromi gan gawo ganom mora akoro ena akai koro tei ma dero fume.

Kora gaima i tai munmane ako nome

Mk 10:17-31; Lk 18:18-30

¹⁶ Kakom ta kora gaima Yesu moingui tei uro “Ka nuwi si norenga yaiyo, na tora tai nokapu beiro kakom kakom moi kuwom suwaika akaiyomdi tei moraiye?” di tongoro ¹⁷ “Tora bengoro tai nokapu na mina wako narene? Yai towane i nokapu moime. Ne ka mapunom di guwo dungua gore diro ena kakom kakom ne moi kuwom suwanga akaiyomdi tei moranie,” di tongoro * ¹⁸ “Tora ka mapunom di guwo dungua gore duwaiye,” yaromi Yesu di tongoro ena Yesu “Ne yai ta si goikeyo. Ne yai opai kau einga bei niki dekeyo! Tai ta ta kunei nekeyo! Kasu dikeyo! * ¹⁹ Ne nenum manum bei kenom bei ero. Te ne nenen kanum fingamere epe wom ne arinum ta kam firo ka mapunom di guwo dungua epe gore do,” di tongoro ²⁰ “Na ka di guwo dungua i muruwo gore diye. Na tora tai ta benaiye,?” di tongoro ²¹ “Ne yai nokapu wom moranga ena ne furo tanum tai ta ta muruwo iro meina beire kongo mukom ire fure ari tai ta ta dikengua ero. Epe beire okome ne tainum

* **19:14:** Mt 18:2-3 * **19:17:** Lew 18:5 * **19:18:** Eks 20:12-16; Ro 13:9

nokapu kamundi inanie. Te ne na mounamdi ama uwo!” Yesu di tongoro * 22 te kora gaima i guwai gaiyom munmane ako nongua iran firo ka i nomaneyom fingua ipun dongoro ena dere fume.* 23 Yaromi fungoro ena Yesu mouwomdi finga ari “Ne yokamai kawom di ereiye, ‘Guwai gai ako nongua yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai ikai nangua i ipun de towame,’ na di ereiye. 24 Te na tokoi di erowaiye, ‘Non ori i kam kame bei moiro kai kun engui ikai nangua i kokonan ori dumba yai ta kongo guwai gai ako nongua yaromi bei moiro Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akaiyom ikai nangua i kokonan ori wom dumie,’ na epe di ereiye,” Yesu di erongoro 25 ena mouwomdi finga ari ka i fire ganom nouro ori wom dire “Te guwai gai ako nongua yaromi Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai ikai kunangoro ena iran eramom Yai Gumam akire di towangoro kakom kakom moi kuwom suwangua akaiyom iname?” epe di fingoro 26 Yesu ari yokamai toren ekanero “Nenta ari ta akire di erongoro ena yokamai Yai Gumam akaiyom finga epe beikename. Te Yai Gumam tai ta ta muruwo benamie. Ena yaromi ari akire di erowame,” ka i epe di erongoro * 27 Pita epe di tome. “Nonon tai ta muruwo ma dere ne moundi upunia kano. Ena iran no yokamai tora tai inapune?” di tongoro 28 ena Yesu ari yokamai “Na ne yokamai kawom di ereiye. Okome tai ta ta koi fuka duwangua kakom i Yai Gumam na ari gaunom wam bau boingua

* 19:21: Mt 6:20; Lk 12:33; Ap 2:45; 4:34-37 * 19:22: Mt 13:22

* 19:26: Yen 18:14; Yop 42:2

narowangoro ena na yai ori ame dongua boiyom ame dowaiye. Kakom i ne na mounamdi winga yokamai okonom koro koro muruwo te kaunom surai boi ama ame dowaimie. Ena ne yokamai epe tei moire Isirae arinuma man man okonom koro koro muruwo te kaunom surai moinga yokamai ipu si erowaimie.* ²⁹ Te ari muruwo na kanam fire ena ikinom bo aunom emenom bo kepenom bo nenom bo manom bo ganom kui neinga bo mansinom ma dere ena okome tai epemere munmane inaimie. Te yokamai kakom kakom ama moi kuwom suwainga akaiyomdi tei moraimie. ³⁰ Te ari munmane epena koma moinga yokamai tokoi moi okome dowaimie. Te ari yokamai munmane epena okome moinga yokamai tokoi koma moraimie,” Yesu epe di erome.*

20

Kokonan gan yokamai nuwi wain yai ta woi nongua suna kokonan beimie

¹ Boromdi Yesu tokoi di erome. “Yai Gumam ari kiapanam bei erongua akai i epemere yai ta yaromi kan wain mukom woi nongua akai kiapanam bei moime. Te koimoiri yaromi ‘Kokonan gan na kan wain mukom woi neika i kokonan benainga inaiye,’ diro fume. * ² Ena yaromi fure kokonan gan moingi tei fure ‘Ne yokamai epena kakom kokonan benainga ena kongo kou erowaiye,’ di erongoro ‘O,’ dingoro ena ari ewi tai woi nongui suna tei dome. ³ Ena aro suna

* **19:28:** Mt 25:31; Lk 22:30; Rew 3:21

* **19:30:** Mt 20:16; Lk

13:30 * **20:1:** Mt 21:33

ungoro yaromi fu maket akai fure kanongua ari suwo koropane yo arire moingoro ⁴ ena iran ‘Ne yokamai ama fure na kan wain mukom woi neiki tei fure kokonan beiyo! Na ne yokama kongo fananguamere erowaiye,’ yaromi kokonan gan di erongoro ⁵ ena ari yokamai fime. Te okome aro de oromene fungoro ena yaromi tokoi fume. Te aro wiri boingoro yaromi tokoi furo ama epe beme. ⁶ Te taroma kakom yaromi tokoi maket akai furo kanongua ari suwo koropane epena yo arire moingoro ena yaromi ‘Tora bengoro epena aro kakom ne yokamai yo wom arire moime?’ di erongoro ⁷ ‘Yai ta no yokamai kokonan norekemie,’ yokamai di teingoro ‘Ena ne yokamai fu na kan wain mukom woi neiki tei fure ama kokonan beiyo!’ yaromi di erome. ⁸ Te taroma engoro ena kan wain mukom woi nongua yaromi kiapam yai di tome. ‘Ne kokonan gan unom boire meina ero! Kokonan gan okome wingairai ne meina koma ere fure te kokonan gan koma winga okome meina ero!’ di tome.* ⁹ Ena ari okome taroma wom kokonan beinga yokama irai wingoro ena kiapanom yai kongo kou erome. ¹⁰ Te ari koma wom ure kokonan beinga yokama irai ure ‘Nonon kongo munmane inapune,’ di fime. Te ma do. Yokamai ama kongo kou towane towane ime. ¹¹ Yokamai kongo ire tai woi nongua yaromi kura kam epe di teime. ¹² ‘Ari okome winga yokamai kokonan aro kakom gurom towane beime. Te no yokamai aro ori wom dongui kokonan bepungoro te ne meina no yokamai norengamere epe erenie. Nonon niki

* **20:8:** Lew 19:13; Diu 24:15

di fi eropune,' di teingoro ¹³ te yai ta moi tai woi nongua yaromi teina moingua ena tai woi nongua yaromi di tome. 'Yae, na ne tai niki dongua bei erekeiye. Ne nakere ka mora di eipuiye. Ka i epe: "Nenen kongo kou inane," epe di eipuiye. ¹⁴ Ena ne meinanum ire fo! Na meina ne ereikemere epe ari okome ure kokonan beinga erowaro beiye. ¹⁵ Te nanan kongonam i benaro beika i mora faimie. Te na tai nokapu beika ena ne nomanen niki de finga i faikeme,' tai woi nongua yaromi epe dume. ¹⁶ Ena iran epe wom ari yokamai epena okome moinga yokamai tokoi koma moraimie. Te ari yokamai epena koma moinga yokamai tokoi moi okome dowaimie," Yesu epe dume.*

Yesu yaromi "Na goiro tokoi arowaiye," tokoi di erome

Mk 10:32-34; Lk 18:31-33

¹⁷ Yesu yaromi fure fure Yerusarem akai fure te mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai yokamai endiro fure konmori suna tei fu moingoro ena Yesu ari yokamai ka di erome. ¹⁸ "Fiyo! Nonon epena Yerusarem naro bepunie. Fupunga te yaromi na ari gaunom wam iro furo fi mun ei teinga ari ori te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai okonomdi erowamie. Te ari yokamai ka kori di narere nai gorainga kam duwaro beimie.* ¹⁹ Ena yokamai bei moiro ari Yura ari moikeinga yokamai erowaingoro ena yokamai na kanam ka sire te durange naire ena eri yoro bakomdi nainaimie. Te

* **20:16:** Mt 19:30 * **20:18:** Mt 16:21; 17:22-23

aro suraiye ari goinga yokamai moingi tei moiro tokoi arowaiye,” Yesu epe di erome.

Emerom auwom surai “Yai ori morapune,” dime Mk 10:35-45

²⁰ Boromdi Sepeti efem biyai wam surai endiro Yesu moingui tei ure gome de mangi dero “Ka gawo di erowaiye,” di tongoro ²¹ ena Yesu “Ne ‘Tora tai inaiye,’ di fine?” di tongoro oparomi “Ne ka epe di guwo do! Okome ne kiapam bengua yai morangero ena kakom tei na wanam surai ne gere ama kiapam bei erowaime. Te wanam ta ne okon womdi morangoro te wanam ta okon korari moramie. Ne ka epe di guwo do!” diro mina wako tongoro * ²² “Ne surai ka mina wako naronguai mapunom fikeipire. Na nuwi muku epena nowikamere epe ne ama nowaipiro?” di erongoro surai “O,” di teingoro * ²³ “Ne surai kawom dipire. Na nuwi muku nowaikamere epe ne surai epe ama nowaipire. Te ‘Ne na okonam womdi moro! Te ne okonam korari moro!’ dikai na moiki tei dikeme. Na okonam womdi te korari akai yokama kiapam beinga akai i ari suwo na aunam kenom bei erongua akainom dume,” Yesu di eromie. ²⁴ Te okome Yesu mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo yokamai tai i firo ena emenom surai i niki de fi ereime. ²⁵ Ena iran Yesu gama yokama unom boingoro wingoro ka epe di erome. “Ne yokamai mora fingar mangi ari kiapanom bei ereinga yokamai bei moiro ari ganom kipi kokonan ereime. Te mangi ari wanopanom yokamai fure ari kanom bei iwe de erere wan

* **20:21:** Mt 19:28; Lk 22:30

* **20:22:** Mt 26:39; Yo 18:11

moime ²⁶ Te ne yokamai ari epe kiapanom bei erowaimo? Ma deiyo! Nenta ne yokama yai ori moraro bengua ena yaromi ne yokamai kokongan gan moiro ne yokama akire di erowamie. ²⁷ Te nenta ‘Na koma yai moraiye,’ duwaro bengua ena yaromi ne yokamai nuwi kokongan gan moramie.*
²⁸ Na ari gaunom wam epe beiye. Na uka ‘Ari kokongan iro akire di narowaimie,’ diro kuiye. Ma deiyo! Na ari yokamai kokongan bei erero akire di erowaro wiye. Te na ‘Goiro ari munmane meina baikoro yokamai Yai Gumam moingui tei inako dere unaimie,’ diro ama wiye,” Yesu epe di erome.*

Yesu okonom murom gi dungua yai surai bei kun dai erome

Mk 10:46-52; Lk 18:35-43

²⁹ Te okome Yesu te yaromi mouwomdi finga ari yokamai iki birom ori Yeriko ma dero fingoro te ari munmane Yesu dourom boiro mouwomdi fime. ³⁰ Te yai surai okonom murom gi dipika kon mori bunamdi tei ame dero moiro ena ka i “Yesu konmori tei fume,” dinga fire u yoporam boiro “Ari Wanopanomyo, ne Dawiri gauwom, no surai kanom fi noro!” di teipikoro * ³¹ ena ari munmane yokamai yai surai kura kam dire “Ka dikeiro!” di ereingoro te surai u ori wom boiro “Ari Wanopanomyo, ne Dawiri wam, no surai kanom fi noro,” di teipikoro ³² ena Yesu ariro moiro yai surai unom boiro “Ne surai ‘Na tora bei norowame,’ di fipire!” di erongoro ³³ te surai “Ya, no surai ‘Ne no okonom murom a fura de

* **20:27:** Lk 22:25-26; Mt 23:11; Lk 9:48

* **20:28:** Lk 22:27; Fir

2:7; 1 Ti 2:6

* **20:30:** Mt 9:27; 15:22

norowanie,' di fipuiye," di teipikoro ³⁴ ena Yesu surai kanom firo okom yai surai okonom murom akongoro ena kua wom surai kon kanere te Yesu mouwomdi ama fipire.

21

Yai Ori funguamere epe Yesu Yerusarem ikai fume

Mk 11:1-11; Lk 19:28-40; Yo 12:12-19

¹ Ena Yesu te mouwomdi finga ari yokamai u Yerusarem teina tei ure iki birom ori Befasi wime. Te Befasi i teina Oriwa kopu tei dume. Yesu Befasi tei moire ena yaromi mouwomdi finga ari surai epe di erome. ² "Ne surai kainingai iki birom ori ta i teina dungua koma fure ne ikai fungua kainingai ena non donki te donki gam moingoro surai kan koi eingoro te ne surai non surai kanom forau si dere akire na moraiki tei wiro! ³ Te nenta ne surai ka ta di erowangoro ena ne surai epe 'Ari Wanopanom yaromi kokonanom fai erowamie,' diro! Ena boromdi non surai ewi dongoro un-aipire," Yesu epe di erere ewi dome. ⁴ Yesu epe bengoro ena ka mapunom mukom faimie. Ka mapunom yaromi epe dume,

⁵ Ne yokamai ari yokamai iki birom ori Saion moinga i epe di ero: "Ne kiapam bengua yaromi ne moingi umie. Yaromi tai wira dungua beire te non donki boromdi moire umie. Te yaromi non donki gam boromdi moire umie," ne yokamai di ero,

ka mapunom yaromi epe dume.* ⁶ Ena Yesu mouwomdi finga ari surai fure Yesu ka di

* 21:5: Sek 9:9

eronguamere epe beire ⁷ non donki mam te gam surai ama akiro Yesu moingui tei wingoro ena ari yokamai gainom suna kuwi siro non mouwom guromdi kopu tei fu eingoro ena Yesu non boromdi tei ame dero moime. ⁸ Te ari munmane gainom suna kui sire konmori fuingoro te ari suwo koropane eri yokam torere konmori ama fuime.* ⁹ Te ari yai opai koma finga te ari yai opai okome ama winga yokamai u boire “Dawiri wam kam akire di teiyo! Yai Gumam yaromi awi dongoro yaromi ungoro ena Yai Gumam bei nokapu de towame. Yai Gumam kam bawom di teiyo!” yokamai u boime.* ¹⁰ Yesu Yerusarem iki birom ori ikai ungoro ena ari yai opai iki birom ori tei moinga ganom nouro diro “Yai unguai eramom ume?” dingoro ¹¹ ena ari munmane kon maniki fu moinga yokamai “Yaromi ka mapunom yai i kam Yesu moime. Yaromi iki birom ori Nasareti ma dere te Gariri man ma dere ume,” dime.

Yesu ari fi mun ei teinga iki moiro meina beinga yokama ewi mena dome

Mk 11:15-19; Lk 19:45-48

¹² Ena Yesu fu Yai Gumam fi mun ei teinga ikom ikai fure kanonguai ari munmane tai meina beire te meina baire bei moingoro ena Yesu ari yokamai douwinom boire ewi mena de erere te ari kongo mukom ori ire mukom gawo mokom bainga yokamai boinom ako gure boi dero te ari kapu meina beinga yokamai ame deinga boinom ama ako gure boi dome. ¹³ Ena Yesu epe di erome.

* **21:8:** 2 Kin 9:13 * **21:9:** Sam 118:25-26

“Yai Gumam ka mapunom epe dume, ‘Ari epe duwaime, “Na ikinam i ka make epunga ikom dume,” duwaime. Te ne yokamai epe beinga iran iki i kunei neinga yokamai ikai fure moime,’ Yai Gumam epe dume,” Yesu di erome.* ¹⁴ Ena Yesu fi mun ei teinga iki ikai tei moingoro te ari suwo okonom murom gi dungua te ari suwo kaunom niki dongua yokamai Yesu moingui tei wingoro bei nokapu de erome. ¹⁵ Te fi mun ei teinga ari ori yokamai te ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai kaningai Yesu tai ta ori bengua te gan gawo yokama fi mun ei teinga iki ikai koi moire u boire te au dire “Dawiri wam kam akire di to,” dinga ena yokamai niki de fime. ¹⁶ Ena iran yokamai Yesu “Ne gan gawo yokamai ka dingai fino?” di teingoro “O, na fiye. Ne yokamai ka mapunom i kerere mapunom fikeimo? Ka i epe: ‘Gan gawo te gan amika yokamai Yai Gumam kam akire di teime,’ dume,” dire te gan gawo Yesu kam akire di teinga ena Yesu epe di erome.* ¹⁷ Ena Yesu ari yokamai ema dere u mena iki birom ori fure ena iki birom ori Betani fure kama sunguai tei moire faime.

Yesu dungoro eri fiki girom goime

Mk 11:12-14, 20-24

¹⁸ Ena koimoiri Yesu inako dero Yerusarem iki birom ori tei fure meran goiro ¹⁹ yaromi eri sukuro ta konmori tei dungua kanero tei furo kanongua eri mukom ta koingua kankeme. Ma do. Eri arom towane dungoro ena yaromi eri sukuro epe di tome. “Ne mukom tokoi koikenanie,” di

* **21:13:** Ais 56:7; Yer 7:11 * **21:16:** Sam 8:2

tongoro ena kene kene eire eri sukuro i tai sire girom goime.* ²⁰ Yesu mouwomdi finga ari yokamai i kanere ganom nouro dire “Tora mere eri sukuro i kene kene eire tai siro girom goime?” diro mina wako teingoro ²¹ ena Yesu “Na kawom di ereiye, ‘Ne yokama fi kun darainga nomane inokore surai eikenainga ena na eri sukuro bei teikamere epe ne yokamai epe benaime. Te ne yokama tai ta ori ama benaimie. Epe: Ne yokama kopu mokonguai “Ne arire fure ako nuwi diandi suwo,” di towaingoro ena kopu i epe benaimie.* ²² Te ne yokama fi ki sire ka make ei morainga ena tai ta ta muruwo ka make eiro “Inapune,” duwainga tarom i ne yokama inaimie,’ na kawom di ereiye,” Yesu epe di erome.*

Yokamai Yesu “Eramom ne yoporanam boingua ne erome,” diro mina wako teime

Mk 11:27-33; Lk 20:1-8

²³ Ena Yesu fi mun ei teinga ikom inako dero ikai furo ari yai opai moinga yokamai ka nuwi si erongoro ena fi mun ei teinga ari ori yokamai te Yura ari mokoinga yokamai Yesu moingui tei ure “Ne tora yoporam boingua ire kokonan i bene? Eramom ‘Ne kokonan epe beyo!’ di erongoro ne kokonan i bene?” di teingoro * ²⁴ ena Yesu epe di erome. “Na ama ne yokamai ka ta mina wako erowaiye. Ena ne yokamai na kanam i mokom bai narowaingere ena na ama na tora yoporam boingua ire kokonan i beika kam di mari de erowaiye.

* **21:19:** Lk 13:6 * **21:21:** Mt 17:20; Lk 17:6; 1 Ko 13:2; Yo 14:12

* **21:22:** Mt 7:7-11; Yo 14:13-14 * **21:23:** Yo 2:18

²⁵ Yoane yaromi ari nuwi bui eromie. Ena eramom Yoane yoporam boingua tongoro Yoane ari nuwi bui erome? Yai Gumam tombo yai ta tome?" diro mina wako erongoro ena yokamai ka di ipo ka deime, "Toraе duwapune? Nonon 'Yai Gumam yoporam boingua Yoane tome,' duwapungoro ena yaromi 'Tora bengoro ne yokamai Yoane yaromi fi kun dai tekeime?' di norowame. ²⁶ Te nonon 'Yai ta yoporam boingua Yoane tome,' duwapungoro ena ari muruwo 'Yai Gumam Yoane yaromi kokonan tongoro ena Yoane i ka mapunom yai moime,' di finga ena kuri firapunie," ka i epe di ipo ka deime.* ²⁷ Ena iran yokamai Yesu "No yokamai fikepune," di teingoro ena "Na ama epemere tora yoporam boingua ire kokonan i beika di erekenaiye," Yesu ari yokamai di erome. ²⁸ Ena Yesu tokoi di erome, "Ka ta di erowaiya fiyo! Yai ta gan surai kui engua ena yaromi fu wam koma kui engua moingui tei fure, 'Wanamyо, ne fure nuwi wain tai woi nopunga irai kokonan beyo,' di tongoro ²⁹ ena wam 'Na naro kam fikeiye,' di tero te okome yaromi nomaneyom si awa tere fire tai woi nongui tei fume. ³⁰ Te auwom fu wam ta moingui tei fure ka koma dunguamere epe ama di tongoro ena wam 'O na naiye,' di tere kime. ³¹⁻³² Ena ne yokama torae di fime? Gan surai moingi tei eramom nenom kam gore dime?" di erongoro "Wam koma kui engua nenom gore dume," yokamai di teingoro ena Yesu epe di erome, "Ena, ne yokamai gore dikeingamere epe gan i gore dikeme. Yoane ari nuwi bui erongua yaromi ne

* **21:26:** Mt 14:5; 21:46

yokamai moingi tei ure kon yo tongua imari de erongoro te ne yokamai fi kun dai tekeime. Te ari niki dongua kongo takis inga yokamai te opai yai kunei neinga yokami Yoane yaromi fi kun dai teimie. Te ne yokamai tai i kanere te okome ne yokamai nomane si awa tere fi kun dai tekeimie. Ena ne yokama kawom di ereiye, ‘Ari niki dongua kongo mukom takis inga yokama te opai yai kunei nero waninga yokama Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai koma ikai naimie,’ na kawom di ereiye,” Yesu epe di eromie.*

Ari niki deinga kan wain mukom woingua kiapam beime

Mk 12:1-12; Lk 20:9-19

³³ Te Yesu tokoi di erome, “Ne yokama na ka ta di eke dowaika fiyo! Yai ta mansinom kira siro kan wain mukom suna woire te kan mukom bire dai duwainga akaiyom beiro te kiapam beiro morangua ikom ori arari keiro ena ari tai woingua kiapam beiro kongo towainga yokamai okonom boromdi eire te yaromi kon ta fakai wom fume.*

³⁴ Ena okome mukom koingua kakom fuka dongoro yaromi ‘Na mukom suwo koropane inaiye,’ diro ena nuwi kokonan gan yokamai ewi kiapam beinga ari moingi tei dongoro fingoro ³⁵ te kiapam beinga yokamai nuwi kokonan gan winga endiro furo bei niki de erome. Te towane si goire te ta kupa sire te ta kongo eingoro ³⁶ ena tai woi nongua yaromi nuwi kokonan gan ta munmane ewi dongoro fingoro ena kiapam beinga yokama tai koma beingamere epe tokoi beime.

* **21:31-32:** Lk 7:29-30 * **21:33:** Ais 5:1-2; Mt 25:14-15

³⁷ Ena okome yaromi ‘Yokamai na wanam mun fi towaimie,’ dire ena wam awi yokamai moingi tei dongoro ³⁸ te kiapam beinga yokamai wam i kanere ‘Yaromi wam karam moinguai umie. Ena nonon gan i si goiro yaromi tarom ako morapunie,’ yokamai nenen ka epe dire * ³⁹ ena iran yaromi akire awi mena dere si goime.* ⁴⁰ Ena iran ne yokama torae di fime? Okome tai woi nongua yaromi uro ari kiapam beinga yokamai tora tai bei erowame?” Yesu di erongoro ⁴¹ ena yokamai “Yaromi ari niki deinga yokamai kawom ei gorame. Te kan wain mukom woi nonguai ari ta erowangore kokonan beire te mukom feinga kakom yaromi mukom towaimie,” di teingore ⁴² ena Yesu epe di eromie, “Ne yokamai ka mapunom i kerere mapunom fikeime. Ka i epe: Iki keinga yokamai niki de fire kongo bei deingoro ena okome yai ta kongo i ire kowiri kauwom towane beme. Te Ari Wanopanom tai i bengoro ena no yokamai kanere fi iwa dupune,

epe dume.* ⁴³ Ena iran na ne yokama di ereiye, ‘Yai Gumam yaromi ari kiapanom bei erongua akai ne yokama fiasi mena de erowamie. Te ari yai opai ta Yai Gumam kiapanom bei erongua akai mapunom beinga i yokamai erowamie,’ na di ereiye. ⁴⁴ Te nenta kongo boromdi kopu tei ako fananga yaromi dou dire kuwai karamie. Te kongo i nenta birom kopu suwangua yaromi boi dai diro deine waine benamie,” Yesu epe di

* **21:38:** Mt 12:14 * **21:39:** Ip 13:12 * **21:42:** Sam 118:22-23;
Ap 4:11; Ro 9:33; 1 Pi 2:6-8

erome.* ⁴⁵ Ena fi mun ei teinga ari ori yokamai te Feresi ari yokamai Yesu ka eke dongua kam i firo “Yaromi nonon kanom waiyom dume,” diro ⁴⁶ ena iran “Yaromi kan si kan iki de towapune,” di fime. Te ari yai opai munmane “Yesu yaromi ka mapunom yai moime,” di fingoro ena yokamai ari yai opai munmane kurinom fire Yesu kan iki kan si tekeime.

22

Yai opai kau einga kopunam ori kei neinga kam eke dongua dume

Lk 14:16-24

¹ Ena Yesu tokoi ka eke dongua ari epe di erome.
² “Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai i epemere kiapam bengua yai ori ta moime. Yaromi wam opai guwo di towaro benangore ena kiapam bengua yai ori ‘Na kopuna ori kenaiye,’ dire koma ari i munmane ‘Na kopuna kenaiki wiyo,’ di erome. ³ Ena yaromi kopuna keiro nuwi kokonan gan munmane ewi dongoro yokamai furo ‘Ne towane towane wiyo!’ di erongoro ena ari yokamai ‘No kinapune,’ dime. ⁴ Dingoro iran kiapam bengua yai ori nuwi kokonan gan ta ‘Ne yokama fu na koma ari “Wiyo!” di ereika moingi tei fure epe di ereiyo: “Fiyo! Na kopunanam mora kenom beiye. Nonon burumakau te kapu durom boiro kikam engua nonon mora si goipune. Ena tai ta ta muruwo kenom beiro dume. Iran ne yokamai opai inga kopuna keika nowaima wiyo!” di ereiyo!’ kiapam bengua yai ori di erere nuwi kokonan gan munmane ewi

* **21:44:** Dan 2:44-45

dongoro yokamai fure ka epe di ereingoro ⁵ te ari yokamai kam fikere ma dere koro koro fingoro nenta tai woi nowangui suna tei fungoro te nenta stua bei nowangui fungoro ⁶ te ari suwo koropane kiapam bengua yai ori nuwi kokonan gan yokamai okonom ako ki si moire bei niki ori wom dere ei goime.* ⁷ Ei goingoro ena iran kiapam bengua yai ori niki ori wom de firo ena kiminem ari ewi dongoro fure ari yokamai yaromi nuwi kokonan gan ei goingua muruwo ei goire te yokamai ikinom akainom muruwo ama gaimie. ⁸ Ena kiapam bengua yai ori nuwi kokonan gan di erere ‘Opai inga kopunanom keika kenom beika dumie. Te ari koma unom boika yokama irai mapunom niki domie. ⁹ Ena epena ne yokama fu konmori dungui tei furo ari ta muruwo kanaingai unom boire “Ne yokamai na wanam opai ingua kopuna keika nowaima wiyo,” di ereiyo!’ di erome. ¹⁰ Yaromi di erongoro ena nuwi kokonan gan yokamai konmori dungui tei furo ari muruwo kaningai ‘Wiyo!’ di ereingoro te ari niki deinga te ari nokapu moinga yokamai u opai ingua ikom tei wingoro ikom ikai si dumie. ¹¹ Ari munmane ikom ikai ame dere moingoro ena kiapam bengua yai ori ‘Ari yokamai ekanaiye,’ dire ikai furo ena yai ta opai ingua finga gaiyom nokapu fikengua kanere ¹² ‘Ya, tora bengoro ne opai boi inga gaiyom fire ikai tawa kune?’ di tongoro ena yaromi ka dikeme. ¹³ Dikengoro kiapam bengua yai ori nuwi kokonan gan yokama di erere ‘Ne yokamai yai i okom kauwom kan sire akire fiasi mena deiyo! Yaromi mena si boingui koi moire kai ori wom meire te

* 22:6: Mt 21:35

kiyom buno dire morame,' di erome. * 14 Na kawom di ereiye. Yai Gumam ari munmane unom boingoro te ari towane towane unom boingua u ikai wime," Yesu ka epe di erome.

*Yokamai Yesu "Sisa meina takis towapuno?"
diro mina wako teime
Mk 12:13-17; Lk 20:20-26*

¹⁵ Di erongoro ena Feresi ari ma dere fure "Tora ka di tere ena Yesu kinam suwapune?" ka di ipo ka deime.* ¹⁶ Ka mora di eire ena yokamai mounomdi finga ari te Eroti ariyoma ewi deingoro yokamai Yesu moingui tei fure "Ka nuwi si norenga yaiyo, nenen kawom dinga yaromi moinia nonon fipunie. Ne Yai Gumam kam kawom di erenie. Te ne 'Yai ta tora inokore emie,' di fikenie. Te ne 'Yai ta i yai ori bo yai gawo moime,' ama di fikenie. ¹⁷ Ena ne no yokama di noro! Nonon kanom mapunom 'Kiapam bengua yai ori i kam Sisa kongo takis to!' dumbo dikeme? Nenen torae di fine?" di teingoro ¹⁸ te Yesu ari yokamai mapunom niki donguai mora kanero ena "Ne yokama ari ka kasu dinga yokamai moimie. Tora bengoro ne yokama ka kea ei nareime? ¹⁹ Ena ne yokamai kongo takis teinga ire opom di nareiyo!" di erongoro ena ari yokama kongo ire ure opom di teingoro ²⁰ "Eramom kuiam te kam kongori tei boime?" diro mina wako erongoro ²¹ ena yokamai "Sisa kuiam te kam boime," di teingoro "Ena Sisa tarom i duwangua ire Sisa yaromi teiyo! Te Yai Gumam tarom i duwanguai Yai Gumam teiyo!" di

* **22:13:** Mt 8:12; 25:30; Lk 13:28 * **22:15:** Mk 3:6

erongoro * ²² yokamai ka firo “Aiya! Yaromi ka yoporam boingua dumie,” diro ena yaromi ma de tere fime.

Yokamai Yesu “Ari goire arowaimo?” diro mina wako teime

Mk 12:18-27; Lk 20:27-40

²³ Aro kakom i Sarusi ari Yesu moingui tei wime. Ari yokamai epe “Ari goinga yokamai tokoi arekenaimie,” dime. Ena ari u Yesu moingui tei ure * ²⁴ “Ka nuwi si norenga yaiyo, Mose epe dume, ‘Nenta gan kui nekero gorangua ena yaromi emerom fure yaromi efem biyai iro yaromi goingua akire di tere gan kui towamie,’ Mose epe dumie.* ²⁵ Ena koma ari emerom auwom okonom koro muruwo te koro surai tawa moimie. Te aunom komunom yaromi opai ire okome goimie. Te yaromi gan kui nekemie. Ena iran yaromi goingua emerom fure yaromi goingua efem biyai kau emie. ²⁶ Te yarom irai ama epewo beiro goingoro te emerom ta ama epe bengoro bei finga ena emerom okonom koro muruwo te koro surai yokamai muruwo beire goime. ²⁷ Te muruwo goingoro ena okome wom opai irai goime. ²⁸ Te emerom muruwo oparomi kau einga ena iran ari gorainga arowainga kakom i opai eramom efem biyai morame?” yokamai diro mina wako teingoro ²⁹ ena Yesu bei moiro “Ne yokama ka mapunom kam fikeimie. Te ne yokama Yai Gumam yoporam boingua ama fikeimie. Iran ne yokamai ka di nareinga faikeme. ³⁰ Te ari goinga arowainga kakom ari yai opai kau eikenaimie.

* **22:21:** Ro 13:7 * **22:23:** Ap 23:8 * **22:24:** Diu 25:5

Te ari opai yai ta tekenaime. Ma deiyo! Yokamai nuwi kokonan gan kamundi moingamere epe moraimie. ³¹ Ena ari goinga aringa kanom di erowaiye. Ne yokama Yai Gumam ka di erongua kerere fikeimo? Yaromi ka epe dumie, ³² ‘Na Aparam Yai Gumam te Aisaki Yai Gumam te Yakopo Yai Gumam moiye,’ Yai Gumam epe dumie. Te ka i mapunom epe: Yokamai kamundi yokori moimie. Ena Yai Gumam i ari goinga Yai Gumanom moikemie. Yaromi ari yokori moinga Yai Gumanom moimie,” Yesu epe di erongoro * ³³ te ari yai opai ori gawo yokamai ka i fire “Aiya!” diro ganom nouro dime.

Yai Gumam konom mapunom ori i epe

Mk 12:28-34

³⁴ Yesu ka epe dungoro ena Sarusi ari ka mokom baikeime. Te Feresi ari kanom wayom fire ena Yesu moingui tei kuku boime. ³⁵ Ena Feresi yokamai nenta yaromi ka di guwo dungua fingua yaromi bei moiro “Yesu kinam suwaiye,” diro ena ³⁶ “Ka nuwi si norenga yaiyo, tora ka mapunom di guwo dungua towane ka mapunom di guwo dungua ta bire tomie?” di tongoro ³⁷ “Ne denum minum muruwo te kuianum muruwo te nomanenum muruwo Yai Gumam mun fi to! Ari Wanopanom i ne Yai Gumanum moimie.* ³⁸ Ena ka mapunom i koma dunguairai te ka mapunom i nokapu wom dumie. ³⁹ Te ka mapunom di guwo dungua ori ta mouwomdi tei dungua i epe: ‘Nenen nomanenum mun fi tengamere epe wom ne bei moiro yai ta teina tei kei faingua yaromi mun fi to!’

* **22:32:** Eks 3:6 * **22:37:** Diu 6:5

epe dume.* ⁴⁰ Ka surai i epe ka mapunom di guwo dungua muruwo te ka mapunom ari kanom ama epemere dumie,” Yesu epe di tomie.*

*Yesu Feresi ari Mesia kam mina wako erome
Mk 12:35-37; Lk 20:41-44*

⁴¹ Te Feresi ari kuku boire yo moingoro ena ⁴² “Ne yokama Mesia kam torae di fime? Mesia yaromi eramom wam moime?” Yesu diro mina wako erongoro ena “Yaromi Dawiri wam moimie,” di teingoro * ⁴³ “Ena tora bengoro Murom Sumuna Dawiri ka di tongoro ena Dawiri yaromi Mesia ‘Ari Wanopanom,’ di tomie. Dawiri epe dume,

⁴⁴ Yai Gumam bei moiro na ari wanopanam epe di tome: ‘Ne na okonam womdi tei ame do! Te okome ne kianuma yokamai endiro furo ne kaunumdi oropo tei de erowaika ena ne kianuma moingi boromdi wananie,’ di tomie,

Dawiri epe dumie.* ⁴⁵ Ena Dawiri yaromi Mesia ‘Ari Wanopanomyo,’ di tongoro te tora bengoro Mesia Dawiri wam towane moimie?” Yesu di erongoro ⁴⁶ ena nenta Yesu kam mokom bairo duwangua faikemie. Ena aro kakom i ari yokamai yaromi kuriyom fire ena okome kakom ka ta tokoi mina wako tekeimie.

23

Ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai mapunonom te Feresi ari yokamai mapunonom i

* **22:39:** Lew 19:18 * **22:40:** Ro 13:9-10; Gar 5:14 * **22:42:** Yo 7:42 * **22:44:** Sam 110:1; Ap 2:34-35

epe

Mk 12:38-39; Lk 11:43-46; 20:45-46

¹ Boromdi Yesu ari yai opai ori gawo moingi yokamai te mouwomdi finga ari yokamai ka di mari dere di erome. ²⁻³ “Komariki Mose yaromi nonon awanom ka di guwo di erome. Ena epena ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari te Feresi ari fure ari yai opai muruwo ka di guwo i di ereime. Yokamai epe beingoro ena iran ne yokama ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari te Feresi ari ka di ereinga gore diyo! Te yokamai tai ta ta niki dongua beinga ena iran ne yokamai epe wom beikeyo. Yokama ka di guwo di eronguamere epe beikeimie. * ⁴ Te yokamai kokonan ori erere te yokamai okonom werakom boire ari yokamai akire di erekeimie. ⁵ Tai ta ta muruwo ‘Ari yokamai kanaime,’ diro beimie. Te yokamai paus gawo ire ka mapunom bakom suna ikai koi eire mapunomdi te okonom bakomdi kan simia kaniyo! Te yokamai gainom suna onamdi eken ori wom beimie. * ⁶ Te yokamai fu ari yokamai kopuna kei neingi fure ‘Boi koma iwa morapune,’ di fire te ‘Ka nuwi si ereinga iki ame deinga boi koma iwa morapune,’ di fime. * ⁷ Te yokama maket fure ‘Ari yokamai “Ne yokamai winga mun fipune,” di norowaime,’ diro mun fime. Te ari yokamai “Ka nuwi si noreinga ari,” di norowaime,’ diro mun fime. ⁸ Te ne yokama muruwo arinoma moime. Te yai towane wom yaromi ne yokama ka di erongua yai moingua yaromi na Mesia moiye. Ena iran

* **23:2-3:** Mar 2:7-8 * **23:5:** Mt 6:1; Eks 13:9 * **23:6:** Mt 6:5; Lk 14:7

ne yokamai furo yai ta ‘Ka di norenga yaiyo,’ di tekenaimie. ⁹ Ena mangi tawa ne yokama nenta ‘Aunom moimie,’ di te keiyo. Ma deiyo! Yai towane wom ne yokama nenom moinguairai te yaromi kamundi moimie. ¹⁰ Te ari yokamai ne yokama ‘Yai ori,’ di erekenaimie. Ma deiyo! Yai towane wom ne yokamai yai orinom moinguairai yaromi na Mesia moiye. ¹¹ Te ne yokama nenta yai ori bei erowangua yaromi ne yokamai nuwi kokonan gan moi erowamie.* ¹² Nenta yaromi kam akire di morangua Yai Gumam yaromi kam akire di tekename. Te nenta yaromi kam firangua akonangua Yai Gumam yaromi kam akire di towamie,” Yesu mouwomdi finga ari di erome. *

Yesu ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari yokamai “Ne yokamai mapunom niki dongua epe beimie,” di erome

Mk 12:40; Lk 11:39-42, 44, 52; 20:47

¹³ Ena Yesu tokoi dume. “Ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari ne yokamao te Feresi ari ne yokamao na kura kam di erowaiye. Ne yokama kasu beinga ari moimie. Ne yokama Yai Gumam ari kiapanom bei erongua akai ari yokamai gumanomdi kori gumamdi keimie. Te ari yai opai ikai naro beingai ne yokama kan deingoro ikai kimie. Ena ne yokama nenen ama ikai kinaimie. ¹⁴ Te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari ne yokamao te Feresi ari ne yokamao, kura kam di erowaiye. Ne yokamai kasu beinga ari moimie. Te ne yokama opai werai yokamai ikinom ikai

* **23:11:** Mt 20:26; Mk 9:35; Lk 22:26

* **23:12:** Pro 29:23; Lk 18:14

fure guwai gainom muruwo kunei neime. Ne yokama epe niki dongua beinga ‘Tai kunei neinga i eke dowapune,’ dire ka make arari wom eimie. Ena iran Yai Gumam ne yokamai kupa ori wom einamie. ¹⁵ Te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari ne yokamao te Feresi ari ne yokamao, na kura kam di erowaiye. Ne yokamai kasu beinga ari moimie. Ne yokamai mangi koro koro waninga ‘Nenta akiro upungoro yaromi nonon mounomdi finga yai morame,’ dire wanime. Te ne yokama mapunom niki dongua beire te mapunom i di teingoro ena yaromi niki ori wom beire te Satan ariyom moramie. Iran ne yokamai kasu beinga ari moimie. ¹⁶ Ne yokamai ‘No furo kon mori ari opon di erowapune,’ dimba ne yokamai okonom murom gi dungua ari moimie. Iran i kura kam di erowaiye. Ne yokamai fure ari ka epe di ereime: ‘Nenta bei moiro “Yai Gumam fi mun ei teinga ikom tei dungua ena na ka duwaika benaiye,” duwangua yaromi ka dungua beikenangua i faname. I fanamba nenta bei moiro “Kongo nokapu wom ari ire fi mun ei teinga ikom keinga kongoyom i dungua ena na ka duwaika benaiye,” duwangua yaromi ka beikenangua i faikename,’ ka epe ari nuwi si ereimie.* ¹⁷ Aiya! Ne yokama du dinga ari te okonom murom gi dungua ari moimie. Kongo nokapu dungua i tai ta ta ori dikemba fi mun ei teinga ikom i ori dungua iran i kongo nokapu ari ire fi mun ei teinga ikom keinga kongoyom i ama tai ori dumie. ¹⁸ Te ne yokamai ama fure ari ka epe di ereimie: ‘Nenta bei moiro “Yai Gumam fi mun ei teinga akaiyom i ungua ena

* **23:16:** Mt 15:14

na ka duwaika benaiye,” duwangua yaromi ka dungua beikenangua i faname. I fanamba nenta bei moiro “Ari Yai Gumam fi mun ei teinga tarom dungua ena na ka duwaika benaiye,” duwangua yaromi ka dungua beikenangua i faikename,’ ka epe ari nuwi si ereimie. ¹⁹ Ne yokamai okonom murom gi dungua ari moimie. Ari Yai Gumam fi mun ei teinga tarom i tai ori dikemba fi mun ei teinga akaiyom i tai ori dungua iran i ari fi mun ei teinga tarom i ama tai ori dumie. ²⁰ Ena iran yaromi Yai Gumam fi mun ei teinga akai ka di enangua ena yaromi Yai Gumam fi mun ei teinga akai te Yai Gumam fi mun ei teinga tai ta ta muruwo ama ka di emie. ²¹ Te yaromi fi mun ei teinga iki ka di enangua ena yaromi fi mun ei teinga iki te Yai Gumam ama ka di emie. Tora bengoro? Yai Gumam yaromi fi mun ei teinga iki ama ikai moimie. ²² Te yaromi kamun ka di enangua ena yaromi Yai Gumam kiapam bungua akai te Yai Gumam ama ka di emie. Tora bengoro? Yai Gumam kamundi moimie.* ²³ Ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari ne yokamao te Feresi ari ne yokamao, na kura kam di erowaiye. Ne yokama kasu beinga ari moimie. Ne yokama tai ta ta okonom koro koro muruwo ire fure te tai ta towane Yai Gumam teimie. Te tai ta ta gawo gera kira suna tei dungua okonom koro koro muruwo ama ire fure te tai ta towane Yai Gumam teimie. Ne yokama epe beinga i faimba te ne yokama ka mapunom di guwo dungua ori gore dikeinga i faikemie. Ka mapunom di guwo dungua i epe dumie: ‘Ari muruwo ipu nokapu suwo! Te ari

* 23:22: Mt 5:34

murwo kanom fi ero. Te ne Yai Gumam fi kun daro,' epe dumie. Ka i ne yokamai gore dikeimie. Ena ne yokamai tai ta ta okonom koro koro murwo ire fure tai ta towane Yai Gumam tere te ka mapunom di guwo dungua ama gore duwaimie.*

²⁴ Te ne yokama epe beinga ena ne yokama epe mere ari nuwi mukunam ipa den ikai fungua i mena deimie. Te ari nuwi mukunom non kame ama moingua te ari ama neimie. Te ne yokama ari konmori opom di erowaro beinga te ne yokamai okonom murom gi dungua ari moimie. ²⁵ Te ka di guwo dungua nuwi si ereinga ari ne yokamao te Feresi ari ne yokamao, na kura kam di erowaiye. Ne yokama kasu beinga ari moimie. Ne yokama kopare te kapu muku gam mena biyom singa te minom ikai koi ne yokama kunei neinga tai ta ta te kou kou tai ta ta wako si dume.* ²⁶ Feresi yaiyo, nenen okonum murom gi dungua moimie.

Ne koma kapu muku minom ikai tai ta nokapu eio! Ena okome gam mena i nokapu duwamie.

²⁷ Ne ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamao, te ne Feresi ari yokamao, kura kam di erowaiye. Ne yokama kasu beinga ari moimie. Ne yokamai moingamere epe yono manomdi ari nuwi feke bui teime. Epe beingoro mena i nokapu dungua irai te mun kanimie. Te yono manomdi ikai ari goinga yoporanom te buingua tai ta ta munmane wom si diro dume.* ²⁸ Ne yokama epemere moimie. Ari yokama ne yokamai ganom dinom kanere 'Yokamai yo tere moimie,' di ereimie. Te ne yokama denom minomdi ikai koi ka kasu dinga te niki

* **23:23:** Lew 27:30; Mai 6:8
23:3

* **23:25:** Mk 7:4

* **23:27:** Ap

dongua tai ta ta si diro dumie,” Yesu dume.*

Yesu “Ari kiapanom yokama meina niki dongua inaime,” dume

Lk 11:47-51

²⁹ Ena Yesu ka ta dumie. “Te ne ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamao te ne Feresi ari yokamao, na kura kam di erowaiye. Ne yokamai kasu beinga ari moimie. Ne yokama ka mapunom ari yono ikom nokapu kei erere te ari yo tere moinga yokamai yono einga manomdi eken bei ereime. ³⁰ Te ne yokama ama epe dime, ‘No yokamai komari awanoma moingi irai morapunga ena nonon awanoma beingamere nonon beikenapune. Ma deiyo! Nonon ka mapunom ari ei goikenapune,’ ne yokama dime. ³¹ Ne yokama epe dire ena ne yokama ‘Ka mapunom ari ei goingairai gama moimie,’ dire imari deimie.* ³² Ena iran ne yokama awanoma koma beinga ne yokamai epe bei gouiyoy. ³³ Te ne yokama moingamere epe onopa te onopa gam moimie. Ena Yai Gumam eri dongua boromdi ewi dowame. Ne yokama ‘Tongi napune,’ di fimo? Ma deiyo! Ne yokama tongi kinaimie.* ³⁴ Ena iran na ne yokama di ereiye, ‘Na ka mapunom ari te tai ta ta finga ari te ka nuwi si ereinga ari ewi ne yokamai moingi tei dowaiye. Te ne yokama ari suwo endire ei goraimie. Te ari suwo ire eri yoro bakomdi ei goraimie. Te ari suwo fu ka nuwi si ereinga iki ikai fingoro ena ne yokamai ari endire durange eire iki birom ori koro koro downom boraimie,’

* **23:28:** Lk 16:15 * **23:31:** Ap 7:52 * **23:33:** Mt 3:7; 12:34;
Lk 3:7

na epe di ereiye.* ³⁵ Ena iran ne yokamai bei moiro ari muruwo nokapu beinga mangi tawa moinga yokamai bei moire ei goraingoro ena iran Yai Gumam ne yokama kupa einamie. Ne nenom manom yokamai ka mapunom ari ei goimie. Ena iran ne yokamai te ne nenom manom ama moingi Yai Gumam mokom niki dongua bai erowame. Tora bengoro? Ne yokamai mangi tawa moingi ari nokapu moinga ei goime. Koma ne nenom manom yokamai yai yo tongua Ape yaromi si goinga te yokamai ka mapunom ari munmane ama ei goinga te epena kakom ne yokama fu Yai Gumam fi mun ei teinga iki te fi mun ei teinga akaiyom suna tei fure Berekia wam Sekaraia si goinga ena iran Yai Gumam ne yokamai kupa einamie.* ³⁶ Na kawom di ereiye. ‘Ari yai opai ori gawo mansinomdi moingi ari nokapu moinga ei goingoro ena iran Yai Gumam ne yokamai epena mansinomdi moingai kupa einamie,’ di ereiye,” Yesu epe di erome.

Yesu Yerusarem kaiyom meime

Lk 13:34-35

³⁷ Ena Yesu tokoi di erome, “Yerusarem ariyo, ne yokama ka mapunom ari ei goimie. Te ne yokama Yai Gumam kokonan ari ewi ne yokamai moingi tei dongua kongo fiasire ama ei goi moimie. Kakom munmane nenen kuku boi erowaro beikamere epe koroware mam gama koyomdi kuku boimie. Te ne yokama ‘Na epe benaiye,’ di fikeimie.* ³⁸ Iran epena ne yokama

* **23:34:** 1 Te 2:15; Mt 10:23 * **23:35:** Yen 4:8; Ip 11:4 * **23:37:** Ap 7:59; 1 Te 2:15

akainom tei tongi naingoro akainom yo duwame.
³⁹ Na ne yokama epe di ereiye, ‘Ne yokama na tokoi nakankenaimie. Ne yokama moi fure okome “Yaromi Ari Wanopanom yoporam boingua ungua Yai Gumam boware guwo di to!” duwainga kakom ne yokama nakanaimie,’ na di ereiye,” Yesu epe di erome.*

24

*Yesu “Fi mun ei teinga iki niki dowame,” dume
 Mk 13:1-2; Lk 21:5-6*

¹ Yesu fi mun ei teinga iki ikai tei ma dero fu moingoro ena mouwomdi finga ari yokamai Yesu moingui tei ure fi mun ei teinga iki iki munmane opom di teimie. ² Opom di teingoro ena Yesu, “Ne yokama tai ta ta i muruwo kaniyo! Na ne yokama kawom di ereiye, ‘Yokamai okome kongo ta kan dowaingoro kongo ta boromdi dikenaimie. Ena yokamai kongo i muruwo si dou dire fiasi mangi dowaimie,’ na epe di ereiye,” Yesu di erome.*

*Yesu “Ipun dongua munmane fuka duwame,”
 epe dume*

Mk 13:3-13; Lk 21:7-19

³ Ena Yesu fure Oriwa kopu fure tei ame dere moingoro ena mouwomdi finga ari yokamai nenen Yesu moingui tei ure “Tora kakom kongo i muruwo fiasi mangi dowaimie? Te tora tai ta ta fuka duwangui ne tokoi mansinomdi unanie? Te tora tai mapunom mapunom fuka duwanguai

* **23:39:** Sam 118:26; Mt 21:9

* **24:2:** Lk 19:44

ena kakom i mora gounamie? Nenen no yokamai di noro!” di teingoro ⁴⁻⁵ ena Yesu epe di erome. “Ari munmane ure na kanam daire epe ‘Na nanan Mesia,’ dire ari yai opai munmane gumanom bawinaimie. Ena nenta ure ne yokama gumanom bawinangua ne yokamai kan kenom beiyo! * ⁶ Te ari fakai moinga kura borainga te ari teina moingi kura borainga kam wayom ne yokamai firaimie. Te ne yokama kan kenom beiyo! Kuri fikeiyo! Tarom i fuka duwangore te man kamun gounangua ama fuka dikenamie. ⁷ Te ari iki ta bei moiro furo ari iki ta kura boi erowaingoro te yai ori ariyoma furo yai ori ta ariyoma kura boi erowaimie. Te koro koro munmane ari meran ori wom goraimie. Te imimi munmane ama koro koro uname. ⁸ Tai ta ta muruwo i epe opai gan kui noware ganom kipi kainguamere irai i epe dume. Koma ganom kipi i gawo gere kaire te okome kipi ori wom karamie. ⁹ Boromdi ari ne yokama endiro ari ta erowaingoro ena ne yokama ganom kan si erere ei goraimie. Te ne yokamai na fi kun dai narowainga ena ari yai opai munmane koro koro moinga niki ori wom de fi erowaimie.* ¹⁰ Boromdi fi kun dainga ari munmane muruwo i ma dowaimie. Yokamai arinoma endiro furo kianom i mari de erowaimie. Te yokama arinoma ama niki de fi erowaimie. ¹¹ Ena ka mapunom ari kasu beinga yokamai ure ari munmane gumanom bawi erowaimie.* ¹² Tai mapunom niki donguai munmane fuka duwangua ena ari munmane denom minom mun finga

* **24:4-5:** Mt 24:23-24; 1 Yo 2:18 * **24:9:** Mt 10:22; Yo 15:18

* **24:11:** Mt 24:5, 24; 1 Yo 4:1

mapunom i ma dowaimie. ¹³ Te nenta okome man kamun gounangua kakom fi kun dai morangua ena Yai Gumam yaromi akire di towangoro moi kuwom suwangua iname.* ¹⁴ Te Yai Gumam ari kiapanom bei erongua gunom kam man man di mari dowangoro ari yai opai ori gawo firainga ena man kamun gounangua i fuka dowamie,” Yesu epe di erome.*

Tai niki wom dowangua fuka duwamie

Mk 13:14-23; Lk 21:20-24

¹⁵ Ena Yesu ka ta dumie. “Na ka ta di erowaiye. Ne yokama kanainga tai niki wom dowangua akai bei niki dowangua tarom i fi mun ei teinga akai ariro duwangua kanainga iran kuri fiyo! Koma ka mapunom yai Danie tarom i kam epe dume,” Yesu epe di erome. Ena iran nenta ka i kerowangua mapunom i firo! * ¹⁶ Te Yesu tokoi di erome. “Ne yokama tarom i kanaingai ena ari yai opai Yuria man tei moinga tongi kopu mokongui tei fiyo! ¹⁷ Te nenta iki boromdi tei morangua yaromi ako mangi ure iki ikai fure guwaiyom gaiyom ikai fure ire tongi kio! * ¹⁸ Te nenta tai woi nongui suna wan morangua yaromi inako dero gaiyom ire tongi kio! ¹⁹ Kakom i opai gan maranomdi moinga yokamai te opai gan gan amika kui neinga yokamai kipi ori wom karangua firaimie. ²⁰⁻²¹ Kakom i kokonan niki ori wom dowamie. Mansinom koi bengua kakom kokonan i epemere fuka dikemie. Te epena kakom te okome kakom tai epe ama fuka dikemie. Ena ne yokama Yai Gumam ka

* **24:13:** Mt 10:22 * **24:14:** Mt 28:19 * **24:15:** Dan 9:27;
11:31; 12:11 * **24:17:** Lk 17:31

make enainga ena iran ne yokamai nimi sungua kakom te iron kakom tongi kinaimie.* ²² Ena Yai Gumam kakom i mora di gurom towane domie. Te yaromi kakom i di gurom towane dekenangua ari yai opai ori gawo muruwo goraimie. Te Yai Gumam ariyoma mora gunom boi erongua yokamai mun fi erongua ena iran kakom i di gurom towane domie. ²³⁻²⁴ Te Mesia kasu beinga ari yokamai te ka mapunom kasu beinga ari yokama ure ‘Yai Gumam ari gunom boi erongua yokamai gumanom bawinapungoro ena iran yokama “Nenen Mesia moime,” di firame,’ dire ena tai ta ori mapunom mapunom benaimie. Boromdi yai ta ne yokama ‘Mesia tawa moimia kaniyo!’ di erero bo ‘Mesia koro ipo moimie,’ di erowangua ne yokama yaromi fi kun dai tekeiyo! * * ²⁵ Ena ne yokama fiyo! Na koma tarom i di ereika okome fuka duwamie. ²⁶ Te yokama ne yokamai ‘Mesia yaromi akai kuwamdi moimia kaniyo!’ epe di erowainga ena ne yokama akai i kiyo! Te yokamai ‘Mesia yaromi eke dere tawa moimia kaniyo!’ epe duwainga ena ne yokama fi kun dai erekeiyo.* ²⁷ Na ari gaunom wam unaikamere epe kamun napare dome. Aro moko ungui iwa kamun napare dowanguai furo koro aro ako bengui ime funguamere epe na ari gaunom wam epe unaiye. ²⁸ Te akai i yono dunguairai ena akaiyom kapu yakori kanere uro kuku boime,” Yesu epe di erome.*

* **24:20-21:** Dan 12:1; Rew 7:14 * **24:23-24:** Mt 24:5, 11

* **24:23-24:** 2 Te 2:8-9; Rew 13:13-14 * **24:26:** Lk 17:23-24

* **24:28:** Lk 17:37

Okome ari gaunom wam uname

Mk 13:24-27; Lk 21:25-28

²⁹ Te Yesu yaromi ka ta dumie. “Te kokonan niki dongua kakom i mora gounangoro ena aro kua wom si borangoro te kapa dekename. Te kuimokome kamundi iwa ma dere ako mangi suwangoro te tai ta ta muruwo yoporam boingua kamundi dunguai tarom i koka towame.

* ³⁰ Boromdi na ari gaunom wam opom di erongua tarom ta i kamundi fuka duwame. Ena ari muruwo mangi moraingua yokamai kai meire te kanaingai ena na ari gaunom wam yoporam boingua ire te keranom ori wom sunguamom ire kamun kuwokawo boromdi tei unaiye.* ³¹ Ena wimari mam nokom ori wom duwangoro te na nuwi kokonan gan yokamai ewi dowaikoro yokamai fu mangi koro koro fure na ganama mora gunom boi ereika yokamai mangi moraingi bunam koro koro fure ire kuku boi erowaime,” Yesu epe dume.*

Eri sukuro kam mapunom di erome

Mk 13:28-31; Lk 21:29-33

³² Ena Yesu tokoi di eromie. “Te ne yokama eri sukuro kam firo mapunom kanaimie. Te eri sukuro yokam mokongua te arom suwangua ena ne yokamai ‘Aro nokapu kakom epema i uname,’ dimie. ³³ Epemere ne yokama kanaingai tarom i fuka duwaingoro ena ne yokama ‘Epena yaromi teina moire uname,’ di firaimie. ³⁴ Na kawom di

* **24:29:** 2 Pi 3:10; Rew 6:12-13

* **24:30:** Rew 1:7; Mt 26:64

* **24:31:** 1 Ko 15:52; 1 Te 4:16

ereiyе, ‘Yai opai ori gawo epena makinga yokamai goukenainga ena tai kan muruwo i fuka duwamie,’ na epe di ereiyе. ³⁵ Te man kamun gounamba te kakom kakom na kanam yo di derewo duwame,” Yesu epe dumie.*

Ena Yesu “Yai ta na unaika kakom kankeme,” dume

Mk 13:32-37; Lk 17:26-30, 34-36

³⁶ Te Yesu tokoi dume. “Te na u mangi unaika kakom i nenta fikemie. Te nuwi kokongan gan yokamai kamundi moingi te na Yai Gumam wam ama fikepune. Nonon nenom towane i fimie.* ³⁷ Na ari gaunom wam unaikamere epe ari yokamai Noa yaromi moingua kakom mapunom i beimie.* ³⁸ Koma nuwi ori ama sikengoro ena kakom i yokamai mapunom epe beimie: Yokamai kopuna nere te nuwi nere te opai ire moi finga kakom Noa nuwi kopare ikai fume. ³⁹ Te ari yokama inokore ei fikere moingoro ena nuwi ori sungoro ena ari muruwo nuwi ei goime. Ena na ari gaunom wam unaika ari yokamai mapunom epewo beimie.* ⁴⁰ Kakom i yai surai kira suna moire kokongan beipika ena Yai Gumam towane iro fu dongoro te yai ta yo morame. ⁴¹ Te opai surai doi doi kuwanom kaime dori beipika ena Yai Gumam towane ire fu dongoro te opai ta yo morame. ⁴² Te ne yokama Ari Wanopanom unaika kakom fikeimie. Ena iran ne yokamai kiapam beiyo! * ⁴³ Ne yokama tai i fiyo! Iki kapam yaromi kunei

* **24:35:** Mt 5:18 * **24:36:** Ap 1:7; 1 Te 5:1-2 * **24:37:** Yen 6:5-8 * **24:39:** Yen 7:6-23; 2 Pi 3:6 * **24:42:** Mt 25:13

yai unangua kakom firangua ena kapam yaromi giruwangua wi faikero kiapam moiro kunei yai ikom unangua si gui duwangua kan dowame.*
⁴⁴ Epemere ne yokama inokore eikeingoro ena kakom i na ari gaunom wam unaiye. Ena iran ne yokamai kiapam beiyo,” Yesu dume.

Nuwi kokonan gan nokapu kam te nuwi kokonan gan niki dongua kam di erome

Lk 12:42-48

⁴⁵ Yesu ka ta dumie. “Ena nuwi kokonan gan nokapu i epe: Nuwi kokonan gan tawa moire yaromi nomaneyom nokapu moire te kokonam kenom nokapu bemie. Yaromi epe bengoro ena kiapam bei tongua yaromi ‘Ne na nuwi kokonan gan yokama kiapanom beyo. Te kopuna kakom i ne nuwi kokonan gan yokamai kopunanom ero!’ di towamie. ⁴⁶ Te kiapam bengua yaromi kon wanere dere unangua kanongua ena nuwi kokonan gan yaromi kokonan koma i di tongua epe beire ena nuwi kokonan gan mun fi towame. ⁴⁷ Ena na kawom di ereiye, ‘Kiapam bengua yaromi nuwi kokonan gan “Ne na tainam muruwo kiapam beyo,” di towame,’ na di ereiye.*
⁴⁸ Te nuwi kokonan gan yaromi niki dongua morangua ena yaromi ‘Na kiapam bei narongua yaromi kakom arari kuname,’ dire ⁴⁹ ena nuwi kokonan gan yokamai ariyoma moingui kupa eire te fure ari nuwi gikengua neinga yokama ama kopuna te nuwi nowame. ⁵⁰ Ena nuwi kokonan

* **24:43:** Lk 12:39-40; Rew 3:3; 16:15 * **24:47:** Mt 25:21, 23

gan inokore eikengua kakom te kakom nuwi kokonan gan fikengua ena kiapam bengua yai uname. ⁵¹ Yaromi ure nuwi kokonan gan bei niki de tero te awi kasu beinga yokamai moingi tei dongoro ena yokamai kai meire te kinom kime,” Yesu ka epe di erome. *

25

Ama gako okonom koro koro muruwo kam mapunom dume

¹ Yesu ka ta tokoi dume. “Ena kakom tei Yai Gumam ari kiapanom bei erongua kakom i epemere ama gako okonom koro koro muruwo moime. Ama yokamai ‘Yai ta opai ingua yaromi epena uname,’ di fire ena kewanom ire fure wandou konmori fure kan moime. * ²⁻⁴ Te ama gako okonom koro muruwo yokamai du dire ena kewanom ire fure te kapu nurom ama ire kime. Te ama gako okonom koro muruwo inokore einga ena yokama kewanom ire fure te kapu nurom muku koi murongua ako neinga ama ire fime. ⁵ Ena yai opai ingua yaromi kene kene eire kume. Epe bengoro ama gako muruwo u gui sire wi fanaro beime. ⁶ Te giruwangua ongo suna ungoro ena yai ta ‘Epena yai opai ingua yaromi ume. Ne yokama ure gumanom boiyo,’ u boingoro ⁷ ena ama gako okonom koro koro muruwo arire kewanom gaima. ⁸ Ena opai du dinga yokamai fure opai inokore einga yokama ka epe di ereime. ‘No yokamai kewanom ako nopunga i dekeme. Ena ne yokama kapu nurom ako neinga suwo

* **24:51:** Mt 8:12 * **25:1:** Rew 19:7; Lk 12:35

noreiyo!’ di ereingoro ⁹ ‘Ma deiyo! Kapu nurom i no kounom bei norekename. Te ne yokama ama kounom beikename. Ena iran ne yokama fu guwai gai ikom fure kapu nurom meina baiyo!’ opai inokore einga yokama epe di ereingoro ¹⁰ ena yokama kapu nurom meina barare fime. Opai fu deingoro ena yai opai ingua yaromi ume. Ena opai gan kapu nurom ako neinga yokama te yai opai ingua yaromi ikai fure opai ingua i kopunam ori neingoro ena yai ta kori gumam geu dume. ¹¹ Te okome ama gako suwo inako dere ure ‘Ari Wanopanomyo, kori yau noro!’ u boire epe di teingoro * ¹² ena yaromi ‘ “Na ne ekankeiye,” na kawom di ereiye,’ di erome,” Yesu epe dume.* ¹³ Ena Yesu “Yokamai epe beingoro ena ne yokama kakom na tokoi unaika fikeinga iran kenom beiyo!” mouwomdi finga ari epe di erome.*

Kiapam yai kokonan gan meina erome

Lk 19:11-27

¹⁴ Te Yesu ka ta di eromie. “Yai Gumam bei norongua kakom i epemere yai ta ‘Bam ta naiye,’ diro ena kokonan gan yokama unom boime. Ena kokonan gan yokama winga ‘Ne yokamai na tainam muruwo kiapam beiyo!’ di erome.* ¹⁵ Ena yaromi ‘Eramom kiapam nokapu bename?’ di fire ena ‘Koma yaromi kokonan ori beme,’ fire ena iran kongo 5,000 tome. Te ‘Koma yai ta kokonan suwo beme,’ fire iran kongo 2,000 tome. Te ‘Koma yai ta i kokonan gawo beme,’ fire ena iran kongo

* **25:11:** Lk 13:25-27 * **25:12:** Mt 7:23 * **25:13:** Mt 24:42;

Lk 12:40 * **25:14:** Mk 13:34

1,000 tome. Yaromi epe beire fume.* ¹⁶ Ena fu dongoro yai kongo 5,000 ingua yaromi kongo ire fure kokonan beiro ena kongo 5,000 ama tokoi i mari dome. ¹⁷ Te kokonan gan kongo 2,000 ingua yaromi ama epe beire ena kongo 2,000 ama ime. ¹⁸ Te kokonan gan kongo 1,000 ingua yaromi furo man baire kiapam bengua yai kongoyom i kou si eme. ¹⁹ Okome kakom arari mora goungoro ena kokonan gan kiapam bengua yaromi inako dero uro kongo erongua kam di erowame. ²⁰ Ena kokonan gan kongo 5,000 ingua yaromi ure ‘Ari Wanopanomyo, ne kongo 5,000 narengoro ena na kokonan beire kongo 5,000 ta iya kano! Me!’ diro ena kongo 5,000 yai oriyom tome. ²¹ Tongoro ena ‘Ne kokonan gan nokapu moire te kokonan nokapu benie. Ne kokonan nokapu wom kenom bene. Ne tai gawo gawo kenom nokapu beire ena ne tai kan munmane kiapam benanie. Na mun fikai ena ne ikai ure ama mun fire moro,’ yai ori epe di tomie.* ²² Ena kokonan gan kongo 2,000 ingua yaromi ikai ure ‘Ari Wanopanomyo, ne kongo 2,000 narengoro ena na kokonan beire kongo 2,000 ta iya kano! Me,’ di tongoro ²³ ena kiapam bengua yaromi ‘Ne kokonan gan nokapu moire te kokonan nokapu benie. Te ne kokonan nokapu wom kenom bene. Ne tai gawo gawo kenom nokapu beire ena ne tai kan munmane kiapam benanie. Na mun fikai ena ne ikai ure ama mun fire moro!’ di tomie. ²⁴ Ena kokonan gan kongo 1,000 ingua yaromi ikai ure ‘Ari Wanopanomyo, kopuna ne kokonan gan yaromi

* **25:15:** Ro 12:6 * **25:21:** Mt 24:45-47; Lk 16:10

woingua ne fure wau nenie. Te ne kokonan gan yaromi eri mukom fiasi suna dere woingua ne fure mukom fei nenie. Ena iran ne yai ori moinie. ²⁵ Ena na kuri fire ne kongonum ire fure “Eke de enaiye,” dire ena mangi eiye. Ena epena ne kongonum ire wiye. Me,’ di tongoro ²⁶ ‘Ne kokonan gan niki denga moine. Te kakom kakom ne yo moinie. Na kokonan gan yaromi kopuna woi nongua na fure wau neika i fino? Te na kokonan gan yaromi eri mukom fiasi suna dere woingua na fure mukom fei neika i fino? ²⁷ Ena tora bengoro ne na kongonam gawo kongo sinomdi eikene? Ne epe benangere ena na dere tokoi ure na kongonam ori ire fuiye,’ ²⁸ kiapam bengua yaromi kiapam gan di tere ena kiapam gan ta yokama ‘Ne yokama yaromi kongo 1,000 ire yai ta kongo 10,000 ingua yaromi teiyo! ²⁹ Nenta tai ta akongua ena Yai Gumam tarom suwo towangoro ena yaromi tai ta munmane ako nowamie. Te nenta tai ta ako nekengua ena tai gawo gawo i ako nongua Yai Gumam ire name. * ³⁰ Ena ne yokama kokonan gan i niki dongua i ire fiasi mena si boingui ipo deiyo. Ena yaromi akai i moire kai meire te kiyom kiname,’ kiapam yai di erome,” Yesu ka mapunom epe di erome.*

Yesu “Ena na ari gaunom wam i ari muruwo ipu si erowaiye,” dume

³¹ Te Yesu ka ta dumia, “Okome na ari gaunom wam unaika na bau boingua ire ure te yai ori ame dongua boi ame dowaiye. Te kamundi nuwi

* **25:29:** Mt 13:12; Mk 4:25; Lk 8:18 * **25:30:** Mt 8:12

kokonan gan yo tongua yokamai ama unaimie.*
³² Na boi ame deikoro ena ari yai opai ori gawo muruwo ure na mapunamdi kuku boraingoro ena na kanere kirawa surai si erowaikamere epe kiapam yai kanonguai ena non sipsip koro dero te non meme i koro ta dome.* ³³ Ena na non sipsip okonam womdi dere te non meme okonam kora dowaiye. ³⁴ Ena na kiapam bengua yai ori moire ena ari na okonam womdi moinga epe di erowaiye, 'Na aunam ne yokama bei nokapu de eromie. Ena wiyo. Koma man i bengua te fure fure epena kakom ungua na aunam kiapam bei erongua akai kenom bemie. Ena epena ne yokama akai i ikai tei wiyo! * ³⁵ Te koma na meran goikoro te ne yokama kopuna nareimie. Te na nuwi goikoro ne yokama nuwi nareimie. Te na yai iki ta nem moikoro ena ne yokama nandire ikinomdi fimie. ³⁶ Te na gai fikeikere ena ne yokama gai ta nareimie. Te na nupi fairo moikoro ena ne yokama kenom bei nareimie. Te na kan iki moika ena ne yokama ure nakanimie,' na di erowikoro ³⁷ ena ari yo teinga yokamai epe di narowaimie, 'Ari Wanopanom, tora kakom no yokama ne ekanopunga ne meran goingere ena nonon kopuna eropunie. Te tora kakom ne nuwi goingero nuwi eropunie? ³⁸ Tora kakom nonon kanopungai ne iki ta yai moingero te no yokama ne endire uro ikinomdi fupune? Te tora kakom ne gai fikengoro ena nonon gai eropune? ³⁹ Te tora kakom no yokama ne ekanopungai ne nupi faimbore te ne kan ikom moingoro no yokama

* **25:31:** Mt 16:27 * **25:32:** Ro 14:10 * **25:34:** Lk 12:32

furo ne ekanopune?’ di narowingoro ⁴⁰ ena na ari kiapanom beka yai ori moire ena na epe di erowaiye, ‘ “Kakom kakom ne yokama mapunom epe i na arinam i kam gawo dungua irai bei tere ena i epemere nanan bei nareimie,” na kawom di ereiye,’ na di erowaiye.* ⁴¹ Ena ari na okonam korari moinga epe di erowaiye, ‘Yai Gumam ne yokama bei niki de erowamie. Ena fiyo! Na aunam e dongua goukenangua kenom beire okome Satan yaromi te yaromi nuwi kokonan gan yokama ewi e donguari dowame. Ena ne yokama tei i fiyo.* ⁴² Te koma na meran goiro moika ena ne yokama kopuna narekeimie. Te na nuwi goika ena ne yokama nuwi narekeimie. ⁴³ Te na yai iki ta nem moikoro te ne yokama nandire ikinomdi kimie. Te na gai fikeikoro ena ne yokama gai narekeimie. Te na nupi faire te kan ikom moikoro ena ne yokama uro nakankeimie. Ena ne yokama e donguari fiyo,’ di erowaikoro ⁴⁴ ena ari yokamai ‘Ari Wanopanomyo, tora kakom nonon ekanopungai ne meran goinbore nuwi goinbore ne yai iki ta nem moinbore gai fikenbore nupi fainbore kan iki moingere ena no yokama akire di erekepune?’ di narowaimie. ⁴⁵ Ena na ka ta epe di erowaiye, ‘ “Kakom kakom ne yokama na arinama gawo gawo akire di erekeingamere epe ne yokama na akire di narekeimie,” na kawom di ereiye,’ di erowaiye. ⁴⁶ Ena iran fure kakom kakom yokamai ganom bei niki dongua de erowame. Te ari yo teinga yokamai furo kakom kakom moi kuwom

* **25:40:** Pro 19:17; Mt 10:42; 18:5; Mk 9:41; Ip 6:10
Mt 7:23; Rew 20:15

* **25:41:**

suwainga akaiyomdi tei moraimé. Mora,” Yesu mouwomdi finga ari epe di erome.

26

Kiapanom ari yokama ka di koire “Yesu si gorapune,” dime

Mk 14:1-2; Lk 22:1-2

¹ Yesu ka i muruwo di goure ena tokoi ka ta mouwomdi finga ari di erome. ² “Okome aro kakom surai mora gounangoro ena Yai Gumam no yokamai awanoma yokama eikengua kakom i firapune. Ena kakom tei yokama uro na ari gaunom wam ari bakom ta okonomdi tei ei narowaingoro eri yoro bakomdi tei nainaimé,” epe di erome.*

³ Te kakom i Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te Yura ari mokoinga yokamai fu Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori i kam Kaiyafasi ikom fure kuku boire ⁴ “No yokamai ta mere beiro Yesu ako ki sire si gorapune,” dire ⁵ te “Nonon kua kei neinga kakom yaromi si gorapungero ena ari gure gewo duwainga iran i kua kei neinga kakom Yesu akoro sikenapune,” ama epe dime.

Opai nuwi kipom sungua fera di Yesu biromdi dome

Mk 14:3-9; Yo 12:1-8

⁶ Ena Yesu fu Betani akai tei fure fu yai ta koma mantai gaingua yaromi kam Saimon yaromi ikomdi ikai koi furo moingoro ⁷ ena opai ta kongo muku nokapu ire fu Yesu moingui tei ume. Te eri nurom kipom sungua i kongo ori kam daingua i kongo muku ikai koi dume. Ena

* **26:2:** Eks 12:1-27; Mt 20:18

oparomi ure fera di Yesu biromdi dome. ⁸ Fera di de tongoro Yesu mouwomdi finga ari kaningai niki de fire “Ta bengoro eri nurom i yo ako sume? ⁹ Te oparomi eri nurom i ire meina beire ena kongo ori wom ire ari kuwanom moinga yokamai erowangua i faimie,” epe dime. ¹⁰ Te Yesu ka i kanere “Tora bengoro ne yokama opai i kura kam di teime? Oparomi mapunom nokapu bei narome. ¹¹ Kakom kakom ari kuwanom ne yokama moingi tei moraime. Te nanan ne yokama moingi tei moikenaiye.* ¹² Oparomi nuwi kipom sungua fera di na ganam dongua oparomi ari goinga akaiyom na ganam kenom bei narome.* ¹³ Ena iran na kawom di ereiye, ‘Man man muruwo na arinama gunom kam di mari dowainga ena yokama oparomi taiyom bengua di mari de erowaingoro ena ari inokore ei towaime,’ na di ereiye,” Yesu epe di erome.

Yurasi furo Yura ari kiapanom beinga yokamai “Yesu erowaiye,” di eme

Mk 14:10-11; Lk 22:3-6

¹⁴ Ena Yurasi Isakarioti yaromi fu Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori moingi tei fume. Yaromi towane Yesu mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai ikai moi erome.* ¹⁵ Yurasi yaromi fure “Na Yesu i mari de erowaikoro ena ne yokama tora tai narowaime?” di erongoro ena yokama kongo siwa mukom 30 kerere teime.* ¹⁶ Ena teingoro Yurasi wandoure “Tora mere Yesu imari dere erowaiye,” di fime.

* **26:11:** Diu 15:11

* **26:12:** Yo 19:40

* **26:14:** Yo 11:57

* **26:15:** Sek 11:12

Yesu gama yokamai gere Yai Gumam yokama awanom eikengua kopuna neime

Mk 14:12-21; Lk 22:7-14, 21-23; Yo 13:21-30

¹⁷ Ena Isirae ari kaime dori si bum boikengua neinga kakom i umie. Ena aro kakom koma wom ena Yesu mouwomdi finga ari fu Yesu moingui tei uro “Nonon ‘Yai Gumam no awanoma yokamai eikengua kakom firapune,’ diro tai kei nowainga tarom amai kenom bei erowapune,” diro mina wako teingoro * ¹⁸ “Ne yokama iki birom ori fure yai ta morangui tei fure ‘Ka nuwi si norongua yai i epe dume, “Nanan kakonam teina ume. Ena na mounamdi finga ari te nanan ama ure ne ikinumdi ure firapunga tai kei nowainga tarom i nowapune,” dume,’ ne yokama di teiyo,” Yesu epe di erome. ¹⁹ Ena mouwomdi finga ari fure Yesu ka di erongua epe beire te tai kei nowainga tarom i kenom beime. ²⁰ Te kama sungoro ena Yesu te mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai ame dere kopuna nowaime. ²¹ Ena ari kopuna ne moingoro Yesu “Na kawom di ereiye, ‘Ne yokama nenta niki de fi narowangua na kianama imari de erowame,’ di ereiye,” di erongoro ²² ena yokama denom minom kipi kaingoro te towane towane “Ari Wanopanomyo, eramom ne kianuma yokamai i mari de erowame? Naiyo?” diro mina wako teingoro ²³ “Yaromi te nanan okonomdi de kopare ama dopungoro ena yaromi na kianama imari de erowame. * ²⁴ Komari ka mapunom epe dunguamere na ari gaunom wam epe goraiye. Te na ari gaunom wam

* **26:17:** Eks 12:14-20 * **26:23:** Sam 41:9

imari de narowangua yaromi na kam fiye. Yaromi mam kui nongua te yaromi erowai tere ena imari de narowangua iran Yai Gumam bei niki ori wom de towame. Te yaromi mam kui nekengua i mora fanamie,” Yesu epe dumie. ²⁵ Ena Yurasi imari de towangua yaromi “Ka nuwi si norenga yai yo, eramom ne kianuma yokamai imari de erowame? Naiyo?” di tongoro ena Yesu “Ne kawom dine,” di tome.

Yesu kaime dori te nuwi wain gama yokamai erome

Mk 14:22-26; Lk 22:15-20; 1 Ko 11:23-25

²⁶ Te yokama kopuna ne moingoro ena Yesu kaime dori iro Yai Gumam “Mun fi ereiye,” di tere dou dire mouwomdi finga ari erere “Kaime dori i na mionam dungua iran ena ne yokama ire neiyo,” di erome. ²⁷⁻²⁸ Ena yaromi muku ire Yai Gumam “Mun fi ereiye,” di tere mouwomdi finga ari erere “Tai i na akinam dungua iran Yai Gumam kam si engoro te na akinam fera duwaika ena yai opai muruwo bianom kore dowame. Ena ne yokama muruwo neiyo! * * ²⁹ ‘Kakom kakom na nuwi wain i tokoi nekenaiye. Te okome na te ne yokama na aunam ari kiapanom bei erowangua akai ikai ure ena nuwi wain koi nowapune,’ na di ereiye,” Yesu epe di erome. ³⁰ Ena yokama wi di gouro u mena fure Oriwa kopu tei fime.

Yesu Pita “Ne ‘Na kanam fikeiye,’ duwanie,” di tome

Mk 14:27-31; Lk 22:31-34; Yo 13:36-38

* **26:27-28:** Yo 6:54-56 * **26:27-28:** Eks 24:8; Yer 31:31-34; 1 Ko 10:16

³¹ Boromdi Yesu ka ta di erome. “Yai Gumam ka mapunom epe dume, ‘Yai Gumam non sipsip kiapanom bengua yaromi si gorangoro ena non sipsip tongi koro koro fime,’ dume. Ena epena giruwangua ne yokama na moiki tei ma dere tongi naime.* ³² Benaimba na tokoi arowaika na koma Gariri akai naikoro ne yokama okome unaima,” di erongoro * ³³ ena Pita “Ena ari muruwo ne moingi tei ma dere tongi nainga te nanan ma dere tongi kinaiye,” Pita Yesu epe di tongoro ³⁴ “Na kawom di ereiye, ‘Epena giruwangua ne kakom suraiye epe “Na kanam fikeiye,” duwangere te okome koroware gokoro duwame,’ na di ereiye,” Yesu Pita epe di tongoro * ³⁵ ena Pita “Ne goranga na ama goraipa na ‘Ne kanum fikeiye,’ epe di erekenaiye,” di tongoro te mouwomdi finga ari muruwo ama epe dime.*

Yesu Gesemani fure ka make eme

Mk 14:32-42; Lk 22:39-46

³⁶ Ena Yesu te mouwomdi finga ari fure akai ta i kam Gesemani fingoro ena Yesu “Ne yokama ame dere tawa moiyo! Na koro fure ka make enaiye,” di erere ³⁷ ena Pita te Sepeti wam surai endire fu koro fume. Te Yesu dem miriyom ipun dongoro te kipi ori wom kaingua fingoro ena ³⁸ yaromi bei moiro yokama suraiye “Na kuianam i ipun dongoro na goraiye. Ena ne yokama tawa moiro kiapam bei nareiyo!” di erere * ³⁹ ena fu gawo toka fure gumamdi tei ako fairo ka make eire epe

* **26:31:** Yo 16:32; Sek 13:7 * **26:32:** Mt 28:7, 16 * **26:34:**
Mt 26:69-75 * **26:35:** Mt 26:56 * **26:38:** Yo 12:27

“Na aunamyo, ne inanga ena tai ta niki dongua epena na ganam unangua ne ma dowanie. Te na firaikamere ne epe beikeyo! Ma do! Nenen firangamere ne epe beyo,” diro * ⁴⁰ inako dero u mouwomdi finga ari suraiye moingi tei ure kanongua yokama wi faime. Ena yaromi Pita epe di tome. “Tora bengoro kakom gurom towane ne yokama kiapam bei narekeimie? ⁴¹ Ena ne yokama kiapam beiro te ka make ama eiyo! Ne yokama epe benainga ena bianom Satan yaromi ka kea ei erekename. Te ne yokama kuianom epe benaro beingoro te ne yokama ganom dinom yoporam boikemie,” Yesu epe di eromie.* ⁴² Te Yesu tokoi fure ka make eire “Na aunamyo, tai ta niki dongua na ganamdi unangua i faime. Nenen firangamere na epe benaiye,” dire ⁴³ inako dero u mouwomdi finga ari suraiye moingi tei tokoi tei uro kanongua yokama wi faime. Yokama okonom murom u gui singa ena wi faime. ⁴⁴ Ena Yesu tokoi ema dere fure kakom suraiye ka make enguamere epe koma ka make eire ⁴⁵ inako dere u mouwomdi finga ari suraiye moingi tei ure “Ne yokama epena yo moiro wi faimo? Kaniyo! Epena kakom ungoro yai ta na ari gaunom wam ire ari bianom faingua yokamai okonomdi erowamia kaniyo! ⁴⁶ Ena ne yokama arowaingero ama napune. Yai na ire ari imari de erowangua yaromi epena umia kaniyo,” di erome.

*Yurasi i Yesu kiam yokama okonomdi eme
Mk 14:43-50; Lk 22:47-53; Yo 18:3-12*

* **26:39:** Ip 5:7-8; Mt 6:10 * **26:41:** Mt 6:13; Ip 4:15

⁴⁷ Yesu ka di ere moingoro ena Yurasi ume. Yurasi yaromi bei moiro mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai moinga suna tei ama moime. Te Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te Yura ari dumanom ari munmane ewi deingoro ena yokama di kupa furaki ire te kupa ori ire fingoro te Yurasi ama fume. ⁴⁸ Koma Yesu imari de erongua yaromi ari muruwo ka koma di mari de erome. Yaromi epe dume, “Ena na yai ta fanam mu duwaika ena yai i Yesu moramie. Ena ne yokama yaromi ako ki siyo!” di erome. ⁴⁹ Ena Yurasi kene kene eire Yesu moingui tei ure “Ka nuwi si norenga yaiyo, ne moi denio?” diro fanam mu dume. ⁵⁰ Ena Yesu “Yae, ne tainum beyo,” di tongoro ena ari yokamai ure Yesu okom akore ako ki sime. ⁵¹ Ena Yesu gama yaromi moire sanupui ire Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori nuwi kokonan gan singoro ena kinam si guwo dungoro ako sume.* ⁵² Ena Yesu “Ne sanupui ako nenga akaiyomdi eyo. Nenta sanupui borangua te yokama sanupui yaromi suwaingoro goramie.* ⁵³ Te na aunam uwom boraika ena boromdi yaromi nuwi kokonan gan yokamai fou suwo suwo einga ari okonom koro koro muruwo te kaunom surai ewi na moiki tei dowangoro ena yokamai akire di narowaimie. ⁵⁴ Te na epe benaikoro ena ka mapunom i ‘Tai niki dongua i epewo fuka duwame,’ dire mukom faikename,” Yesu epe di tome. ⁵⁵ Ena Yesu awa tere ari muruwo ka ta dume. “Tora bengoro ne yokamai sanupui ire te kupa ori ire ure na akonaro beime? Nanan

* **26:51:** Yo 18:26 * **26:52:** Rew 13:10

tai kunei neika yai moikeye. Kakom kakom na fu fi mun ei teinga iki tei fure ama dere ari muruwo ka nuwi si ereikoro te ne yokama ure naakokeime.* ⁵⁶ Te tai kan niki dongua i muruwo fuka dungoro ena ka mapunom ari kanom boinga i mukom faime,” di erongoro ena mouwomdi finga ari yokamai kuri fire Yesu ma dere tongi fime.*

Yokamai Yesu kaunsel yokamai okonom muromdi ka kori bei teime

Mk 14:53-65; Lk 22:54-55, 63-71; Yo 18:13-14, 19-24

⁵⁷ Te Yura ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai furo te Yura ari mokoinga yokamai furo Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori i kam Kaiyafasi ikom fure kuku boingoro ena yokamai Yesu ako ki singa yokama Yesu akiro Kaiyafasi ikomdi tei wime. ⁵⁸ Te Pita furo Yesu mouwomdi fure fakaimere tei moime. Pita fure Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori ikomdi tei fure iki kira suna fure “Yokama Yesu gam toramere bei towainga kanaiye,” dire ena kiminem moingi tei ama ame dere moime. ⁵⁹ Ena Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te kaunsel yokama muruwo “Yesu si gorapune,” dire “Yai ta ka kasu Yesu di towama kanapune,” dingoro ⁶⁰ te ari munmane ure ka kasu i di teingoro te yokama si gorainga mapunom kankeime. Ena okome yai surai ure ⁶¹ “Koma yai i ‘Na Yai Gumam fi mun ei teinga ikom si dou diro te aro kakom suraiye na tokoi kenaiye,’ epe dume,” surai i epe dipire.* ⁶² Ena Yai Gumam fi mun ei

* **26:55:** Lk 19:47; 21:37 * **26:56:** Mt 26:31; Yo 16:32 * **26:61:** Yo 2:19-21

teinga yai ori arire “Yai surai ka i di ereipikoro te ne ka mokom baikeno?” di tongoro ⁶³ te Yesu ka dikeme. Ena Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori ka tokoi Yesu di tome, “Epena na mina wako erowaiye. Te ne kasu di narowanga ena Yai Gumam yokori moingua yaromi ei gorame. Ena ne Mesia te Yai Gumam wam moinbore moikene? Di noro,” di tongoro * ⁶⁴ “Ne kawom dine. Te ‘Okome ne yokama kanainga ena na ari gaunom wam Yai Gumam okom womdi ame dere moire te kamun kuwokawo boromdi iwa unaiye,’ na ne yokama di ereiye,” di erongoro * ⁶⁵ ena Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori ka i fire niki de fire ena gaiyom akore a boi dire “Yesu Yai Gumam kam ka sume. Nonon ari ta ka kori di teinga yokama unom boikenapune. Yaromi ka niki dongua epena dungua ne yokama mora fimie.* ⁶⁶ Ena ne yokama torae di fime?” di erongoro ena yokama “Yaromi mapunom niki dongua bengua ena gorame,” dime.* ⁶⁷ Ena yokama Yesu wepi si gumamdi dere te kupa sire te suwo koropane fanamdi sire * ⁶⁸ ena “Mesiayo, ka di noro! Eramom ne ganumdi eime? Di noro!” di teime.

Pita i “Na Yesu wom kankeiye,” epe dume

Mk 14:66-72; Lk 22:56-62; Yo 18:15-18, 25-27

⁶⁹ Te Pita i mena ame dere iki kira suna moingoro ena Yai Gumam fi mun ei teinga yai ori nuwi kokonan opai u Pita moingui tei ure “Ne Yesu Gariri tei ama moipika moine,” di tongoro ⁷⁰ ena Pita ari muruwo okonom muromdi moire

* **26:63:** Ais 53:7; Mt 27:12

* **26:64:** Dan 7:13; Mt 24:30

* **26:65:** Yo 10:33

* **26:66:** Lew 24:16; Yo 19:7

* **26:67:**

Ais 50:6; 53:5

“Ne ka di narenga na kankeiye,” dire ⁷¹ ena fu kira kipi fure moingoro te nuwi kokonan opai ta kanero yai gan tei moingi “Yaromi Yesu Nasareti tei ama moipika moime,” di erongoro ⁷² te Pita “Na yaromi kankeiye. Te na kasu duwaika ena Yai Gumam nai gorangua i faname,” di erongoro ⁷³ te okome kakom gawo goungoro ena ari tei arire u Pita moingui tei ure “Ne Gariri ka dinga iran ne yaromi ariyoma moinie. Nonon kawom dupune,” di teingoro ⁷⁴ ena Pita ka di eire, “Na yaromi kankeiye. Na kasu duwaika ena Yai Gumam kupa nainangua i faname,” di erongoro ena boromdi koroware gokoro dungoro ⁷⁵ ena Pita Yesu ka dungua inokore eme. Koma Yesu “Kakom suraiye ‘Ne na nakankeiye,’ duwangere ena okome koroware gokoro duwame,” Yesu epe dume. Ena Pita fire mena fure kai ori wom meime.*

27

Yokamai Yesu akire Pairoti moingui tei fime
Mk 15:1; Lk 23:1-2; Yo 18:28-32

¹ Koimoiri Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te Yura ari mokoinga yokamai muruwo kuku boire Yesu si gorainga kam dime. ² Ena yokama Yesu okom kan sire akire fu gaman yai ori i kam Pairoti moingui tei fure teime.

Yurasi yaromi mora goime
Ap 1:18-19

³ Te Yurasi Yesu imari dongua yaromi kanongua ari Yesu si gorainga kam i mora di eingoro ena yaromi nomane si awa tere “Tora bengoro na Yesu

* 26:75: Mt 26:34

imari de ereiye,” di fire ena kongo siwa mukom 30 ire fu Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori moingi te Yura ari mokoinga yokamai moingi tei fure *
 4 “Yesu yaromi bianom faikengua ena na yaromi imari deika te ne yokama si gorainga kam di einga ena na mapunom niki dongua beiye,” di erongoro ena yokama “Ena tai i no yokama tainom dikeme. Tai i ne tainum towane dume,” 5 ena Yurasi yaromi kongo fiasi fi mun ei teinga iki ikai tei dere fure nokomdi kan siro goime. 6 Te Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori kongo mukom ire “Kongo i ari ei goinga meina dume. Nonon ka mapunom di guwo dungua ‘Ne yokama ari ei goinga meina ire fi mun ei teinga iki kongo ikom eikeiyo,’ epe dume,” dire 7 ena yokama ka di towane dere fure kowi baingua yaromi man meina beimie. Te “Man i ari iki bam ta yono akaiyom duwame,” dire ena meina beimie. 8 Epe beinga iran yokama “Man i aki man dume,” diro kam daime. 9-10 Ena iran ka mapunom yai i kam Yeremaia kam i mukom faimie. Yaromi “Yokama kongo mukom okonom koro koro muruwo kaunom koro muruwo ire fure ena kowi baingua yaromi man meina beingamere epe Ari Wanopanom ka di narome. Koma kongo i Isirae ari ka towane di eire epe: ‘Kongo mukom okonom koro koro muruwo te kaunom koro muruwo ire yaromi barapune,’ epe di eime,” Yere-
 maia epe dume.*

Pairoti Yesu ka mina wako tome
Mk 15:2-5; Lk 23:3-5; Yo 18:33-38

* 27:3: Mt 26:14-15 * 27:9-10: Sek 11:12-13

¹¹ Ena Yesu gaman yai ori gumamdi tei moingoro ena yai ori “Ne Yura ari kiapanom benga yai ori moinbo?” diro mina wako tongoro ena Yesu “Ne kawom dinie,” dume. ¹² Te Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te ari mokoinga yokamai Yesu kam ka singoro ena Yesu ka mokom bai erekeme.* ¹³ Epe bengoro ena Pairoti “Yokama ne kanum ka muruwo singa ne fiken?” di tongoro ¹⁴ te Yesu ka ta mokom bai tekengoro ena gaman yai ori inokore munmane eme.*

Pairoti bei moiro “Yesu nuwi buro iro eri yoro bakomdi siyo,” epe dume.

Mk 15:6-15; Lk 23:13-25; Yo 18:39-19:16

¹⁵ Te Yai Gumam Isirae ari awanoma yokamai eikengua kakom firo kopuna neinga kakom kakom ari yai opai kan faingua yai ta kam daraingoro ena gaman yai ori awi mena dome. ¹⁶ Ena kakom i yai ta kam ari finga kan iki moime. Yaromi kam i Barapa. ¹⁷ Iran ari muruwo kuku boingoro ena Pairoti “Eramom na awi mena dowaiye? Na Barapa awi dowambo Yesu i kam ta Kirisito awi dowaiye? Ne yokama torae di fime?” diro mina wako erome. ¹⁸ Te Pairoti mora fingu yokama fi niki de tere Yesu i mari deingoro ena* ¹⁹ Pairoti ipu sungua boiyomdi moingoro boromdi efem biyai ka di Pairoti moingui te dere “Yesu yaromi nokapu wom moime. Girungua na yaromi kuwan kan tere na ganam ipun dome. Ena tai ta ta yai bei niki de tekeo,” di tome. ²⁰ Ena Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te Yura ari mokoinga

* **27:12:** Ais 53:7; Mt 26:63
11:47-48; 12:19

* **27:14:** Yo 19:9

* **27:18:** Yo

yokamai fure ari muruwo “Ne yokama Pairoti ‘Ne Barapa yaromi awi mena dero Yesu yaromi si goro!’ di teiyo!” di ereingoro ²¹ ena gaman yai ori “Ne yokama yai surai tawa moipika i kaniyo! Er-amom awi deikoro ne yokama moingi tei name?” diro mina wako erongoro ena yokama “Barapa,” dime.* ²² Dingoro ena Pairoti “Na epe benaikai na Yesu i kam ta Kirisito torae bei towaiye?” di erongoro yokama muruwo “Ne eri yoro bakomdi si goro!” di teingoro ²³ “Ta bengoro epe benaiye? Yaromi tora tai bei niki dome?” di erongoro ena yokama u yoporam boiro boire “Eri yoro bakomdi si goro!” dime. ²⁴ Ena Pairoti kanongua ari kan kounom beikere ena kura ori wom borare beingoro ena yaromi “Si goraika kam ma dowaiye,” di fire ena nuwi ire okom bi sire “Yesu yaromi si goraika na tainam dikeme. Te tai ne yokamai tainom dume,” di erongoro * ²⁵ ena yokamai “Nonon yaromi si gorapunga ena Yai Gumam nonon te nonon ganoma mokom bai norowangua faname,” dime.* ²⁶ Epe beingoro Pairoti Barapa awi dongoro yaromi yokamai moingi tei fume. Te yaromi ka di erongoro yokamai kan garom boingua iro Yesu durange sime. Ena “Yaromi eri yoro bakomdi wako eiyo,” diro ari ta erome.

Kiminem ari yokama Yesu ka unanan di teime

Mk 15:16-20; Yo 19:2-3

²⁷ Ena gaman yai ori kiminem yokamai Yesu akire yai ori ikom ori ikai fingoro ena kiminem muruwo u Yesu moingui tei ure kuku boire ²⁸ te

* **27:21:** Ap 3:14 * **27:24:** Diu 21:6-8 * **27:25:** Mt 23:35;
Ap 5:28

yaromi gaiyom fi teinga kui si de tere tokoi gai kou suwi di teingamere epe yai ori yokamai fime.*

²⁹ Ena yokama kan garom boingua iro keraikom beire yaromi biromdi suwi ei tere te koma kupa ta okom womdi eire te yaromi okom muromdi kaunom gurom boire “Ne Yura ari kiapanom benga yai ori moi denio” dire gumam bawime.

³⁰ Te ari yokamai wepi si tere te koma kupa ire biromdi sime.* ³¹ Ena kiminem yokamai yaromi gumam mora bawi teinga ena gaiyom i kui si dere nen gaiyom fi tere akire mena fure eri yoro bakomdi suwaro beimie.

Yokamai nuwi buro iro Yesu eri yoro bakomdi sime

Mk 15:21-32; Lk 23:26-43; Yo 19:17-27

³² Te yokamai mena wan fure kaininga Sairini akai yai ta i kam Saimon i ume. Ena kiminem “Ne Yesu eri yorom kauwo,” dire yoporam boi teingoro ena yaromi eri yorom kau ire fume.

³³ Yokamai fure man ta i kam Gokota wime. Te Gokota kam i mapunom epe: i binom yoporam akaiyom. ³⁴ Ena yokama akai i tei moiro te nuwi wain ire te tai gikengua niki dongua awa tere ena Yesu “Ne nuwi i nowano?” di teingoro ena Yesu suomgera ne fingua epe bamba i nekeme.*

³⁵ Te yokama Yesu eri yoro bakomdi sire yaromi yo moingui ena yaromi gaiyom sandu sire towane towane ire fime.* ³⁶ Mora sire ena yokama akai tei yo moiro “Yaromi kanapune,” dire moime. ³⁷ Te koma ari ka kori di teinga epena eri bakomdi tei

* **27:28:** Lk 23:11 * **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sam 69:21

* **27:35:** Sam 22:18

boiro “Yesu yaromi Yura ari kiapanom bengua yai ori moime,” epe boiro iro Yesu biromdi teme tei eime. ³⁸ Ena yokamai fure tai kunei neinga yai surai endire u Yesu moingui tei ure te yai ta eri yoro bakomdi sire koro Yesu okom womdi sime. Te yai ta eri yoro bakomdi sire koro Yesu okom korari sime. Ena surai yo moipire. * ³⁹ Te ari yai opai ure fure binom gima dire Yesu kam ka sire epe: * ⁴⁰ “Koma ne epe dine, ‘Na Yai Gumam fi mun ei teinga ikom si dou diro te aro kakom suraiye na tokoi i kenaiye,’ dine. Ena ne Yai Gumam wam morangere eri yoro bakomdi tei ma dere mangi ure nenen akire di ero!” ari epe di teime. * ⁴¹ Te Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te Yura ari ka di guwo dungua nuwi si ereinga yokamai te Yura ari mokoinga yokama epemere Yesu kam ka sire epe: ⁴² “Yaromi ari suwo koropane akire di erongua te yaromi nenen akire di tekename. Te yaromi Yura ari kiapanom bei erongua yai ori morangua ena ena eri yoro bakomdi tei ma dere ako unangoro ena no yokamai fi ki si towapune. ⁴³ Te yaromi Yai Gumam fi kun dai tere te ‘Na Yai Gumam wam moiye,’ dunguai ena Yai Gumam akire di towangua kanapune,” yokamai epe dime. * ⁴⁴ Te tai kunei neinga yai surai ama eri yoro bunamdi singa surai ama epemere Yesu kam ka sipire.

Yesu mora goime

Mk 15:33-41; Lk 23:44-49; Yo 19:28-30

⁴⁵ Te oromene kakom ungoro ena man man muruwo kama sungoro ena aro fu wiri boingoro

* **27:38:** Ais 53:12 * **27:39:** Sam 22:7; 109:25 * **27:40:** Mt 26:61; Yo 2:19 * **27:43:** Sam 22:8; Yo 5:18

kama sungua mora goume. ⁴⁶ Te aro wiri boingua teina fungoro ena Yesu eri yoro bakomdi yo moire “Erai erai lama sapatani,” u yoporam boiro boime. Kam i mapunom i epe: Na Yai Gumanamy, ta bengoro ne nama dene? * ⁴⁷ Te ari suwo koropane arire ka i fire “Yaromi Iraiya uwom boime,” dingoro ⁴⁸ ena yai ta suna tei moingua “Yesu nuwi nowame,” dire bu di furo nuwi su guinga tarom ire fure nuwi wain don kekengua koi eire ena ire kupa onam koi eire “Yesu towaiye,” diro beme.* ⁴⁹ Bemba ari suwo yokama “Kan moro. Iraiya ure yaromi akire di towangua kanapune,” dime. ⁵⁰ Ena Yesu tokoi au yoporam boiro diro ena kuiam awi dongua fu dongoro goime. ⁵¹ Ena kakom tei gai ori i fi mun ei teinga iki dungui tei gaiyom i teme iwari boi dire ire oropo ako ungoro onam koro koro yo dume. Te man i imimi ungoro ena kongo ori i gui dungoro * ⁵² te yono einga akaiyom i giram koingoro ena yai opai munmane i Yai Gumam gama yo teinga yokamai komari goingai epena i tokoi arime. ⁵³ Te ari aringa yokamai yono akaiyom ma dere te okome Yesu arongua ena yokamai iki birom ori yo tongua i fingoro ena ari munmane yokama ekanime. ⁵⁴ Te kiminem kiapam bengua yai te yaromi gama yo moire Yesu ama kanere ena yokama kaninga te man i koka tongoro te tai kan i fuka dume. Ena yokama kuri ori wom fire “Yaromi Yai Gumam wam kawom moime,” dime. ⁵⁵ Te opai munmane ama tei moime. Koma yokama Yesu mouwomdi

* **27:46:** Sam 22:1
26:31-33; Ip 10:19-20

* **27:48:** Sam 69:21

* **27:51:** Eks

fure Gariri ma dere akire di teime. Ena epena yokama eri yoro singa akaiyom fakai tei yo moire kanime.* ⁵⁶ Te yokama suwo i suna tei moinga kanom i epe: Marara opai ta Maria. Te opai ta i Yemesi te Yosisi mam i Maria dom moime. Te opai ta i Sepeti wama yokamai manom moime.

Yosefe Yesu gam dinom kongo minomdi eme
Mk 15:42-47; Lk 23:50-55; Yo 19:38-42

⁵⁷ Ena taroma kakom fungoro ena Arimatia yai ta i kam Yosefe dinga ume. Yaromi kongo ori ako nere te Yesu ariyom ama moime. ⁵⁸ Ena yaromi u Pairoti moingui tei ure “Yesu yonom inaiye,” diro mina wako tongoro ena Pairoti yaromi “Ne yokama Yesu yono teiyo,” di erongoro* ⁵⁹ ena iran Yosefe yono ire gai feke nokapu wom iro yo bui tome. ⁶⁰ Te koma Yosefe nenen “Goraika yononam ei narowaime,” diro “Kongo minom man baika akaiyom tei Yesu goingua yono iro furo enaiye,” diro fure eme. Ena yaromi kongo ori towane wom awa mawa tere yono akai giram fere dero eiro fume.* ⁶¹ Te opai surai i kanom Marara opai Maria te dom moire yono manomdi teina tei ame dere kan moire giruwangua kakom ma dere ikinom furo wi faimé.

Kiminem yokama yono akai kiapam moime

⁶² Ena koimoi ure i iron kakom ungoro ena Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori te Feresi ari fu Pairoti moingui tei fure kuku boire ⁶³ “Yae, nonon fipunga koma kasu yai i yokori moire ‘Aro kakom

* **27:55:** Lk 8:2-3 * **27:58:** Diu 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9

suraiye na tokoi arowaiye,' epe dume.* ⁶⁴ Ena ne ka di erowangere ena yokama fu yono akai i fure aro kakom suraiye moire kenom nokapu benaime. Yokamai epe beingoro ena yaromi mouwomdi finga ari fu yono akai fure yaromi yonom kunei nere ari muruwo 'Yaromi arome,' di erekenaime. Te yokama epe duwainga ena okome kasu i duwainga i koma kasu dinga ime de towame," yokamai Pairoti epe di teingoro ⁶⁵ ena Pairoti "Ne yokama kiapam beinga gan yokama ire fure yono einga giramdi tei kenom beiyo. Te ne yokama 'Epe kenom benapune,' dingamere epe kenom beiyo!" epe di erongoro ⁶⁶ ena yokama fure yono akai fure kongori eire "Nemane" dire di gou dime. Ena kiminem ari yokama yono giramdi moiro kiapam beimie.*

28

Yesu tokoi arome

Mk 16:1-10; Lk 24:1-10; Yo 20:1-18

¹ Te iron kakom goungoro ena Sarere ori ungoro ena opai Marara opai Maria te oparomi dom surai uro yono einga akaiyom kanipire. ² Ena boromdi imimi ori wom ungoro te Ari Wanopanom nuwi kokonan gan kamundi ma dere mangi ure kongo yono einga giramdi dungui tei awa mawa tere i ma de tere ena boromdi ame dome. ³ Kamun napare donguamere epe gan yaromi gumamdi napare dome. Te yaromi gaiyom i feke wom dome.* ⁴ Te kiminem yono akai kiapam beinga yokama kuri ori wom fire ena ganom nouro dire

* **27:63:** Mt 12:40; 16:21; Yo 2:19-21

* **27:66:** Dan 6:17

* **28:3:** Ap 1:10

te yokama ari goinga epemere moime. ⁵ Ena nuwi kokonan gan opai surai di erome. “Ne surai kuri fikeiro. Yesu eri yoro bakomdi singa yaromi ne surai wandoupika i na mora fiye. ⁶ Te yaromi tawa moikeme. Koma yaromi ‘Arowaiye,’ dunguamere epe enepa i arome. Ne surai ure Ari Wanopanom faingua akaiyom koi kaniro! * ⁷ Ena enepa ne surai kene kene eire furo yaromi mouwomdi finga ari yokama ‘Yaromi goingua enepa arome. Epena yaromi koma Gariri nangoro ena ne yokamai okome fure koro koi yaromi ikanaimie,’ di ero! Ena na kanam enepa di ereika ne surai firo!” gan epe opai surai di erome.* ⁸ Ena iran opai surai kuri fire te surai ama mun ori wom fipire. Te surai yono einga akaiyom ma dere bu dire fure Yesu mouwomdi finga ari ka di erowaro beipire. ⁹ Surai fingoro ena Yesu gumanom boire “Ne surai u deipiyo?” di erongoro ena surai u Yesu moingui tei ure kauwom akore Yesu kam akire di teipikoro ¹⁰ “Ne surai kuri fikeiro! Ne surai fure na emenama yokamai moingi tei fure epe ‘Ne yokama Gariri koi fure na koi i nakanaimie,’ di ereiyo!” Yesu epe di erome. *

Kiminem kasu kam di eime

¹¹ Opai surai fu moipikoro ena kiminem suwo koropane i yono einga akaiyom kiapam moinga akai i ma dere iki birom ori fure Yai Gumam fi mun ei teinga ari ori moingi tei fure tai kan i muruwo fuka dungua di ereime. ¹² Ena fi mun ei teinga ari ori fure Yura ari mokoinga yokamai

* **28:6:** Mt 12:40; 16:21 * **28:7:** Mt 26:32 * **28:10:** Ip 2:11

moingi tei fure kuku boire ka ta dire ena kongo munmane ire kiminem erere ¹³ “Ne yokama ka epe diyo! ‘Girungua nonon wi faipunga ena yaromi mouwomdi finga yokamai ure yono kunei neime,’ epe diyo! * ¹⁴ Te gaman yai ori ka i fingoro ena nonon ka suwo di towapungoro ena yaromi ka kori ne yokama di erekename,” yokamai epe di ereingoro ¹⁵ ena kiminem kongo i ire fure ka i di ereingamere yokama epe di ereime. Ena iran koma te epena kakom Yura ari ka wayom i man man muruwo di ereime.

Yesu gama yokama ka mapunom di erongua kokonan erere ewi dome

Mk 16:14-18; Lk 24:36-49; Yo 20:19-23

¹⁶ Te koma Yesu “Ne yokama Gariri man tei fure kopu mokongui tei fiyo!” di eronguamere epena mouwomdi finga ari okonom koro koro muruwo te kaunom towane epe beire ena yokamai Gariri man tei fure kopu irai fime.* ¹⁷ Ena yokama Yesu kanere ena Yesu kam akire di tere te yokama suwo koropane inokore surai eime. ¹⁸ Ena Yesu teina tei uro “Yai Gumam i kamun yoporam muruwo te mangi yoporam muruwo narome. * ¹⁹ Ena ne yokama fu ari muruwo man man muruwo moingi tei fure akire di erowaingere ena yokama na mounamdi winga ari u mari unaime. Ena ne yokama fure Nenom kam te na kanam te Murom Sumuna kam diro yokamai nuwi bui ereiyo! * ²⁰ Te ne yokama furo na kanam di ereika ari

* **28:13:** Mt 27:64 * **28:16:** Mt 26:32; 28:7, 10 * **28:18:** Dan 7:13-14; Mt 11:27; Yo 13:3; Ef 1:20-22 * **28:19:** Ap 1:8

murawo ‘Ne yokama ka i gore diyo!’ di ereiyo!
Te kakom kakom na ne yokama gere si dauwiro
morapune. Te man kamun gounangua kakom i
na ne yokamai gere ama kawom morapune,” Yesu
epe di erome.*

* **28:20:** Ap 18:10; Yo 14:23; Ip 13:8

YAI GUMAN GUNOM KAM
The New Testament in the Chuave Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Chuave long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chuave

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-01-13

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 31 Aug 2023

dddc66cb-936b-5d6e-aad1-2ac02bcce702